

COMITATUS

önkormányzati szemle

A Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóirata

2004. szeptember

XIV. évfolyam 9. szám

2004. szeptember

COMITATUS

Tartalomjegyzék

Globális gondolkodók

Julius Evol: Európa és az organikus eszme 3

Civil társadalom

Bugovics Zoltán: Helyi társadalom és területi identitás(1) 5

Műhely

Oláh Miklós: Mára már nem hasad tovább...

Önkormányzati eszközök a helyi népességmentartó erő fokozására 20

Gopcsa Katalin: A Képek a Balatonról 29

Szabó Szabolcs: A közlekedési eredetű konfliktusok csoportosítása,
és előfordulása Magyarországon. 32

Kiss Mónika Dorota: **A helyi közhatalom helyi és központi kérdései az Ötv. alapján** . . 42

Tóth András: Vita a magyar megyerendszerről 49

Dokumentum

A megye az önkormányzati törvénytervezetekben 57

Kitekintés

Lakatos Melánia: Románia regionális politikája és a regionális térbeosztás 62

Emlékezés

Tatai Zoltán: Markos György 71

Címlapunkon a Fűzfői-öböl a Mámatetőről (fotó: Pálmay Csaba)

Magyar Képek

VESZPRÉM-BUDAPEST
1051 Budapest Nádor u. 20.
tel.: (+36-1) 311-4451
+36-70-2155946

E számunk szerzői:

Bugovics Zoltán, szociológus, PhD-hallgató (bugpak@axelero.hu); Oláh Miklós, kutatóvezető, BFT BIFÜ, Balatonfüred (olahmiklos@sednet.hu); Gopcsa Katalin, művészettörténész, Megyei Múzeumi Igazgatóság, Veszprém (gnu@vmmuzeum.hu); Szabó Szabolcs, doktorandusz, ELTE TTK, Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék (szabosz@ludens.elte.hu); Kiss Mónika Dorota, igazgatásszervező, joghallgató (allamigazgato@freemail.hu); Tóth András, egyetemi hallgató, ELTE TTK; Lakatos Melánia, egyetemi hallgató, Babes-Bólyai Egyetem, Kolozsvár; Tatai Zoltán, ny. egyetemi docens, Budapest.

Globális gondolkodók

Julius Evol: Európa és az organikus eszme

Az Európa-eszme ma egyre inkább tért hódít kontinensünk szellemi köreiből. Egy alapvető nézőpont jelentőségével azonban ritkán vannak tisztában: abból a szükségszerűségből származik-e ez az eszme, hogy Európa a külső hatalmak és érdekek fenyegető nyomásától megvédje magát, avagy magasabb célt tűz ki maga elé, és az organikus egységért folyik a küzdelem, amely önálló tartalommal és saját törvénnyel rendelkezik? Azaz az európai egység pusztán realpolitikai tényező legyen, vagy elsősorban szellemi bázissal kell rendelkeznie?

A legtöbb föderalistikus megoldás az első alternatívához tartozik, és az erők egységének pusztán egy olyan esetleges karakterét képes felmutatni, amely — mivel minden belső kötelék hiányzik belőle — a körülmények megváltozásával ismét szét-esik. Az ellentétes megoldás — az organikus — azonban nehezen teljesíthető előfeltételekhez kötődik. Röviden ezeket mutatjuk itt be.

Mindenekelőtt azt kell tisztázni, hogy bár az „európai nemzet” kifejezés mythos-ként nyerhet valamilyen jelentést, egy szigorúan szisztematikus gondolkodás pozíciójából rátekintve azonban ez a kifejezés nem kifogástalan. A „nemzet” fogalom lényegét tekintve inkább a természet, mint a voltaképpeni politika síkjához tartozik, és előfeltételezi egy bizonyos ethnos, egy nyelv, egy történelem sajátosságait. Ezeket a sajátosságokat nem lehet és nem is szabad egyetlen vegyes európai egységbe olvasztani. Itt nem szabad, hogy megtévesszenek bennünket az európai életmód többé-kevésbé standardizált jellegzetességei. Ezek a jellegzetességek inkább a civilizáció jegyében állnak, mint valamely kultúrában, és nem európainak tekintendők, hanem modernnek, hiszen ma majdnem mindenütt a világon megtalálhatóak.

Az európai egység csak magasabb rendből eredhet, mint bármi, ami a „nemzet” fogalmat meghatározza. Formája csakis „organizmusokból álló organizmus” lehet; amelynek a csúcán és a súlypontjában a szellemi valóság, és az unum quod non est pars [az egy, amely nem részekből áll] — hogy ezt a dantei kifejezést használjuk — fensőbb-sége kell, hogy meghatározó módon működjön.

Organikus egység az állandóság princípiuma nélkül elképzelhetetlen. Azt kell tehát megvizsgálni,

hogyan lehet az állandóságot az európai egység számára biztosítani. Érthető, hogy nem lehet állandóságot találni az egészben, ha az már részeiben sincs meg. Az európai egység előfeltétele ezért az, amit az egyes nemzetek organikus integrációjának nevezünk. Az európai szerkezet minden valódi szilárdságot nélkülözne, ha egyrészt egyfajta internacionális parlamentre támaszkodna, másrészt ha olyan politikai rendszereket tartalmazna, amelyek — mint a demokratikus—népképviselői rendszer esetében — semmiképpen sem tudják teljesíteni az irányzat és vezetés folytatólagosságát, mert állandóan és váltakozva alulról vannak meghatározva.

A történelmi rátekintés ezt az összefüggést erősíti meg. A középkori európai ökömené felbomlása abban a pillanatban megkezdődött, amikor a nemzetállamok — Szép Fülöp törvényei miatt Franciaország volt az első — elhagyták a birodalom felsőbbrendű autoritását, és hoztak egy új törvényt, mely szerint minden király „császár” az ily módon leszakított és abszolúttá vált nemzetében. Amde jogosan hangsúlyozták, hogy e bitorlás mintegy történelmi nemezisként egy másikat is maga után vont: a szuverén, birodalomtól elvált nemzetállamokon belül az egyén is szuverénnek, önállóan és „szabadnak” jelentette ki magát, feladott minden magasabb autoritáskeresőt és az atomisztikus, individualista princípiumot hangsúlyozta — ez minden „demokratikus” rendszer alapja.

Az organikus újjáépítés ezért két irányból lezajló integrációt feltételez: a nemzeti integrációt, amely minden egyes nemzetben belül a személyfeletti autoritás princípiumának elismerésén keresztül mehet végbe, mely princípium bázisul szolgál a politikai és szociális erők organikus és rendi kialakításához; továbbá a nemzet feletti integrációt, ami egy olyan autoritás elismerése által megy végbe, amely ugyanannyira emelkedik az egyes népi egységek fölé, mint amennyire azok egy bizonyos állam alattvalói vagy tagjai fölé. Amennyiben e feltételeket nem elégítik ki, a forma-nélküliség, az esetlegesség és a labilitás szintjén maradunk. Ekkor nem lehet magasabb, organikus egységről beszélni. Itt ütközünk azonban az egész probléma legkényesebb pontjába. Már pusztán magasabbrendű természete végett sem

lehet ez az autoritás tisztán politikai karakterű — ami rögtön kizár minden bonapartizmust vagy rosszul értelmezett cézarizmust. Mi lehet akkor az új rend lényegi, belső alapja?

E bázisnak differenciálnak kell lennie, mert szükséges, hogy megadja az európai egység saját arculatát, és mert garantálnia kell, hogy pontosan Európáról — „Európa nemzetéről” —, mint teljes organizmusról van szó, amely különbözik a többi, nem-európai organizmustól, és azokkal szemben áll.

Az a feltételezés, hogy eme alap tisztán kulturális is lehetne, nézetünk szerint illuzórikus, ha a kultúrát szokásos, intellektuális és modern értelemben fogjuk fel. Beszélhetünk ma egyáltalán egy európai értelemben vett sajátos kultúráról? Kockázatos lenne igennel válaszolni, és ennek oka a neutralizált modern kultúra (ahogyan Christoph Steding fejezte ki magát). E kultúra minden politikai ideától függetlenülitette magát, „priváttá” vált és egyúttal tendenciózusan kozmopolitává, iránytalanná és antiarchitektonikussá, szubjektívvé és még a „pozitív” és tudományos formáiban is arctalanná, vagysis pontosan neutralizálttá. Ezzel ellenkező irányba csak a nivelláló „totalitarizmus” fordítottja tett kísérletet itt-ott Nyugaton, egy abszolút, politikai-kulturális egység eszméjének tételezésével. Mindenesetre frívol és dilettáns gondolat biztos jelének tekinthető, amikor azt hozzák fel, hogy az érvényesülési vágytól többé-kevésbé fűtött entellektüelek és irodalmárok megállapodásai és ülései bármit is képesek lennének tenni a valódi, férfias európai egységért.

Szigorúan véve, egy nemzetfeletti szövetség lelke religiózusan meghatározott kellene, hogy legyen, de nem absztrakt módon, hanem egy tiszta, pozitív és normatív szellemi autoritással összekapcsolódva. Még ha el is tekintünk az Európában lezajlott mélyreható, az élet minden területét érintő szekularizációtól, kontinensünkön nincs ilyen középpont. A katolicizmus csak néhány európai nemzet vallása. Már a napóleoni időkben, összehasonlíthatatlanul kedvezőbb helyzetben, mint a mai, a Szent-szövetség — amelyen keresztül pontosan az európai államok férfias, tradicionális egység-eszméje nyilvánult meg — pusztán a nevében volt szent, hisz hiányzott a tényleges vallási felszentelés, és a felsőbbrendű, univerzális idea. Ha nem katolicizmusról, hanem csak kereszténységről lenne szó, úgy egy túlságosan meghatározatlan és ingatag, nem kizárólag európai, és egyáltalán nem kizárólag az európai kultúrában használható alapról lenne szó. Ezért kérdéses a tiszta kereszténység összeegyeztetése a „birodalom metafizikájával”; s e nehézséget ismerhetjük fel a két hatalom között már a középkorban dúló viszályban is — ha ismer-

jük annak mélyebb okait, amelyeket egyébként máshol már kifejtettünk.

Szívesen beszél az ember európai tradícióról; ez azonban sajnos aligha több, mint frázis. Már régóta nem ismeri a nyugat azt, amit a tradíció magasabb, organikus és metafizikai értelemben jelent; emellett a renaissance időktől fogva a nyugati szellem és az antitradicionális szellem szinte synonymává vált. A tradíció, integrális értelemben, olyan kategória, amely egy szinte teljesen letűnt korhoz tartozik, ahhoz a korszakhoz, amikor egyetlen egy alakító, a metafizikumban gyökerező erő nyilatkozott meg az existencia minden egyes területén: a szokásokban, a vallásban, a jogalkotásban, a mythológiában, a művészetben, a világnézetben. Senki sem merné megkockáztatni, hogy ma, ilyen — a kérdésünk szempontjából döntő értelemben vett — európai tradíció létezne.

Abból a kellemetlen megállapításból kell tehát kiindulni, hogy ma az ember a romok világában van, és egyelőre pótmegoldásokkal kell megelégednie, amennyiben a szándéka legalább annyi, hogy ne vesztítsen a nivóból és tévútra ne vigyék „Nyugat” és „Kelet” tévitanításai. Az első pozitív lépés lenne az európai egység föderaliztikus-parlamentáris és „szociális” felfogásának elutasítása, és ezzel szemben az organikus-qualitatív idea előtérbe helyezése, hierarchikus és funkcionális berendezkedés keretén belül. Ennek megfelelően kellene elismertté válnia a különböző területeknek és országoknak megfelelő szinten és formában megjelenő autoritásprincípiumnak. A nemzetfeletti európai egységet ideiglenesen a heroikus meghatározottságnak kellene jellemeznie, akkor is, ha sem háborúról, sem védelemről nincs szó. Ha néhány megingathatatlan férfi — életképezve — újra alkalmas lesz olyan tevékenységre és gondolkodásra, amelyek a materiális kötöttségektől, a partikuláris érdekek korlátozásától és a nacionalista korcsosulástól mentesek, akkor életre hívnak egy fluidumot és egy feszültséget, amelyek teremtő módon lesznek képesek hatni. Más időkben is megtörtént ugyanis, hogy ilyen elementáris körülmények mögött egy új princípium nyilvánult meg, amin keresztül láthatatlan és hatalmas módon egy nagy politikai organizmus részesült magasabb megszenteltségben, a nemzetfeletti autoritásesszme elnyerte legitimitását, és új korszak kezdődött. Ekkor a romokból valóban feltámadna — nem az európai nemzet, hanem az európai birodalom, mely elhárítaná a népeinket fenyegető veszélyt, a végérvényes felbomlást és rabszolgaságot.

(Megjelent a „NATION EUROPA” c. folyóirat 1951. júniusi számában)

(ford.: M. D.)

Helyi társadalom és területi identitás(1)

Bevezető gondolatok

A vizsgálat egyik célkitűzése az Észak-Dunántúl meghatározott területén a területi identitás mértékének pillanatnyi felmérése különféle területi egységek, különböző társadalmi csoportok esetében. A felmérés másik szegmense pedig azt kutatta, hogy a kérdezettek területi identitása milyen elemekből áll, és azokat milyen fontosságúnak vélik; különféle tércategóriák esetében milyen erősnek bizonyul a területi identitás. A harmadik értékelési kategória egy különálló tézisként fogalmazható meg, nevezetesen a részvétel szempontja, mint a közösséghez tartozás érzése, illetve a bizalom indexe az identitás speciális aspektusaként.

A nehézségek ellenére kiemelkedő munkák segítettek a kutatási módszertan felépítésében, a gondolati szálak végigvezetésében, az eredmények feltárásában és a következtetések levonásában. Tóth József (Tóth József 1981.) az említett kapcsolatrendszerben rejlő kölcsönhatások vizsgálatának elemzésével alapjaiban határozta meg a kutatás gondolati struktúráját, míg a földrajz, mint diszciplína alkalmazási lehetőségeinek tudományos térben való elhelyezésével (Tóth József 1998.) segített megtalálni azon kapcsolódási pontokat, amelyek

révén magabiztosan ötvözhettem a pszichológia, a szociológia és a társadalomföldrajz szempontrendszerét.

A terület-lehatárolás és a területi folyamatok elemzése terén Tóth József (1985,1996), Az érzelmi kötődések hátterének elemzéséhez a magyarság kulturális viselkedése is lényeges elemzési szempont volt (Tóth J. - Trócsányi A., 2002.), illetve a magyar társadalom kulturális intézményrendszeréről és állapotáról szóló kutatás egyaránt értékes adalékokkal látott el (Vitányi-Hidy-Harsányi 1997.). Az egyén kötődéseinek szociológiai vizsgálataihoz a társadalomszerkezet és a helyi társadalom kapcsolatában, kimagasló értékű tudományos munkák álltak rendelkezésemre (Böhm A. 2000., A. Gergely A. 1993.) , illetve a település és kötődés, az egyén és település helyi társadalom szintű dimenzióinak elemzéseiben is részletes és további értékelési szempontokat nyújtó publikációk segítették előbbrehaladásomat (Böhm A., 1995.).

A kutatás szociológiai és pszichológiai dimenziójának alkalmazásához nélkülözhetetlen volt Gereben Ferenc a határon túl élő magyarság nemzeti identitásáról szóló vizsgálatának szempontrendszere (Gereben F., 1999.), valamint az identitásról szóló szociálpszichológiai

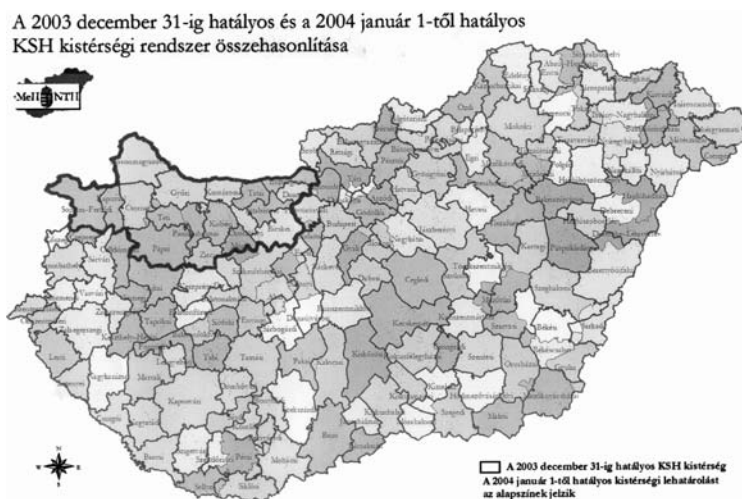
ai, pszichológiai publikációk (Csepeli Gy. 1997, Pataki F. 1998.).

A területi identitással kapcsolatban több érdekes szempontokat felvonultató vizsgálat is készült: Susan W. Hardwick (Hardwick, W., S., 2001.) mutatott rá az identitás, a hely és a lokalitás speciális harmóniájára egy texas-i „sziget város” vizsgálata során. Egy olaszországi gazdaságpszichológiai tanulmány a kutatás összeállításánál, a módszertan és a következtetések levonásában különösen értékes útmutatásul szolgált (Marino, B. et al 2002.). Ryden például az amerikai középnyugat regionális identitását vizsgálva annak történelmileg kialakult jellegét emelte ki. (Ryden, K.C. 1999.) Tara Lynne Clapp és munkatársai az USA-ban, az észak-nyugat iowai 20-as autópálya és a régióidentitás mechanizmusait vizsgálták, s az infrastruktúra fejlesztésben rejlő tartalékokra hívták fel a figyelmet.(Clapp, T.L. et.al. 2003.) Az

identitás és a társadalmi tőkék, a részvétel és aktivitás tényezőjének szemszögéből Pippa Norris (Norris, P., 2002.) és Robert D. Putnam (Putnam, R. D., 1993.) munkái voltak meghatározóak.

A térlehatárolás

A Budapest–Bécs tengely észak–dunántúli térségét a következő régióként határozom meg: Budapest–közeli végét a Bicske–Esztergom ív határolja, míg nyugati határmenti ’végét’ a Mosonmagyaróvár–Sopron ív fogja át. Északi határvonala a Duna, beleértve a folyó politikai határoló jellegét, de a folyó infrastrukturális jellemzőjét is, míg déli szélét a Bicske–Oroszlány–Pápa–Sopron ív peremezi. Vegyük ezen íveket a budapesti agglomeráció-határához hasonlóan pontosan szemügyre:

I. ábra: A vizsgált terület lehatárolása a kistérségek alapján. /Szerk: a szerző a Logsped térkép felhasználásával/

A vizsgálati terület a következő kistérségekből tevődik össze: északi régióját a mosonmagyaróvári, győri, komáromi, tatai és esztergomi, középső sávját a tétai, pannonhalmi, kisbéri, oroslányi, dorogi és tatabányai, míg déli peremét a sopron-fertődi, a kapuvári, csornai, pápai, zirci és móri kistérségek alkotják (vö. i. ábra), amelyek közül kettő a zirci és a móri rendkívül „határértéken” mozogtak, amikor beszámításukról dönteni kellett. Mór ugyan Székesfehérvár felé orientálódik, ám a tőle északra elhelyezkedő települések révén a kistérség inkább az M1-es autópályához kapcsolódik. Zircel hasonló a helyzet, ám Győr-Moson-Sopron megye déli irányú kiterjedése erősítette szintén e kistérség észak irányú „vonzódását”.

Az elit részvétel-vizsgálatának eredményei

Az elit társadalmi súlyához képest óriási mértékben van jelen a helyi hatalomban, a képviselőtestületekben és közgyűlésekben. A legpregnansabb a gazdasági elit jelenléte, bár ez nyilvánvalóan kvázi elit a kistételepüléseken, s csupán a megyei jogú városok esetében beszélhetünk valós elitfogalomról. Ugyanakkor a lokális gazdasági elit legerősebben a kistételepüléseken, falvakban képviselteti magát, s folyamatosan csökken reprezentációja a megyei jogú városok felé haladva. A politikai elit jelenléte szinte minden településtípusban a legkisebb. Ezen belül az irány az előbbi té-

nyezőével ellentétes, hiszen a megyei jogú városoktól a kistételepülések irányába minimalizálódik jelenléte. Az értelmiségi elit „konjunktúrája” ezzel megegyező, azaz a kistételepüléseken csekély részvétele, míg a kulturális elit a gazdasági elitéhez hasonló rajzolatot mutat a településstruktúrában. A kulturális elit falvakban nagy szerepét meglátásom szerint annak köszönheti, hogy a művelődési-oktatási intézmények diplomásai elitszerepet töltenek be ezen településtípusokban, így kiválasztásuk felülreprezentált, alig lévén más fajta diplomás e környezetben. Ez magyarázza azt is, hogy falvakban magas a nők aránya az elitben, hiszen a kulturális elit diplomásai e településtípusban nagy arányban a nők.

Elit kategóriák:	Össz.%	Össz db
Értelmiségi elit	31	77
Gazdasági elit	38	95
Politikai elit	16	38
Kulturális elit	15	37
Össz.	100	247
Elitrészvétel %-ban		Össz.%
Elit kategóriák:		64%
Nem-elit kategóriák:		36%

Levonható továbbá az a tanulság, hogy a bizalom és a részvétel iránti igény erős területi identitástudattal párosul. Az interjúk során a helyi elitel készített területi identitás önértékelés eredménye ugyanis rendkívül kimagasló volt, s ugyanez a társadalmi réteg az, amely a helyi döntéshozatalban felülreprezentáltan képviseli magát /összességé-

ben átlagosan picit több mint 50%-os önkormányzati-döntéshozatali részvétellel jellemezhető a lokális elit/. Az elit tagjait emellett a tágabb társadalmi környezet iránt magasabb bizalom jellemzi, s döntéshozatali-részvételi hajlandósága rendkívül erősnek bizonyult a vizsgálat szerint. Mindezek alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a részvétel és a bizalom egyaránt determináns jellemzői a területi identitásnak, s ezen belül is a lokalitás iránt érzett önazonosságtudatnak. Ezen megállapítás igaz valamennyi elit- és településtípusra, viszont megjegyzendő, hogy az elit csoportjai településtípusonként teljesen más társadalmi jellemzőkkel leírható rétegeket tartalmaznak. Igazolódni látszik az a hipotézis, mely szerint a helyi elit nem csupán identifikációs szükséglete, de érdekei és önmegvalósítási szükségletei alapján is intenzívebb területi azonosulásra hajlamos, hiszen céljait a társadalmi bizalom megnyerésével, döntéshozatali részvételen (befolyásoláson) keresztül lesz képes elérni. Ez egyúttal pedig pszichés alapjait jelenti a területi identifikáció növekedésének.

Az interjúkon alapuló területi identitásvizsgálat eredményei

Az interjúkészítés célja kettős jelleget öltött: egyrészt az identitással kapcsolatos véleményeket és attitűdöket kívántam egybegyűjteni, mégpedig a helyi elit /kulturális-politikai-gazdasági/ megkérdezésével. Másrészt pedig a kérdőív-

készítéshez szerettem volna olyan adatokat nyerni, amelyek a tudományos gondolkodás mellett, a közélet és a társadalmi élet szereplőinek tapasztalata szerint fontos, sőt nélkülözhetetlen ahhoz, hogy teljes és gyakorlati szempontú betekintést is kapjunk a területi identitás „atmoszférájába”.

Az interjúsorozat 40 településen 102 alanyt foglalt magában, köztük polgármestereket, jegyzőket, plébánosokat, házi orvosokat, állatorvosokat, művelődési ház- és iskolaigazgatókat, gazdasági szervezetek vezetőit, valamint területfejlesztési szakembereket, akiknek a véleményére támaszkodva határoztam meg a kérdőíves kutatás fő alapvetéseit.

Az interjú a következő fő szempontok szerint értelmezte, illetve értelmeztette az alanyokkal a területi identitás fogalmát: 1. büszkeség, 2. szeretet, 3. kötődés, 4. otthon, 5. jövőkép, 6. fontosság, 7. társadalmi-gazdasági aspektus, 8. részvétel, 9. bizalom.

Az interjúk másik kérdésköre a területi identitást befolyásoló tényezőkről, illetve az általa kifejtett hatásokról kívánt véleményeket gyűjteni. Az egyik ilyen faktort a területi identitás erősségként neveztem meg. Valamennyi megkérdezett hangsúlyozta, hogy a területi identitás erősségét nem elsősorban a terület iránti elkötelezettség, hanem az emberi és az egzisztenciális tényezők határozzák meg. Megállapítható, hogy igazolódott az interjúk tükrében a kritikus távolságon belüli aktivitási tér identifikációs generáló ereje, azaz az emberek hajlamosabbak önmagukat azzal a térrel azonosítani, amely otthonuk, barát-

taik, családjuk, kedvteléseik köré szerveződik, s amely személyes kapcsolattartásaiknak helyt ad.

A szülőföld szerepe alapján azt állíthatjuk, hogy a vélemények e kategória fontosságát tekintve megoszlanak az egyén, illetve a család mozgékonyasága, azaz a vándorlás aspektusa szerint. Azok a kérdezettek, akik felnőttkorukban is a szülőföldön élnek, sőt közeli családtagjaik is ezen a területen laknak, rendkívüli súlyt adnak a szülőföldnek, mint identifikációs tényezőnek. Ugyanakkor azok, akik elkerültek szülőföldjükről jellemzően kevésbé tartják ezt a tényezőt meghatározónak. Új térségben való letelepedés során az egyénben egy idő után /átlagosan 7 évben szabták meg ezt a periódust/ ugyanolyan identitás-érzetet képes kialakítani, mint amit korábban már felépített. A szülőföld státuszát átveszi például a „saját gyermekeinek szülőföldje” érzet, amely legalább olyan meghatározó életeseeményként hat a területi identitásra.

A közösségi élet szerepét a megkérdezettek egy része tartotta csak nélkülözhetetlennek ahhoz, hogy a területi identitás kibontakozása erősödhessen. A közösség valamilyen szintű kapcsolattartása nélkül, közösségi identitás érzése nélkül nincsen területi identitás sem. E kérdésnél szinte minden megkérdezett kitért az emberi kapcsolatok dominanciájára.

A kérdőíves empirikus felmérés kiértékelése és eredményei(2)

A területi identitást determináló tényezőket két szempont szerint értékelték a kérdezettek: egyrészt a kérdezettek által adott érték, másrészt a kiválasztási arány alapján. A kettő általában megerősíti egymást. A harmadik értékelési kategória egy különálló tézisként fogalmazható meg, nevezetesen a kötődés viszonya, illetve a bizalom indexe.

2. Táblázat: Identitásfaktorok összesítve

Identitást meghat. tényező	Db szám	Az össz megkérdezett %-a	A tényező értékelése (1-5)
Lakóterület szeretete	877	96	4
Táj vonzása	658	72	4
Gazdaság állapota	572	63	4/5
Infrastruktúra fejlettsége	523	57	4
Kulturális viszonyok	572	63	4
Műv-szellemi környezet	482	53	4
Emberi tényezők	896	98	5
Munkalehetőség	608	67	4/5
Erkölc-értékrend helyi jellege	338	37	3
Etnikai-területi specifikum	99	11	3
Földrajzi identitás	173	19	2
Fogyasztási környezet	192	21	3
Össz.:	5990	910/100%	-

Amennyiben a két szempontot együtt kezeljük az identitást meghatározó tényezők fontossági sorrendje a következőképpen alakul. Az emberi tényezők(3) határozzák meg legerőteljesebben a kérdezettek szerint azt, hogy milyen területi identitásuk.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a területi identitás kialakulása és jelenléte elsődlegesen az emberi kapcsolatok minősége által meghatározott kategória. A közvetlen szerelmi, baráti, illetve az ismerősi-szomszédsági viszonyok, a helyi, valamint kulturális-földrajzi határok szerint leírható közösségekhez, a nemzethez tartozás érzése határozzák meg a területi identitás intenzitását, minőségét. Szorosan ezeket követően az egzisztenciális körülmények is erős befolyást gyakorolnak, a városokban az előbbiekkal azonos szinten, a falvakban kevésbé ilyen dominánsan. A mesterséges és természeti környezet esztétikai hatása, a természetföldrajzi tényezők vonzást, érzelmi kötődést meghatározó szerepe szintén erősen hat, főképp tehát esztétikai szempontok a döntők. Ez utóbbiak befolyása a falusiak szerint éppolyan maximális, mint az emberi tényezőké, ám a városokban jóval gyengébb e szempontnak a megítélése. A környezet esztétikai vonzó hatása esetében a településtípusoknál különbség tapasztalható.

Ugyanez az eltérés jelenik meg a közvetkező értékelési lépcsőfokon, a két településtípus között a művelődési-szellemi környezet esetében, amikor az oktatás minősége és a művelődési lehetőségek hozzáférése kerül mérlegelésre. A

kulturális viszonyok értékelése, a környezet kulturális színvonalának megítélése a területi identitás minőségének alakulásában kiegyenlített ugyan ám a városokban e kategórián belül kényesebbek a megfelelő művelődési, elsősorban oktatási környezet meglétére, míg a falvakban a szórakozási lehetőségektől „elzárt” fiatalok csoportját jellemzi efféle igénykifejeződés és egyben elégedetlenség.

A sorban a negyedik helyen az erkölcs és normakövető magatartás kategória található, amely még erősen hat ugyan a falvakban, de a városi megkérdezettek számára már gyengébb hatásfokú tényező. Ezzel szemben fordított a helyzet a fogyasztási környezet minőségét illetően, hiszen a városiak számára fontos, míg a falusiak számára kevésbé lényeges kategóriáról van szó. A városban élők a vásárlás faktorát, annak minőségi aspektusait meghatározóbbnak tekintik szemben a kistelepüléseken élőkkel. Gyakorlatilag a hanyagolható tényezők csoportjába sorolhatók az etnikai jelleggel és a földrajzi adottságokkal kapcsolatos szempontok.

Abszolút kategorizálás szerint a területi identitást tehát mindenkifelett az egyén elsődleges emberi kapcsolatait, illetve a csoporthoz tartozás érzése, élménye határozza meg, illetve az egzisztenciális-életminőségi tényezők. Másodsorban vehető számításba a természeti és mesterséges földrajzi környezet esztétikumon vagy megszokáson alapuló azonosulást kiváltó vagy erősítő szerepe, míg a művelődési-kulturális szempontok a dobogó utolsó fokán lelhetők fel.

Az erkölcsiséggel, a normakövetés szükségességével leírható igények befolyásoló hatása a minimálisan szerepet játszó tartományba került. A Maslow-i felfogás szerint az egyének identifikációs szükséglete a területi identitás esetében az emberi, primer kapcsolatokon keresztül manifesztálódik, azaz a kapcsolat-

zetteknek ezúttal is kötött tényezők közül kellett választaniuk, s e kategóriákat az előzetes interjúk, valamint a szakirodalom alapján állítottam össze. Az értékelés mellett a sorrendiséget ezúttal is behatárolja a kiválasztási arány, azaz, hogy az értékelt tércategóriát hányan tartották fontosnak megjelölni (vö.: 3. Táblázat).

3. Táblázat: Identitás és tércategória, összesítve

Identitás - területi egység kapcs.	Dbszám	Az össz. megkérdezett %-a	Tényező értékelése (1-5)
Lakókörnyezet	518	57	4
Lokalitás	803	88	5
Kistérség	245	27	4
Megye	418	46	3
Tájegység	250	28	3
Regionális	243	27	2/3
Országgrész (Dunántúl/ É-Dunántúl)	361	40	2/3
Ország (nemzet)	602	66	5
Szubkontinentális (KKEu/KEu)	99	11	2
Kontinentális (Európa)	215	24	2
Össz.:	3882	910/100%	-

tartás emberi igénye, az ember, mint kommunikációs lény természete szempontjából értelmezendő.

A területi identitás és a tércategóriák kapcsolata

A kutatás másik aspektusa arra kereste a választ, hogy a területi identitással rendelkezők milyen területi-földrajzi egységekhez kapcsolják identitásukat. A kérde-

Az egyének területi identitásának vonatkozási területe elsődlegesen a lakóhely szerinti település. Ez kimagaslóan magas értéket mutat, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy az egyének településekkel azonosítják pillanatnyi önmagukat. A másik közel ilyen fontos szempont az országgal való azonosulás, ami egyben nemzeti identitást is jelent. Mivel azonban a kutatásunk következetesen a területi ismérvekhez tartotta magát, s nem a fogalmi-ideológiai jellemzőkhöz, az ezzel történő azonosulás nem érte el az álta-

lunk várt, a lokalitással egyenértékű kiválasztást és osztályozást. Mindazonáltal kijelenthető, hogy a területi identitás két legfontosabb vonatkoztatási tere a lokalitás és az országos szint. A megye ugyanakkor még intenzív vonatkozási területi egységet képez a falusiak esetében, ami azt bizonyítja, hogy identitásukban koherens egységet jelöl a „megyei hovatarozásélmény” és a megye, mint „otthon” érzése. Ez az élmény azonban pregnánsan csak a falusiak körében jelenik meg, míg a városiaknál gyenge. Bár mindkét településtípusban fontosnak tekintik még a kistérséggel való azonosulást, ám a kiválasztási arány alacsony volta ezt a szempontot hátrébb sorolja.

A további tércategóriák már ennél is csekélyebb jelentőségűek, mind értékelésük, mind pedig kiválasztásuk alapján. A tájegység kevésbé a településtípustól, mint inkább a táj csoport-differenciálól, identifikációs kulturális használatától függő kategória volt. Így például a kistársföldi, a pilisi vagy bakonyi településeken fontos kategóriaként szerepelt, másutt pedig szinte jelentéktelennek ítéltetett. Az országgrésszel történő azonosulás mértéke gyenge közepesnek értékelhető, ami meglepő, hiszen feltevésünk szerint az ország kelet-nyugat - és az ezen belüli észak-dél - gazdasági-kulturális tagoltsága egyben megfelel az országgrészek földrajzi elhelyezkedésének, ami magasabb szintű azonosulási vonatkozást kellene, hogy jelentsen. Még meglepőbb eredményt mutatott az európaiság, mint földrajzi kategóriának minimális súlya az identifikáció terén. Ennél már csupán a szubkontinentális - tehát közép- vagy ke-

let-közép európai - dimenzió maradt alacsonyabb, mondhatni minimális fokon.

Külön kiemelendő a regionális tércategóriával kapcsolatos identifikációs attitűd értékelése. Mint számítani lehetett rá alacsonynak bizonyult mind kiválasztása, mind osztályozása. Ezt azért feltételezhetjük a kutató, mivel frissen kialakított, a köztudatba még szinte csak a szaknyelvi (jogi, gazdasági és politikai) diskurzusban megjelenő tércategóriáról van szó.

Az egyén közvetlen és települési környezete, valamint a nyelvi-kulturális-politikai makroszint, azaz az ország, a nemzet képezi a térbeli identifikáció legmeghatározóbb vonatkozásainak kategóriáit. A közigazgatási-jogi-politikai-gazdasági kategóriák, mint a kistérség és a regionalitás az elvárásokhoz képest magasabb érdeklődést és minősítést váltott ki, azonban identifikációs elfogadottságuk minimális, ám megjegyzendő, hogy ugyanilyen vagy még alacsonyabb értékkel bír az európai, valamint az országgrész dimenzió. A szubkontinentális identifikációról pedig azt mondhatni, hogy túlzottan alulértékelt kategória. Főként meglepő ez olyan időszakban, amikor az EU-s csatlakozók „csoport-eufóriáját” feltételezhetnénk.

A területi identitás mértéke a fejlettséghez és elégedettséghez képest

A területi identitáskutatás harmadik vizsgálati dimenziója az azonosulás

mértékét, mint függő változót a település és térség megítélt fejlettségéhez és fejletlenségéhez, illetve a fejlődéssel való elégedettséghez kötötte. E három szempontot falu és város bontásban, illetve összesítve analizáljuk figyelemmel a reprezentativitást ugyan már nem biztosító, de a kérdések során tapasztalt halmozódások furcsaságaira, főként a megyei jogú városok esetében.

Az összegzett adatok szerint pozitív és szignifikáns kapcsolat található a térség fejlettsége, a település fejlettsége, az elégedettség mutatója valamint az identitás erőssége, mint ordinális változók között.

zítív kapcsolat található az identitás erőssége és a fejlettséggel való elégedettség között (Vö. 4. Táblázat); a fejlődéssel elégedetlenek esetében alacsonyabb az erős identitás aránya azokhoz képest, akik elégedettek és magasabb a gyenge identitás aránya, mint az elégedettek között és fordítva, az elégedettek-nél magasabb arányt képvisel az erős és alacsonyabbat a gyenge identitásról számot adók csoportja. A közepes identitásúak esetében az eltérés minimális, akár elégedettek, akár nem.

Amikor ezeket az adatokat a két fő településtípus szerint szétbontjuk, azt tapasztaljuk, hogy a térség és a település

4. Táblázat: Identitás erőssége - fejlettség, összesített adatok százalékban

%	Erős identitás	Közepes identitás	Gyenge identitás	sor ?	?
Fejlett térségben él	54	31	15	701/77%	910
Fejletlen térségben él	40	37	23	209/33%	
Fejlett településen él	55	31	14	656/72%	910
Fejletlen településen él	41	40	19	254/28%	
Elégedett a fejlődéssel	54	32	14	663/73%	910
Elégedetlen a fejlődéssel	46	32	22	247/27%	

Megállapítható, hogy minél fejlettebb térségről van szó, annál nagyobb arányú az erős identitás és kisebb a gyenge azonosságtudat rátája a fejletlenebb térség azonos adataihoz képest, s minél fejletlenebb a térség annál nagyobb a gyenge és a közepes, de alacsonyabb az erős identitás mértéke a fejlett térség identitásadataihoz képest. A települési szinten ugyanez mondható el az összesített adatok alapján. Az elégedettség esetében szintén szignifikáns és po-

státusza másként viselkedik a falun és megint másként a városban élők számára. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a városiak kevésbé a településük, mint inkább a településük által meghatározott térséggel azonosulnak, míg a falusiak - elsősorban a kisebb településeken élők - jóval inkább az adott község határain belül képzelik el területi önazonosságukat, mintsem a településük és az azt övező településegüttes környezete által behatárolt területen. Ha a városok között

is összehasonlítást végzünk, azt kell megállapítsuk, hogy a kisvárosok ebből a szempontból inkább a falvak „lokális orientáltságát” idézik, míg a megyei jogú városok lakói „térsgben gondolkodnak”. A falvak esetében tapasztalni, hogy nem csupán a település, hanem településrészszel kapcsolatban említettek meg a kérdezettek identifikációs vonatkozást, főként azokban a helységekben, amelyek korábban külön községek, vagy legalábbis külön funkciójú községek voltak.

Meglepő, a falun élők elégedettsége és területi identitásuk erőssége közötti szignifikancia hiánya volt. Míg a városokban tapasztalhattuk, hogy szignifikánsan magasabb a területi identitás erőssége azok között, akik elégedettek a fejlődéssel azokhoz képest, mint akik elégedetlenek, sőt ez utóbbiak esetében jóval magasabb a közepes és méginkább a gyenge identitás rátája az elégedettekéhez viszonyítva, a falvakban, főként az elégedettségtől függetlenül magas identitás aránya miatt nincsen szignifikáns összefüggés a két változó között. Ugyanakkor a százalékos megoszlást vizsgálva, egyetlen egy esetben, - a gyenge identitásnál - a fejlődéssel elégedetlenek aránya majd duplája az elégedettekéhez képest.

Kijelenthető tehát, hogy a területi identitás erőssége, valamint a fejlettség között szignifikáns kapcsolatot találunk. A városokban - s minél nagyobb településről van szó annál inkább - az identitás térséghez, a városhoz és vonzáskörzetéhez kapcsolódik, míg a kisebb, falusi településeken az identitás magához a lo-

kális egységhez kötődik. Szintén szignifikáns kapcsolat áll fenn az identitás erőssége és a településsel, illetve térséggel való elégedettség mértéke kapcsán. Ugyanakkor a falvakban ez a szignifikancia elvész, míg városokban - minél nagyobb annál jellemzőbben - erős.

Mindez összefügg azzal is, hogy a városokban nagyobb a magasan iskolázottak aránya és fiatalabb a lakónépesség, s adataink szerint mindkettő erősen befolyásolja az említett eredmény kialakulását. A falvakban mutatható ki legértelmezesebben a korosztályok közötti különbség, ezek közül is a fejletlenebb településeken, ahol az idősek identitás értéke messze felülmúlja a fiatalokét. A két szélső érték az idősek 4.2-es identitás osztályzata, míg a felső-tizenévesek csoportjában ez az adat 3.1 körül mozgott. (Az osztályozás 1-5 közötti érték volt.)

Az identitás erősségének gyakorisága egy másik - térszerkezeti - bontás szerint is szembeűnő. Részben a gazdasági, részben pedig a szociális mutatók alapján, illetve a támogatásra szoruló kistérségek besorolása szerint kirajzolódó önkormányzati társulások területén csökken az erős identitásúak aránya, míg a közepes és alacsony identitásúaké növekedik. Ezen kistérségek a következők: a csornai, zirci, móri, oroszlányi és tatabányai. sajátos átmenetet képez a kisbéri és a tatai kistérség. Eme különös jelleg abban mutatkozik meg, hogy az erős identitás kárára kevésbé az alacsony, mint inkább a közepes identitásúak száma gyarapodik. Mindkét típusban

megjelenik ugyanakkor az elégedetlenség növekvő aránya. Azon kistérségek, amelyek vagy infrastrukturális lemaradással jellemezhetőek, vagy egyéb dekonjunktúrával leírhatóak, e hátrányok viselkedésföldrajzi szempontból gyengébb területi identitással és alacsonyabb elégedettséggel párosulnak.

A területi identitás a részvétel és bizalom szempontjából

A részvétel hipotézise szerint az egyén kötődése egy területi egység iránt erősebb, minél inkább részt vesz annak életében. A kutatásban a részvételen társadalmi jellegű tevékenységet értek, tehát amit nem anyagi érdekből, hanem belső meggyőződésből, elkötelezettségből cselekszünk. Aszerint, hogy ki mennyire aktív a közösségi életben, erős vagy gyenge kötődése alakul ki. A részvétel és bizalom aspektusát Robert D. Putnam vizsgálta két évtizedes kutatómunka során Olaszországban, a regionalizáció folyamatának jellemzőiként. Szerinte, minél erőteljesebb az aktivitás, a bizalom és az együttműködés, annál intenzívebbé válhat a gazdasági és társadalmi mutatók javulása, az életkörülmények jobbá válása, s a korábban leírtak alapján ez a folyamat a területi identitás növekedését eredményezheti. (Putnam, R.D.1994.) Pippa Norris ugyanakkor kritikaként megjegyzi, hogy ami igazán meghatározó, az nem az egyesületi aktivitás intézménye, hanem sokkal dominánsabb a társadalmi bizalom szintje. Azaz a közösségi aktivitásnak még van moz-

gástere, csupán már kevésbé a tagságon alapuló hagyományos modellek, mint inkább a posztmodern, információs társadalom stratégiai válnak meghatározóvá. A bizalom aspektusa ugyanakkor erőteljesen domináns marad. (Norris, P., 2002.)

A bizalom kategóriája tehát lényeges vetülete a területi identitás vizsgálatának. A segítségnyújtás esetét hozhatom fel, mondván otthontól távol azoknak segítünk elsősorban, akiket ha nem ismerünk, de be tudjuk sorolni az „otthon” kategóriájába, bizalmunk megnövekedik, megjelenítve a „földi” kategóriáját. Ilyen lehet külföldön a magyar hovatartozás élménye, az ország egyik részében az otthonnal rokonítható területi egység megnevezése.

A bizalmi tőke tehát közvetve meghatározza az identitás mértékét. A kérdőív elkészítésekor az identitás erősségének egyik mérőegységként használtam tehát a bizalom szerepét szituációs rákérdezéssel. Másrészt viszont a részvétel kategóriájához hasonlóan összevettem a magas és alacsony bizalmi értékek arányát az identitás magas illetve alacsony mértékével. A vizsgálatokhoz a tételes identitás erősség mérésének szűkített adathalmazát alkalmaztam, kihagytam a bizonytalan, illetve a közepes értékeket. Erre azért volt szükség, hogy a különféle változók közötti összefüggések világosan megmutatkozzanak, amennyiben vannak ilyenek.

A részvétel jellege és az identitás erőssége között erős összefüggés mutatkozik ($r=+0.72$). Minél aktívabb az egyén bármely társadalmi tevékenységében, közösségi szerepvállalásában, annál jellemzőbb, hogy magas területi identitással bír (vö.: 5-6. Táblázat).

5. táblázat: A kérdezett részt vesz-e társadalmi munkában, közösségi életben vagy rendezvényeken a területi identifikációjában megjelölt térségben? Általános részvételi hajlam - identitáserősség kapcsolata

Részvételi hajlam/identitás erősség	erős identitás : jelleg	gyenge identitás : jelleg
Passzív	89 / 19% : -	106 / 71% : +
Aktív	382 / 81% : +	43 / 29% : -
Össz.:	471 / 100%	149 / 100%

6. táblázat: A kérdezettnek van-e olyan tevékenysége, közösségi szerepe, amellyel az általa megjelölt területi identifikációs térben anyagi vagy erkölcsi megbecsülést nyer? Érdekezérelt részvételi hajlam - identitáserősség kapcsolata

Részvételi hajlam/identitás erősség	erős identitás : jelleg	gyenge identitás : jelleg
Passzív	47 / 10% : -	88 / 59% : +
Aktív	424 / 90% : +	61 / 41% : -
össz.:	471 / 100%	149 / 100%

Amennyiben csak az altruista magatartást vesszük figyelembe, a magas identitásúak négy-ötödének, ha pedig valamennyi közösségért való munkálkodást beszámítunk, akkor ugyanezen csoport kilenczödének aktív részvételi szerepe van. A gyenge területi identitással leírható csoport esetében fordított a helyzet. A többség, a megkérdezett gyenge identitásúak közel háromnegyede, nem vesz részt közösségi életben vagy társadalmi munkában, bár ez az arány csökken, ha az altruista viselkedést, mint kritériumot kizárjuk a körből. Ez utóbbi esetben megnő a részvételi arány, ám még így is kisebbségben marad. Ebből arra következtethetünk, hogy a magas identitás aktivitásra hajlamosít és viszont.

A részvétel kategóriája befolyásolja a területi identitás erősségét, illetve, akinek magas az identitása, az eleve termé-

szetszerűleg késztetést érez ezen érzelmi diszpozíció cselekvésre konvertálásában, azaz aktív tevékenységgel erősíti meg identitásának meglétét.

A bizalmi tőke és a területi identitás mértéke közötti kapcsolat a részvételi hajlandóság vizsgálatával nagy hasonlóságot mutat ($r=+0.68$). A kérdőív készítésekor azt feltételeztem az interjúk alapján, hogy az identitás növekedésével egyúttal a bizalmi tőke is erősödik. Az eredmények ezt a feltételezést alátámasztják. Mint látható, abban az esetben, ha a bizalmat a földi érzetével kapcsoljuk össze, a bizalom mértéke a magas identitású csoport esetében szinte abszolúttá válik, míg a gyenge identitásúak körében csupán egyharmad mutat hasonló viselkedést. Ha a bizalom fogalmát általánosságban vetjük fel, a magas identitásúak körében az imént tapasztalt

7. Táblázat: A bizalmi tőke a „földi” szituációban

Bizalmi tőke/identitás erősség	erős identitás : jelleg	gyenge identitás : jelleg
Gyenge bizalom	32 / 7% : -	98 / 66% : +
Erős bizalom	439 / 93% : +	51 / 34% : -
Össz.:	471 / 100%	149 / 100%

8. Táblázat: A kérdezett általánosságban jobban megbízik-e, hisz-e olyannak, aki az általa megjelölt identitás vonatkozású térségében él, mint annak aki azon kívül?(4)

Bizalmi tőke/identitás erősség	erős identitás : jelleg	gyenge identitás : jelleg
Gyenge bizalom	215 / 46% : -	128 / 86% : +
Erős bizalom	256 / 54% : +	21 / 14% : -
Össz.:	471 / 100%	149 / 100%

magas bizalmi tőke csaknem a felére zuhan vissza, s a gyenge identitással leírható esetekben is minimalizálódik a bizalom mértéke. Mindez arra utal, hogy a bizalom jelenléte függvénye a területi identitásnak, mégpedig a csoport-hovatartozás kategóriájában, ami az emberi kapcsolatok tényezőjének értékét növeli meg. Mindez egybevágh azzal az eredménnyel, miszerint a kérdezettek az emberi kapcsolatokat tekintik a területi identitáson belül a legfontosabb hatóanyagoknak. A „bizalom” a kiemelt területi identitás kategóriájával együtt tehát rendkívül erős faktorként érvényesül.

Megállapításaim szerint a vizsgált területen a területi identitás kedvező helyzetben van, bár előre nem kiszámítható, hogy esetleges negatív tényezők mekkora intenzitással lennének képesek e pozitív diszpozíciót lerombolni. Annyi bizonyos viszont, hogy bármilyen társadalmi

folyamatok is érvényesülnek a vizsgált régióban a területi identitás fennmaradásában rejlenek tartalékok.

A kutatás további lehetőségei

Az ismertetett területi identitáskutatás a fent leírtakkal nem zárul le, hiszen egy elemzési folyamatról van szó, amely további hipotéziseket megfogalmazva, kritikák alapján módosításokat alkalmazva próbálja feltárni e témában rejlő szinte kimeríthetetlen ismerethalmazt.

A további kutatási céloknak témája lehet a közösségi társadalom földrajzi eltéréseinek kérdésköre összekapcsolva a társadalmi szerveződésekkel. Kiterjeszhető az identitás erősségének vizsgálata országos szintre, illetve elemezni lehet az Európai Unió térben a térszerkezeti módosulások és az identitás változását.

Szintén lényeges kérdésként vetődhet fel az infrastruktúra és az identitás részletesebb elemzése, összekapcsolva a területfejlesztés témakörével. Külön kiemelendő a regionalizációs folyamatban történő alkalmazhatóság kérdése, több szinten is. Érzékeltetésül kiragadható néhány példa: a területi identitás csoportthovatartozásra épülő, egzisztenciálisan is meghatározott kategória, amely determinálja az egyének viselkedését. Szükséges tehát egy „ellentételező” területi identitás, ami ugyan jelenleg csupán halvány nyomokban van jelen. A regionalizáció - talán a nem túl szerencsés térfelosztás vagy éppen az idő rövidsége, esetleg az ismerethiány következményeként - nem vált identitásgeneráló tércategóriává, még a kvázi közöség(5) szintjén sem. Azonban ez alapján nem szabad eleve bukott stratégiának tekinteni, csupán azt jelenti, hogy az új intézményesülést kívánó rendszer még nincs jelen a hétköznapi tudatban. Sokkal inkább kulturális és endogén régió-territorializációs tendenciákat kell támogatni. Új alternatívaként kell felfogni - Norris Pippa és A. Gergely András nyomán - a regionalizmust, amely a térségi hasonlóságok alapján az eddigiektől eltérő együttműködési kapcsolatháló kialakítását serkentheti. A regionalizmus azonban egy eszköz, amely hatékonyabb társadalmi-gazdasági és politikai irányítást és működést eredményezhet. Mindez a benne élők nélkül működésképtelen - ezért nem célszerű kihagyni AZ EMBERT, sőt a benne lévő potenciált mozgósítva lehet igazán nagy lépéseket megtenni.

BUGOVICS ZOLTÁN

Bibliográfia

1. A. Gergely András: Urbanizált méhkas, avagy a helyi társadalom, Scientia Humana, MTA PTI - Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.
2. Bonaiuto, Marino et al.: Local identity processes and environmental attitudes in land use changes: The case of natural protected areas, in.: Journal of Economic Psychology, vol. 23., October 5., 2002., /Special Issue: Social Psychology and Economics in Environmental Research/ pp.631-651.
3. Böhm Antal: Térségi identitás Magyarországon, in.: Területfejlesztés és közigazgatásszervezés, 2000., MTA, Bp., pp.111-123.
4. Böhm Antal: Új demokrácia és a helyi hatalom in.: Az új demokrácia önkormányzati vezetői MTA PTI Bp. 2000. Pp.:97-102.
5. Böhm Antal - Szógyi Lenke - Szpirulisz Ildikó - Táll Éva: Túl az eufórián - Polgármesterek 1992. In. Polgármesterek túl az eufórián (szerk.: Táll Éva) MTA-PTI, 1995., pp.:7-68.
6. Bugovics Zoltán: A torz(itó)szülött - Média-kritikai megközelítés, Gondolat., 2004.
7. Clapp, Tara Lynne et.al.: Sustainability and highway 20: regional identity, CRP/ES 484 Spring, 2003.
8. Csepeli György: Szociálpszichológia, 2002., Osiris, Bp., pp.449-450.
9. ESRC: One Europe or several? Research Programme, Regional identity and European citizenship, L213252031, www.one-europe.ac.uk/cgi-bin/esrc
10. Gereben Ferenc: Identitás, kultúra, kisebbség 1999., Osiris, pp.73-75., 133-139.
11. Hardwick, Susan W.: Identity, place, and locale in Glavestone. In.: The Geographical Review, January-April, 2001., vol 91., no.1-2., pp. 335-341.
12. Hyder, William D.: Basketmaker Spatial Identity: Rock Art as Culture and Praxis. <http://zzyx.ucsc.edu/Comp/Bill/CandP>.
13. Kőszegfalvy György - Sikos T. Tamás: Városok és falvak infrastruktúrája, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, pp.:19, 40-41, 112-114.
14. Norris, Pippa: Democratic Phoenix - Reinventing Political Activism, Cambridge University Press, 2002.
15. Oláh Miklós: Adalékok a regionális identitás megrajzolásához, in: Területfejlesztés és

közigazgatásszervezés, MTA2000., Bp., pp. 143-182.

16. Pálné Kovács Ilona: Lokális identitás, regionalizmus, helyi önkormányzatok Társadalmi és területi folyamatok az 1990-es évek Magyarországon (szerk.: Kárpáti Zoltán) MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Központja, Budapest, 1997.

17. Pataki Ferenc: Identitás, személyiség, társadalom, in.: Megismerés, előítélet, identitás (1998.) (szerk.: Erős Ferenc) Új Mandátum kiadó, pp. 346., 375-408., 408.

18. Putnam, Robert D. : Making Democracy Work - Civic Traditions in Modern Italy, Princeton University Press, 1993.

19. Ryden, Kent C.: Writing the Midwest: History, literature, and regional identity, in.: The Geographical Review, vol. 89., no.4., October 1999., pp. 511-532.

20. Schnell, Steven M.: Creating narratives of place and identity in „little Sweden, U.S.A.“ in.: The Geographical Review, vol. 93, no.1., January, 2003., pp:1-29.o.

21. Sokolove, Jennifer et al.: Managing Place and Identity: The Marin Coast Miwok Experience in: The Geographical Review, vol. 92 (1), January, pp.23-44.

22. Szakál Gyula: Tájak és települések képe az emberek tudatában, in.: Comitatus 1993., III.évf. 5.sz., pp. 39-43.

23. Szakál Gyula: Image, mint a városmarketing eszköze, in.: Tér és Társadalom 1995., 1-2 sz., pp.25-32.

24. Tóth József: A társadalmi gazdasági tér in.: Tér és Társadalom, Juss Alapítvány, Szolnok, pp.24-32.

25. Tóth József: A településhálózat és a környezet kölcsönhatásának néhány elméleti és gyakorlati kérdése in: Földrajzi értesítő, XXX. évf. 2-3. sz., pp. 267-292.

26. Trócsányi András - Tóth József: A magyarság kulturális földrajza II. Pannónia tankönyvek, Pécs, 2002., pp. 15., 22-25., 30-33, 108-115., 156-159, 167-169., 182-190., 207-234.

27. Utasi Ágnes: Integráció és szolidaritás a helyi társadalomban in.:Az új demokrácia önkormányzati vezetői MTA PTI Bp. 2000. Pp.:350-378.

Jegyzetek

1 A bemutatandó kutatás egy 200 oldalas doktori értekezés rövidített és tömörített változata.

2 60 településen 910 értékelhető kérdőív alapján reprezentatív kutatás készült.

3 Az emberi tényezők alatt a szűk családhoz, a rokonokhoz, a barátokhoz, ismerősökhöz, a szomszédokhoz fűződő pozitív kapcsolat, illetve a különféle nagyobb csoportokhoz, helyi, egyéb kulturális-földrajzi.

4 A bizalmi tőke esetében a felmérésben az azonos társadalmi helyzetű egyének iránti bizalom mértékét vizsgáltam, feltételezve az emberek eltérő előítéletes, sztereotipizáló viselkedését.

5 Kvázi közösség alatt olyan társadalmi csoportokat értek, amelyek bár létezőek, nincsen erős csoporttudatuk, hiányzik az összetartozás élménye és az identitás jelenléte. (Ilyen lehet például olyan közigazgatási egység, amely újonnan létrehozott, s nincsen sem történelmi, sem kulturális alapja.)

Máma már nem hasad tovább...

Önkormányzati eszközök

a helyi népességmegtartó erő fokozására

Bevezető

Az alábbi rövid dolgozatban arra teszek kísérletet, hogy egy Veszprém megyei példa kapcsán bemutassam, lehetséges volt-e az elmúlt évtized gazdasági és társadalmi paradigma váltásának időszakában a népességmegtartó erőt is befolyásolni képes településfejlesztés Magyarországon, avagy sem. A sok ismert negatív eset kontrasztjában egy többé-kevésbé sikeres történetet ismertetek. Elemzésem legjelentősebb mérőszámai a főbb demográfiai mutatók lesznek, melyek időbeni és területi összehasonlításának eredményeit hívom segítségül állításaim igazolásához.

Forrásaim javarészt a KSH nyilvános adatai és a település önkormányzatának levéltárából származó adatai mellett egy dr. Habcsek Lászlóval (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet) közösen készített rendhagyó demográfiai elemzés, ill. a közelmúltban a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben vezetésemmel, a

Baltoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség Kht. keretein belül folytatott szociológiai vizsgálatok eredményei ill. résztvevő megfigyelői módszerrel gyűjtött információk voltak.

A település

Írásom Balatonfüzfő nagyközség (2000-től város) egy településrészének felépítéséről, pontosabban a tervezés és a beruházás okairól, motivációiról, valamint a tőlük elvárt eredmények teljesülésének mértékéről szól.

Nevezett településrész az 1958-ban, korábban Balatonkeneséhez tartozó Fűzfőfürdő, a Királyszentistvánhoz tartozó Izsótelep és Tripolisz-telep, a Papkeszihez tartozó Alsómáma Felsőmáma és a Vörösberényhez tartozó Balatonfüzfő, Fűzfőgyártelep, Papírgyári lakótelep (Tobruk) Szalmássy telep és Vízművek lakott helyek területének és népességének összevonásából létrejövő Balatonfüzfő közigazgatási területének É-K-i szélén található:

Máma-tető

Nevét a középkorban még itt található, a török hódoltság idején elnéptelenedett Máma faluról kapta, melynek emlékét ma már a lösz-fennsík nevén túl csupán az un. Alsó- vagy Balatonfüzfői Jókai utcában lévő XIII. sz-i koragót stílusú mámai templomrom őrzi.

A XVII. században teljesen elnéptelenedett falu újjáéledését egyrészt a XX. század elején ideérő idegenforgalomnak köszönheti. A Katolikus Tanulmányi Alap birtokának parcellázásakor első sorban fővárosi köztisztviselők vásároltak maguknak a mai Alsó-Füzfőn, a Kis utca, a Jókai utca, Felsővillasor utca környékén telket), másrészt az I. Világháborút követő trianoni szerződésben foglalt azon kitételnek, melynek értelmében Magyarországnak le kellett szerelnie a meglévő hadianyag iparát. Ez utóbbi a Kormány 1922. III. 3-i döntése értelmében a települést ismert módon úgy érintette, hogy a Mosonmagyaróvárott leszerelt lőporgyárat vegyianyag gyárként (gyakorlatilag változatlan profillal) a mai Felső-Füzfőn, Füzfő-gyártelepen építették újjá 1924-1926-ra. (Ez az ipari beruházás és különösen a hozzá szervesen illeszkedő lakótelep szintén lehetne hasonló dolgozat tárgya.) A kezdetben csaknem kizárólag a magyaróvári telepesekből álló kolónia zárt városként élte életét. Meg is tehetné, ugyanis a lakótelep tervezői minden, a kor követelményei szerinti technikai és szociális infrastruktúrális felszereltségről gondoskodtak.

A város népességének meghatározó részét ma is ez a lakótelep adja.

A település sokáig nem rendelkezett önálló közigazgatási státusszal. 1958-ig a ma Balatonalmádi részét képező Vörösberény közigazgatási fennhatósága érvényesült. 1958-ban a már idézett terület -összevonást az önállósodást hozó közjogi aktus tette szükségessé. Az önálló tanáccsal rendelkező települést a IV. ötéves terv (1971-75) idején a járássok státuszának 1970-es megváltoztatásával összefüggésben Veszprém városhoz csatolták, mely fejlemény az un. városkörnyéki igazgatás reformkísérletének volt a része. E szimbiózisnak (ebben az időszakban létesült pl. Veszprém versenycélokra is alkalmas uszodája Balatonfüzfőn) Balatonalmádi 1984-es várossá nyilvánítása vetett véget. Füzfő 5 évig Almádi városkörnyékének része, teljes önkormányzati jogállását csak 1990-ben kapta vissza. Igazgatási és ellátási szempontból ma is erősen kötődik az előbb említett két városhoz, 2000. VII. 1-i várossá nyilvánításával igazgatási jogkörei azonban jelentős mértékben bővültek.

Motiváció

A város - iparának és idegenforgalmi vonzerejének köszönhető - töretlen közigazgatási státusz emelkedése és infrastruktúrális gyarapodása ugyanakkor nem járt együtt népességmegtartó erejének automatikus garantálásával. Az 1966-ban 5836 fős népességszám 1980-ra még csupán 5431 főre csökken,

a rendszerváltás évét azonban már csupán 4730-an „élik meg” a nagyközségben.

Az 1990-ben immár az önkormányzatiság jegyében választott polgármester, Dr. Varjú Lajos (e tisztséget Veresegyház polgármestere után ő tölti be a legrégebb óta Magyarországon) és a képviselőtestület egyik első dolga e folyamat megállítása, illetve visszafordítása, valamint a további idegenforgalmi kereslet indukálása volt.

A fő népességi jelzőszámokat (lakosságszám alakulás, születés, halálozás, oda- és elvándorlás) ismerték, azonban ennél többre voltak kíváncsiak, nevezetesen: miként alakul a település népessége a meglévő trendek érvényesülése esetén, s mi várható attól, ha tesz is valamit az önkormányzat annak érdekében, hogy a folyamatok a kívánatos irányba forduljanak.

Egy kis demográfiai kitérő

A többváltozós matematikai-statisztikai módszerrel történő demográfiai elemzések – bennük a hosszú távú népesség előrebecslés – általában nagyobb földrajzi egységekre készülnek. Magyarországon reneszánszukat a megyei és regionális területfejlesztési stratégiák készítésének idején, az 1990-es évtized közepén, második felében élték. Bár ennek a tervezéseknél aligha nélkülözhető módszernek nem szab gátat a népességszám nagysága – pontosabban: kicsinyisége – mégis Balatonfüzfő volt az or-

szágban az első, amely kistelepülésre készült ilyen.

A Dr. Hablicsek László által véglegesített elemzés során megállapításra került, hogy Balatonfüzfő népességének fogyása az országos átlagot jelentős mértékben meghaladja, eléri évente az 1 %-ot. Ennek egyrészt az az oka, hogy a születések száma kevesebb a halálozásokénál, másrészt az elvándorlások száma – a Balaton partján rendhagyó módon – meghaladja az idevándorlások számát. Az 1990-es évet jellemző 60 született gyermeket követően az 1991-96 évek átlagában ez a szám már csak 40, ami annál inkább is negatív eredmény, mivel közben megnőtt a településen a szülőkorú nők száma, aránya. Füzfőn a csökkenés mértéke nagyobb, mint a hasonló nagyságú magyar településeken általában.

1990. és 1997. között a vándorlások mértéke is negatív, a népesség csökkenésében az elköltözések két és félszer akkora szerepet játszottak, mint az alacsony születésszám.

Míg 1990-ben a családonkénti átlagos gyermekszám még 2 felett volt, 1991-től ez is csökkent, s 1995-ben 1 alá süllyedt. Az átlagos életkor Füzfőn az 1990-es 36,4 évhez képest 1997-re 39,5-re nőtt (az országos átlag 38 év), a 60 évesnél idősebb korú lakosság aránya pedig 17 %-ról 22 %-ra emelkedett (Mo: 19%) Kiugróan magas volt viszont ezekben az években a 20-24 évesek aránya, vagyis azoké, akik éppen a „menni vagy maradni?” döntése előtt álltak.

Az elemzés megállapításai szerint a település népességének demográfiai mu-

tatói a változásokra érzékenyebb lakosságot jellemeznek. A fűzfői polgárok nagymértékű demográfiai magatartásváltozással reagáltak a '90-es évek időszakának problémáira.

A prognózis szerint a település lélekszáma a közeljövőben mérsékelten tovább csökken, 2005-re 4300 fő alá süllyed, majd emelkedhet. Polgár- és családbarát helyi stratégia kialakítása esetén hosszabb távon kiegyensúlyozott létszám- és összetétel változások mellett a lakossági magatartás paraméterei is kedvezően alakulhatnak.

A hely szelleme

Ennek érdekében 1991-ben a település nagyságrendjéhez képest jelentős mértékű beruházásra szánja rá magát az önkormányzat. A népességmegtartó erő fokozása érdekében telkek kialakításába, közművesítésébe kezdenek. A feladat korántsem egyszerű. Balatonfűzfő területe mindössze 9,2 km². Ennek jelentős része már beépített belterület, külterülettel alig rendelkezik, ez a település összterületének mindössze 17%-a. (Összehasonlításképpen: a szomszédos, mintegy 500 fővel kisebb népességszámú Balatonkenese 66 km²-en fekszik, Fűzfőével megegyező nagyságú területe a megyében pl. a 450 fős Bazsinak, vagy a 600 lélekszámú Bándnak van. A megyében összességében 81 fő esik egy km²-re. A községi átlag 41, a városi 285 fő, Balatonfűzfő esetében pedig 481 fő a népsűrűség.)

Volt (és még ma is van) a település almádival határos részén, Tobrukban, az ottani (jelenleg szabad) strand mellett egy 16 ha-os szabad beépítetlen belterületi rész, ez azonban üdülőfalu építése céljából várja régóta az ideális befektetőt.

Annak, hogy a már korábban megnevezett terület, Máma-tető beépítésére eddig nem került sor, egyszerű oka van. A nevezett terület az un. csúszásveszélyes kategóriába (igaz annak többnyire csupán a „közepesen veszélyes” B változatába) sorolt, melyre a '80-as évek végéig szigorú beépítési tilalmat rendeltek el a magyar építéshatósági előírások. A szóban forgó mintegy 7 ha-os terület az Alsó-fűzfői településrész vasútállomása és a Föveny-strand vonalában, a 71-es balatoni út felett, a löszös-agyagos-márgás partfal szélén terül el. Korábban sok tekintetben rendezetlen, tulajdonképpen teljes egészében beépítetlen vidék, ahol néhány parcellán főleg nyaralni ide érkezők ideiglenes építményei voltak találhatóak. A település e részéről páratlan kilátás nyílik a Fűzfői öbölre, majd tovább, az Almádi hegyekre, aztán a nyílt vízre, Tihanyra, Siófokra, stb. A területtől 4-5 km-re található a gyártelep, a helyi viszonyoknak megfelelő uralkodó szélirány esetén a gyári technológiákból eredő ismert szaghatások a tervezéskor a fűzfői völgyben, a Balaton felé csúsztak le a domboldalról, és nem, vagy alig érték el a valamelyest magasabban is lévő magaspárt Máma-tetői részét.

A beruházás

Kivitelezhetőségének, a terület beépíthetőségének előfeltétele volt, hogy a közművek egyidejűleg, szakszerűen és különleges, csúszásveszélyes területre adaptált technológiával kerüljenek kiépítésre. A terület előkészítésekor tehát a forrásgyűjtésen kívül ezekre a szempontokra is figyelmet kellett fordítani.

Az önkormányzat a beruházást kizárólag helyi adókból és a megosztott bevételek helyben maradó részéből vagyis saját forrásból valósította meg. 1992. februárjában a Máma-tető beépítésének előkészítése céljából nyilvános tervpályázatot hirdetett meg. Az általános rendezési tervet a VÁTI készítette 1978-ban. A részletes rendezési tervnek a földtani viszonyokkal a megszokottnál részletesebben kellett foglalkoznia, ezért a tervekészítők számára az önkormányzat geodéziai felmérést végeztetett el a területre.

A pályázatra 22 jelentkező, de már csupán 5 kidolgozott pályamunka érkezett be az 1992. III. 31-i határidőre. Az RRT végül is a pályázaton győztes lakó és Kommunális Épületeket Tervező budapesti Kft. tervei alapján készült (a Bíráló Bizottság véleménye szerint azért, mert az „Kiemelt figyelmet szentelt a terpenbe való besimítésnek, sok zöld területet alkalmaz és javasolt, nem zsúfolta tele épületekkel a területet...”) mely ugyanezen év októberére el is készült a végleges tervekkel.

Ezek 96,5 %-os beépítést lehetővé tevő telek kialakítását célozták meg, s

mivel „A vizsgálat során kiderült, hogy a beépítendő térség alapfokú ellátása megoldatlan... Ezen a területen élelmiszer üzletre, vegyeskereskedésre, étteremre mindenképp szükség van, de elképzelhető néhány, a helyhez illő szolid igényű középület felépítése is.” A területen végül valóban egyidejűleg épült meg a villamosvezeték, a vízvezeték és a szennyvíz elvezetés, ezt követően pedig a szilárd burkolatú út, a gáz, a telefon és a kábel tv. bevezetésére azonban még 3-4-5 évet kellett várni.

Vevő kijelölés

Mivel a beruházásnak többé-kevésbé átgondolt településfejlesztési céljai voltak, a kialakított telkek értékesítése differenciált feltételek mellett ment végbe.

Mindezek előtt új telek választási lehetőséggel kárpótolták azokat a tulajdonosokat, akik korábbi területeit a telekösszevonások, átalakítások érintették. Ezt követően hirdették meg eladásra a többi telket.

Három hónapig csupán a nagyközség állandó lakosainak igényeit fogadták, akik a teljes vételár 50 %-ért juthattak itt ingatlanokhoz abban az esetben, ha rajtuk megtelepednek.

Ezt követően a fennmaradó telkeket már bárki igényelhetette, azonban nyilatkozni kellett arról, hogy kinek mi a szándéka az ingatlannal. Abban az esetben, ha a leendő tulajdonos állandó lakosa kívánt lenni az új ingatlanak – ezzel együtt a településnek – úgy 30 %-os telek vásárlási kedvezmény illette meg. A

csupán rekreációs (esetleg nyaraltatási, befektetési) célból vásárlók teljes áron jutottak az ingatlanhoz. A kárpótoltakon kívül a többiek tulajdoni lapjára 5 éves elidegenítési tilalmat jegyezték be. Az ingatlanokat ezt követően is csak beépítetten adhatták tovább. Beépítetlen telkek a szabad ingatlanpiacon tovább nem voltak értékesíthetők. Akik időközben elálltak építési szándékuktól, a telket az önkormányzat számára voltak kötelesek visszaadni.

A végül is 1996-ban sorra került ingatlan nyilvántartásba vételkor bejegyzésre került 80 telkes egyharmadát (32,5 %) vásárolták meg helybeliek, túlnyomó többségben fiatalok. A budapesti vásárlók aránya csaknem ugyanennyi (31 %). A megye városaiból (köztük Veszprémből) és községeiből 2-2 telket vásároltak (5 %), fele ennyit a Dunántúl egyéb részeiről (Érd, Győr), szintén négyet az ország egyéb távoli vidékéről (pl. Szegedről, Jászberényből) és ugyancsak ennyi külföldön élő (három németországi, egy osztrák) korábban Magyarországról elszármazott tudhat magáénak telket a Máma-tetőn. A megadott határidőig 16 ingatlan nem talált gazdára, ezek az önkormányzat tulajdonában maradtak, melyeket időközben már értékesítettek.

Építkezési kedv Fűzfőn és a megyében

Az első építési engedélyeket 1995. augusztusában adták ki. Az engedélyezési eljárás során szigorú tervszűri bírál-

ta el a terveket, melyeket a terület egészségének geofizikai átvizsgálása és minősítése mellett egyedi mérnökgeológiai-talajmechanikai szakvéleménnyel kellett kiegészíteni.

Az építkezések csak lassan indultak. Ezekben az években volt a legnagyobb az inflációs ráta, a munkanélküliség és akkor emelkedtek a leggyakrabban és a legnagyobb mértékben az építőanyag árak Magyarországon. Bár 1994. novemberében duplájára emelték a gyermekek után járó szociálpolitikai kedvezményt, az építőanyagok árából az ÁFA-t már nem lehetett visszaigényelni és legfeljebb 1 millió Ft-os kölcsönt folyósított annak idején a még monopolhelyzetben lévő OTP.

Az 1993-1995-ös évek átlagában Veszprém megyében 1092 építési engedélyt adtak ki összesen évente. Lakosságszám arányosan vizsgálva mindezt elmondható, hogy ezekben az években a balatonfűzfői építkezési kedv (lehetőség) sem volt megyei átlagot meghaladó, az egy kiadott építési engedélyre eső lakó népesség 347, illetve 346 fő volt.

A Máma-tető önkormányzati beruházás pozitív hatása először 1996-ban volt kézzel fogható. Ez az az év egyben, amelyikben egy élelmes vállalkozó a területhez vezető út alsó végén tüzép telepet nyit a benzinkút mellett. Az évtized hátralévő esztendeiben az építkezések száma csaknem megduplázódik.

Ahogy az a fenti számításokból kiderül, míg 1996 és 1999 között a megyében alig javult valamelyest a helyzet (894 főre esik egy kiadott építési engedély), addig Balatonfűzfőn ez az össze-

Kiadott építési engedélyek száma

Időszak	Veszprém megyében	Balatonfüzfőn
1993	1029	11
1994	1052	12
1995	1194	13
1993-1995 évek átlaga	1092	12
Egy ép.eng-re eső lakónépesség száma*	347	346
1996	919	22
1997	1063	20
1998	696	4
1999	900	19
1996-1999 évek átlaga	894	16
Egy ép.eng-re eső lakónépesség száma**	419	254
2000	1812	11
2001	1354	6
2000-2001 évek átlaga	1582	8,5
Egy ép.eng-re eső lakónépesség száma***	237	510

* 1994-es, ** 1998-as, *** 2001-es népességi adatokkal számolva. (Forrás:KSH)

hasonlító adat mindössze 254 fő. Növeli a mutató értékét, hogy az elsőként építkezők soraiban a helybeliek valamelyest felülreprezentáltak voltak. Az utóbbi éveket jellemző értékek újfent elgondolkodtatásra készíthetik az illetékeseket.

Intermezzo

A kezdő „telepesek” lendületét érdekes közzjáték hátráltatta. Az első építési terveket elbírálni hivatott tervszűri malmai négy kerek hónapig öröltek, még „felszállt az első füst”.

A grémium teljesítményének szűk keresztmetszetét Nagy Ervin, a település megbízott főépítésze jelentette, aki

rendre kifogásokat talált a részletes rendezési tervek minden részletében megfelelő rajzokban is.

A talány ez esetben viszonylag egyszerűen feloldható, viszont tanulságos. Nagy Ervin nevének kezdőbetűit már ott találjuk a Mára tető beépítési tervpályázatára beadott pályamunkák egyikén is, melyet a bíráló bizottság a második legfigyelemreméltóbbnak tartott. A pályázatot a Makovecz-tanítványokat tömörítő MAKONA Egyesület jegyezte, a mozaik szó utolsó két betűje Nagy Ervin részesezésére utal. A pályamunka akkor elvetésre került, a fűzfői (korábban kenesei) jegyzővel ápolt kapcsolatok révén (Nagy Ervin a szomszédos Balatonkenese akarattjai részén korábról látott

el közmegelégedésre végzett, referencia értékű főépítési teendőket) azonban Nagy Ervin 1993 decemberében immár a Kupola Építésziroda nevében adott be tanulmánytervet a szóban forgó terület íves ragasztott tartós mintaházakkal történő beépítésére.

Az építésziroda által tervezett magán- és középületek megszokott stílusában megálmodott lakóterületet maga az iroda ötféle (103-230 m²-es alapterületek közti) típus-tervet felajánlva szándékozta volna megépíteni. A tervekért nem is kértek tiszteletdíjat, melyért cserébe a kivitelezési technológia terén élvezett monopolhelyzetük adta megbízások kárpótoltak volna.

A reprezentatív helyen, egységes stílusban megépítendő önálló településrész víziója valóban figyelemre méltó, ez esetben azonban nagy valószínűséggel elhibázott volt. A vevőkijelölés szempontjai közt egyebek mellett helyet kapó szociális szempontokkal (a Balaton környékéről az egész éves egzisztenciát lehetővé tevő munkalehetőségek hiánya mellett a magas, fiatalok által megvásárolhatatlan telekárak „üldözik el” a pályakezdő-családalapító generációkat) összeegyeztethetetlen a tulajdonosokat olyan építési technológiára rákényszeríteni, amelyik a kivitelezési és a fenntartási költségekben jóval meghaladja a hagyományos technológiával épült házak hasonló költségeit.

A terveikben az RRT-nek egyébiránt több ponton (beépítési arány, maximális homlokzatmagasság) ellentmondó építésziroda és az építkezők érdekeit végül

is felvállaló önkormányzati vezetés konfliktusából az utóbbi fél került ki győztesen, 1995 augusztusára az 1596-os helyrajzi számú ingatlanra kiadták az első építési engedélyt.

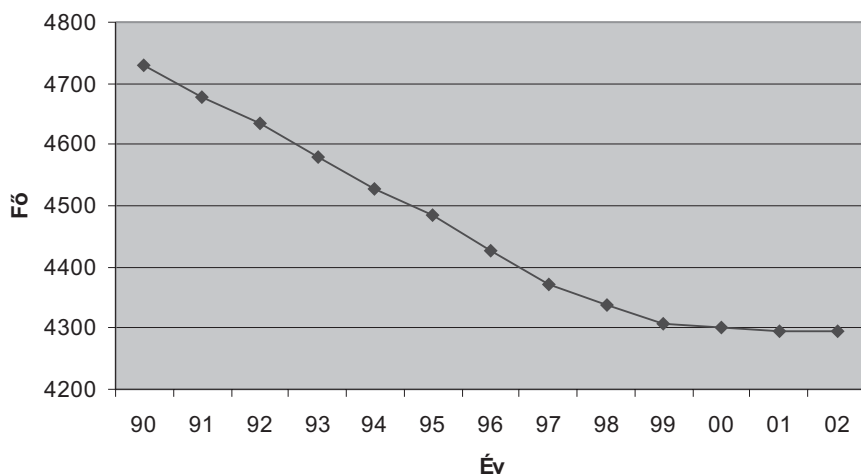
Az eredmények

Máma-tető még mindig csupán készül. A 96 telek 70 %-a már beépült, újabb 9 %-a félig kész, a telkek egyötöde azonban még mindig üres. Egy részük nyilván spekulációs célú befektetés, időközben ugyanis a Balaton körül a külföldi (74 %-ban német, 16 %-ban osztrák) állampolgárok korábbi vásárlásai jelentős mértékben (15-20-szorosan) emelték meg ezeknek a telkeknek a forgalmi értékét (a kárpótolt tulajdonosok szabadpiacon is továbbértékesíthetik a telkeket, ún. zsebszerződésekkel pedig az öt éves elidegenítési tilalmat is ki lehet játszani).

Csupán az elsőként elkészült 1956-os hrsz-ú ingatlanon 5 új fűzfői polgár él, letelepedésükkel Veszprém város lakossága lett ugyanennyivel kevesebb. Veszprém az utóbbi tíz évben népessége egytizedét veszítette így el.

A házakat 14 család ma már állandóan lakja. E családokban az átlagos gyermekszám ma 1,8, vagyis jóval a helyi, a megyei és az országos átlag feletti. A szülői generációk életkorából ítélve ez a szám még nőhet. Az optimista végki-csengésű demográfiai jóslat Balatonfűzfőn teljesülni látszik, a népességfogyás mára már megállt.

Balatonfüzfő lakónépességének alakulása

Epilógus

Lakni tehát már tud, aki Fűzfőn akar, a város népességmegtartó erejének kiegyensúlyozásához most már „csak” egész éves egzisztenciákat megalapozni képes új munkahelyek szükségesek. A településen hagyományos ipari munkahelyek (vegyipar, papírgyár, stb.) száma tartósan csökken, a lakosság egyre nagyobb része fordul az idegenforgalom felé.

A várost 1999-ben a kiemelt üdülőkörzetbe sorolták. (2001-ben már csak úgy hosszabbították meg a fő nehézségi ipari gyártó cégek termékgengedélyeit a környezetvédelmi hatóságok, ha 2003. XII. 31-ig vállalják a technológia teljes zárttá tételét. Ha ennek a feltételnek nem tesznek eleget, meg kell szüntetniük ezen termékek gyártását. Fűzfő a termékszerkezet váltás mellett döntött.)

A városban a kettő meglévő mellé újabb 200 férőhelyes hajókikötő épült (éppen a Mára tető alatti részen), vállalkozói tőkebefektetés révén szálloda épül és bővül a sportcentrum, a 71-es és a 72-es út kereszteződésében elkészültek az új városközpont tervei, folyik a tobruki üdülőfalu területének előkészítése. Mind-mind megannyi munkalehetőség is egyben.

A város még szabad zárványterületein szintén telkeket alakított ki az önkormányzat, ezek jelentősége összességében azonban nem fogható a Mára-tetőéhez, viszont kivétel nélkül helyben megtelepülőknek adták és szánják őket. A történelem során többször elnéptelenedett település mai vezetői tanultak a korábbi példákból.

OLÁH MIKLÓS

A Képek a Balatonról

A Balatonról milyen kép él bennünk? Milyen képeket rajzoltak a régi korok rézmetszői és vedúta készítői? Hogyan láttatták velünk szép tavunkat a festők régen, nagyon régen és a közelmúltban? Mit jelent a mai művészeknek a Balaton, mint festői téma? A Laczkó Dezső Múzeum alkalmi kávéházában júniusban megrendezett "Randevú a művészekkel" beszélgetésnek az utóbbi kérdés volt a fő témája: egy mai festő festi-e és hogyan a Balatont?

Ez a sokakat érdeklő téma felvetette az előtte kimondott többi kérdést is a Balaton ábrázolásával kapcsolatban. Ha körültekintően akarunk rá válaszolni, szükséges és hasznos más ismereteket is feleleveníteni a Balatonnal kapcsolatban, a Balaton kultúrtörténetéről, és utána képzeletünket segítségül hívni: hogyan is nézhetett ki, mondjuk 1842-ben Füred, amikor Kossuth híres fürdőleveleit írta, amikor a reformkori nemzedék kedvelt találkozó helye volt az akkor már közsínházzal bíró település, – és ha elképzeli, hogyan lehetett az ország más részéből oda eljutni, és ott milyen kép fogadta az érkezőt.... Nos, akkor még érdekesebb lesz az, hogyan ítéljük meg azokat a balatoni festményeket, amelyek akkor keletkeztek.

"Szép ez a Balaton, szép mindenkoron: szép midőn csendes, s foltonként színét változtatgatja: szép, midőn medre mélyéből az üvöltő szél habokat paskolgat föl: szép, midőn a vihar közelgetését haragoszöld színt öltve jeleníti, de legszebb multhatatlanul szép, midőn a kelő Nap az első sugarát, vagy a teli Hold bájos fénycsóvát göndör vízszínén végiglövellí... És mégis az embernek a szíve fáj, midőn a roppant vízre tekint. Olyan holt, minő csak Palesztinában a megátkozott Holt-tenger lehet. 20 mérföldnyi sima út, nagyobb, mint némely vármegye, mint némely fejedelemség s a honnak legszebb vidéke által körítve s rajta még egyetlen hajó sem libeg, kivéve talán a füredi ladikokat, vagy egy-egy nyomorult halászcsonakot... Mi Isten átka van e nemzeten?"

Kossuth a Pesti Hírlap hasábjain magasztalta a tó szépségét és bírálta elmaradottságát. Hiszen ekkor utak még nem épültek körülé, vasutak nincsenek. 1910-ig nem lehetett Buda-Pestről vasúttal utazni ide. A déli Part vonalának megépítése (1861) után kezdett megpezdülni az élet, majd az 1890-es években kezdődtek el a fürdőélet szerveződései.... Utakat a huszas években építenek.... A vízben tutajfélék és bödönhajók, (tölgyrönkből készített 3-4 méteres két-három személy szállítására alkalmas hajótest) és néhány vitorlászajó... 1846 szeptember 21-én indult el az első fatestű, lapátkerekes balatoni gőzhajó, a Kisfaludy.... A víz partján lakó pásztorok állataikat hajtották be hűsölni a nagy melegben a vízbe, s néha magukról is leöblítették, lemosták az izzadságot. A vízre legfeljebb a halászoknak, és a mosó asszonyoknak volt szükségük, a partmenti lakosok úgyszólván észre sem vették a nagy vizet. Izgalmasnak, titokzatosnak, elmélyülten szemlélni valónak a városi ember látta és csodálta a Balaton káprázatosnak tűnő látványát.

Nemzeti festészetünk kibontakozása idején, amikor a költők már lángoló szavakkal hívták fel a balatoni tájra a figyelmet, a Balaton környékének rajzolói elsősorban várromokat, precíz rajzokat készítettek a vidékről. Később, egyre gazdagodtak a témák. Romantikus tájképfestőink külföldi akadémiákon tanulva felvehették a versenyt a legkiválóbbakkal is. Ezeket a festőket magával ragadta a vidék, az érintetlen, paradicsomi létet érzékeltető ős-természet szépsége, de az emberi kéz és történelem keze nyomát és múltját is magán viselő tájnak a lenyűgöző jellege is. A művészek megcsodálták a Magyar Tengernek és környékének egvediségét és a tájkép klasszikus kompozíciós törvényei szerint megfestett műveiken szerepeltetnek árnyékolt előteret a kép jobb és baloldalán dúslombú fákkal és staffázs alakokkal, középteret, távlat hatását fokozandó repoussoir figurákat és háttérrel. Előfordult, hogy a festőket a vihar által felkorbácsolt, taj-

tékos hullámok ihlették meg, vagy a tükörként kisimuló vízfelszín, az ízes vidéki hangulatot árasztó életkép a tó partján, vagy az ősvégétációt, a panteista létet megjelenítő természet. A Balaton, a maga kiegyensúlyozottságában és gazdagságában mindenkinek azt tudja nyújtani, amit a kereső vár tőle. Így mutat hagyományos tájképfestészet színteréül szolgáló panorámát, vagy megjeleníti a divatos lett fürdőélet és turizmus helyszíneit is. Kolóniák alakultak és remeték találtak otthonra partjainál. Sokan csak mint utazók, a motívumokért keresték fel. Másoknak egész életükre megúnhatalatlan témát jelentett. A Balatont és partját lerajzoló Petrich generálissal induló sort folytatta Libay és Rohbock, aztán az ismertebb "nagyok": Brodszky Sándor, Ligeti Antal, Keleti Gusztáv, Telepy Károly, Molnár József, a Balaton addig ismeretlen szépségeire a figyelmet felhívó Mészöly Géza. Majd említhetjük az újabb hangú, mára már szintén klasszikussá lett mestereket: Szinyei, Csók, Bernáth nevét, és akiknek Tihanyban teljesedett ki művészetük: Vass Elemérét és Bartha Lászlóét. Voltak művészek, akiknek életművében jelentős helyet foglalt el a Balaton: Gáborjáni Szabó és Burghardt, Edvi Illés és Reissmann Károly Miksa, Deák Ébner és Kunffy. Még nem említettük a magyar festészet nagy magányosát, aki szintén nem vonhatta ki magát a Balaton hatásából: Medgyánszkyt, és az úde pasztelleket készítő Rippl Rónai Józsefet. A Balaton látványának újszerű, modern megfogalmazói közt van Vaszary János és Iványi Grünwald Béla. Az "ezerarcú" Balaton festője, Halápy, akit megigézett a fény és levegő vibrálása, és a szepezdi part krónikása Fenyő A. Endre volt. Az évszakok változásait és a topolcai medence hegyeit egyaránt ismerte Mikus Gyula és a balatoni halászok figuráira is figyelő Boromisza Tibor. Külön fejezetet, vagy ha úgy tetszik ebben az "építeni kezdett, virtuális Balatoni Képtárban" külön termet érdemelnének a szobrászok, élükön a leginkább Tihanyhoz köthető Borsos Miklóssal.

Számtalan termet magába foglaló hatalmas galéria tudná csak felvonultatni mindazokat a művészeket, akik a Pálóczi Horváth

Ádám által kedvesen és büszkén Magyar Tengernek nevezett tavunkat megörökítették. Mégis, ma is, a "Balaton legnagyobb festőjének" az egyetlen irányzathoz sem sorolható nagy magányost, az európai művészet nagy fényfestőivel rokon Egry Józsefet szokás nevezni. Az ő művészetét híven őrzi badacsonyi emlékmúzeuma. A nemrég felújított múzeumépületben az elmúlt évben tárlatsorozat kezdődött. Új művek címmel, ahol kortárs művészek Balatonhoz és Egry művészetéhez –tágabb értelemben hommage (tisztelet) –képpen kapcsolódó nemrég készült képei szerepeltek.

A kiállítás sorozatot Gerzson Pálnak a művei kezdték. A művész életművében döntő változást hozott, hogy a hatvanas évek óta Szigliget is az otthona. "Absztraktnak lenni, emlékekkel" idézhetjük Paul Klee különös hangulatú, nagy érzékenységgel megfestett "Szigligeti éjjel" című képe láttán. Mint Gerzsonnak a Rókarántón való letelepedése után kiderült, a család egyik, anyai ága erről a vidékről származik, így ő is elmondhatta, miként ideálként, emberként és művészként is példaképe, Egry József, hogy "hazatalált szülőföldje levegőjében". A dumántúli tájban önmagára ismerő Gerzson olyan képekkel, örvendezteti meg a szemünket, ünnepet teremtve számára, amely a természeti látványból, a naturából kiindulva teremt új képi világot, szuverén módon fogalmazza át a látványt. Ezeknek a képeknek egyes elemeiben felsejlik a partvonal, a hegyek formái találkoznak a változó felhő játékokkal, a meglebegtetett színfoltokon átragyog a víztükör. Gerzson művészetében minden vonás a lét és az elemek belső életéhez vezethető vissza. Megvan benne a növényzet megújulása, a szelek nyargalása és elnyugvása, a vihar feltámadása, a hullám siklása, utak és találkozások. Talán Cézanne-nak köszönheti a festő azt a meggyőződését, hogy a természet nem a dolgok felszínén, hanem mélyükben van, úgy, hogy a felületen látható színek ennek a belső erőnek kifejeződései. A rajzhoz és színhez járul Gerzsonnak rendkívüli adottsága, mellyel összekapcsolja a síkokat, formákat, ritmusokat hív életre egy-egy szín világossági értékeinek fokozásával vagy csökkentésével, a szín-

karakter változtatásokkal, a telítettségi fokozatokkal.

Az Új művek tárlaton szerepeltek a Révfülöpön letelepedett Szilvássy Nándor festményei is. Ezek a narratív, különös, abszurd világot teremtő képeken van amikor szemet vadító, harsány színek uralkodnak a kép többi eleme felett, más műveken viszont visszafogottabb, kifinomult a színek összjátéka. A lág, pasztellesen tompa, lebegtetett színekkel megfestett álomszerű tájain átizzik a forróság, különös időtlenség lengi be a líraian életre keltett vidéket. Érdekes Szilvássy tisztelete Egry iránt: az otthont adó partszakasz, a révfülöpi táj a Balaton megihlette ugyan a festőt, de kizárólag a téli tájat örököltette meg ecsetjével, amely Egryt nem foglalkoztatta. Az egymásra nyomott jégtáblák, -idevalósi szóval: a turolás tölti be a kép nagy felületét, amelynek felső sávjában kéken köszönnek vissza, az ismert folyódi hegyek.

Hommage à Egry a címe Medve András önmagát kalappal ábrázoló képének. A víztükör előtti fej ugyanúgy a tájban mutatja önmagát, az alkotót, mint nemegyszer Egry festette le magát napsütésben, a tájban. A művésznék az Új művek tárlatán bemutatott Madarak című alkotása ismét felidézi a nagy elődöt: Egry Balatoni halászoskat ábrázoló festményének a

plasztikusságát szokták emlegetni: Medve András Madarak című festményén is különösképpen érzékelhetjük az alkotó plasztikai érzékenységét (hisz Medve elsősorban szobrász, bár sok más műfajban is alkot). A mű fő témája a horizont nélküli víztükör és a hullámok közt cikázó fekete-szürke madársereg. A hullámok fehér taréjai ugyanolyan expresszív lendülettel villannak ki a szürke-zöld-kék víztömegből, mint a madarak ives szárnyai ahogy ismétlik a hullámvonalak ritmusát. A merev egyeneseket nélkülöző, a felhős éggel összeolvadó, viharos vízhullámok teremtik meg a madárvilág röptéhez a háromdimenziós közeget. A természet erői, benne a lég áramlataival sodródó, vagy a széllel küzdő törekeny de erős madár sereg egyfajta küzdelmet is szimbolizál, az élőlények létért folytatott harcát az elemekkel.

A kiállítási idény még tart. Ebben az évben is sor kerül művészek legújabb munkáit bemutató tárlatokra, amelyek ugyanúgy, mint az eddig említettek idézik a tavat és tisztelettel adóznak a Balaton legnagyobbja előtt.

A Balatont ábrázoló Képzelt Galériába később is érdemes ellátogatni, ismerkedni azokkal a művekkel, amelyek segítségével mi is több arcát megismerhetjük ennek az ezerarcú tónak.

GOPCSA KATALIN

A közlekedési eredetű konfliktusok csoportosítása, és előfordulása Magyarországon

A közlekedést többféle oldalról is vizsgálhatjuk. A klasszikus közlekedésföldrajzi elemzésekben a meglévő közlekedési infrastruktúra szerkezete, kiépítésének története, a rajta áthaladó forgalom vizsgálata volt az elsődleges feladat. A modern közlekedésföldrajzi kutatásokban a közlekedési szokások, a közlekedést kiváltó társadalmi kényszer-mechanizmusok kerültek a középpontba (Tiner 1986). Ez utóbbi kutatási irányzathoz kapcsolódóan hasznos lehet az, ha a közlekedési eredetű konfliktusokat vesszük sorra. Ezek a konfliktusok többféle okra vezethetők vissza, hiszen a közlekedési infrastruktúra bővítése és visszafejlesztése egyaránt okozhat konfliktusokat. A rendszerváltozás után ezek a konfliktusok egyre inkább nyilvánosságot kapnak, ezért is időszerű ezek számbavétele.

Először is célszerű tisztázni, hogy mit értünk közlekedés alatt. A közlekedési szükséglet alapvetően társadalmi és/vagy gazdasági eredetű lehet, ennek megfelelően beszélhetünk személyszállításról és áruszállításról. Meg kell jegyezni azt is, hogy a személyszállítás gyakran kapcsolódik a gazdasághoz, aminek tipikus példája az ingázás.

A közlekedésre sokféle definíciót alkottak, hiszen minden tudományterület

képviselője saját nézőpontjából közelíti meg:

„A közlekedés a személyek, dolgok, gondolatok (információk) speciális technikai eszközök igénybevételével lebonyolított, rendszeres, szervezett helyváltoztatása” (Kovács 2002)

„A közlekedés és a kommunikáció a funkcionális térszerkezet működésének feltételrendszere..., mert az anyagi és szellemi javak cseréjét biztosítja az alapfunkciók között (Berényi 1997)”

A tágabb (műszaki jellegű) értelmezésben a közlekedés körébe sorolják a villamos energia továbbítását, de akár a tözsdei árumozgást is, míg szűkebb értelmezésben a hírközlést és a kommunikációt külön diszciplínaként értelmezik (Kovács 2002). A műszaki megközelítésben a földrajzi vizsgálatok legfeljebb marginális szerepet kapnak, elsősorban a természet- és gazdaságföldrajzi adottságok, valamint a közlekedési infrastruktúra térbeli szerkezetének vizsgálatával.

A szociálgeográfiai megközelítésben az egyének és a csoportok térbeli mozgásának sajátosságai állnak a kutatások középpontjában, a közlekedési szokásokat vizsgálva. Az egyének közlekedési szokásait pedig az határozza meg, hogy a teret milyen módon használják (Berényi 1997). Figyelembe kell venni

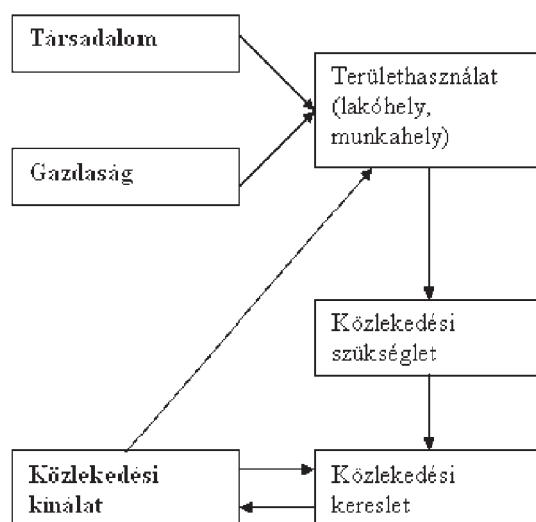
azonban azt is, hogy a közlekedési szokásokat az egyének az egyes közlekedési módokról alkotott véleménye is befolyásolja, vagyis a klasszikus közlekedés-földrajzi vizsgálatokat szociológiai és pszichológiai módszerekkel is célszerű kiegészíteni (Berényi 1997 p. 89).

Természetesen a közlekedési kínálat – vagyis a meglévő közlekedési infrastruktúra – alapvetően meghatározza azt,

mezzethető, mint az egyenletes, vagy szélsőségesen elkülönült térbeli elhelyezkedés. Általánosságban elmondható az, hogy a közlekedési szükségletek nagy része koncentráltan jelentkeznek a térben (nagyvárosokban és agglomerációkban). A tranzit-szállításokra ez a megállapítás értelemszerűen nem vonatkozik.

A konkrét közlekedési kínálatot más

1. ábra. A közlekedési kereslet és kínálat tényezői

Forrás: Kövesné 2003 alapján, módosításokkal

hogy az egyének, és persze az áruk is, hogyan tudnak a térben mozogni, így a kínálat és a kereslet között erős visszahatás tapasztalható (1. ábra). Ezen kívül a társadalom és a gazdaság térbeli elhelyezkedése is nagyban befolyásolja a közlekedési szokásokat. A térbeli koncentráció nyilvánvalóan kisebb mértékű közlekedési/szállítási kereslettel jelle-

tényezők is befolyásolják, mint a társadalom és a gazdaság struktúrája, valamint a területhasználata. Figyelembe kell venni a természeti, valamint a politikai adottságokat is. A közlekedési infrastruktúra nyomvonalvezetésével kapcsolatosan sok példát ismerünk, amikor különböző érdekcsoportok lobby-tevékenységétől függött az, miként alakult a

végleges változat. A vasútépítés hőskorában különösen fontos volt az, hogy az egyes vonalak merre haladtak, hiszen nagyobb városok, sőt megyék jövőjét határozták meg. Hasonló jelenség tapasztalható manapság az autópálya építkezés kapcsán. De politikai adottságként kezelhető az adott terület politikai-gazdasági stabilitása is.

Ezen kívül figyelembe kell venni a közlekedési szükségletek vizsgálatakor a demográfiai mutatókat, a településszerkezetet, a foglalkoztatási struktúrát, az életszínvonalat, a szállítási tarifákat, a szolgáltatás színvonalát (Kovács 2002).

Természetesen bármely tényező térbeli vagy időbeli megváltozása, a rendszer stabilitását is befolyásolhatja. Különösen nagy problémákat okozhat az, hogy ha nem veszik figyelembe a társadalmi keretfeltételek változását, mint pl. a foglalkozási szerkezet megváltozása, munkavállalási szokások átalakulása stb., és az ebből eredő társadalmi igények megváltozása (Kövesné 2003). A rendszerváltozást követő társadalmi-gazdasági változások például sok vasúti mellékvonal jövőjét tették bizonytalanná, hiszen az ingázók számának csökkenése miatt, a korábban sem nagy forgalom még jobban visszaesett.

A vizsgálat célja és módszertana

Az előforduló konfliktusok két országos napilap (Népszabadság, Magyar Hírlap), egy országos hetilap (Heti Világgazdaság – továbbiakban HVG) és 3 megyei napilap (Dunántúli Napló, Heves Megyei

Hírlap, Somogyi Hírlap) tartalom-elemzése révén kerültek összeállításra. Az említett újságokba 1998. január 1. – 2002. december 31. között megjelent írások képezték a vizsgálat alapját.

Az elemzés során az elsődleges szempont az előforduló konfliktusokról szóló írások megkeresése, csoportosítása és területi egyenlőtlenségeinek ábrázolása volt, mely az országos terjesztésű lapok tartalma alapján készült. Feltételezhető volt ugyanis az, hogy e lapokban az ország minden részéről jelennek meg hírek. A megyei lapokról ezzel szemben feltételezhettük azt, hogy előtérbe helyezik az adott megyét érintő híreket, így nem vehetők össze az országos terjesztésű lapokkal. Fontos megjegyezni még azt is, hogy a vizsgálatba nem kerültek be azok a cikkek, melyek a budapesti közlekedési problémákkal foglalkoznak, mert torzították volna a vizsgálat eredményét. Természetesen kivételt képeztek azok az írások, melyek olyan közlekedési problémákkal foglalkoznak, melyek a főváros és a környezetét egyaránt érintik (M0-ás problémái, a HÉV-ekhez kötődő problémák, a Budapesti Közlekedési Szövetség kialakításának problémái).

A vizsgálat célja volt ezen kívül az országos és megyei lapok közlekedési eredetű konfliktusairól szóló írásainak összehasonlítása.

A konfliktusok csoportosítása

A közlekedési eredetű konfliktusok igen sokrétűek lehetnek. A csoportosításukat azon az alapon érdemes megten-

nie, hogy mi a kiváltó ok. Ez alapján a konfliktus helyzeteket két nagy csoportra bonthatjuk:

1. Az egyik nagy csoportba sorolhatjuk azon problémákat, melyek a közle-

megetteni a kialakult helyzet megváltoztatása érdekében. A legaktívabb ellenzők általában az érintett lakosok, önkormányzatok, és a környezetvédő civil szervezetek.

1. táblázat: A hirtelen változásokhoz köthető konfliktusok csoportosítása

a konfliktust kiváltó esemény	ennek hatásai	a konfliktusban érintettek köre
1. építkezés, bővítés	- növekvő zaj- és légszennyezés - a már korábban kiépített infrastruktúrában keletkező károk - vagyoni hátrány	-a felvonulási terület közelében lakók -az építéshez vezető utak mentén lakók -a kisajátításban érintettek -környezetvédő civil szervezetek -a tehermentesíteni kívánt utak mentén tevékenykedő kereskedők és szolgáltatók
2. forgalom-növekedést előidéző események (pl. autópályadíj bevezetése, új utak építése stb.)	-növekvő zaj- és légszennyezés -romlik a közlekedési minőség -nő a balesetveszély	-az adott közlekedési folyosó mentén lakók -a menekülő utak mentén lakók -az adott útvonalon rendszeresen közlekedő
3. a tömegközlekedés minőségének romlását előidéző események (pl. járat-szám-csökkenés)	-romlik a közlekedés minősége -nő a várakozási idő	-az érintett vonal mentén fekvő települések lakosai -az érintett vonal mentén fekvő települések önkormányzatai
4. vasúti szárnyvonalak felszámolása	-romlik a közlekedés minősége -az érintett település gazdasági kilátásai romlanak -a ráhordó hatás csökkenése miatt a fővonal forgalma csökken	-az adott szárnyvonal mentén fekvő települések lakói -az adott szárnyvonal mentén fekvő települések önkormányzatai -a vasút-barát civil szervezetek

forrás: saját szerkesztés

kedési rendszerekben beálló hirtelen változásokhoz köthetők. E változások a közlekedési szokások radikális módosulásával járnak, így értelemszerűen komoly indulatokat váltanak ki. Ezen belül további 4 altípust különböztethetünk meg, nevezetesen a meglévő infrastruktúra bővítésével, a forgalomnövekedéssel, a városi tömegközlekedés visszafejlesztésével és a vasúti szárnyvonalak felszámolásával kapcsolatos konfliktusokat (1. táblázat). Ezen konfliktusok alapja az, hogy az érintettek az életszínvonal általános és drasztikus romlásaként élik meg, ezért hajlandóak mindent

2. A másik nagy csoportba azon konfliktus-helyzeteket érdemes sorolni, melyek nem egyik napról a másikra alakulnak ki, hanem egy hosszabb folyamat eredményeként. Ebben az esetben az érintettek csak csekély része tiltakozik erélyesen, a többiek inkább csendesen tudomásul veszik a kialakult helyzetet, vagyis nyílt konfliktus ritkán alakul ki. Ebben az esetben is négy típust határozhatunk meg, nevezetesen az elviselhetetlenül nagy forgalommal, a nem megfelelő tömegközlekedéssel, a rossz állapotú közlekedési infrastruktúrával és az

előnytelen közlekedési szerkezettel kapcsolatos konfliktusokat (2. táblázat).

Természetesen az érintettek itt is az életminőség minőségén keresztül vezetik le a problémát, de ez állapotként jelenik meg, amin nem igazán tudnak változtatni. Nyílt konfliktusig csak akkor jutnak el, ha már elviselhetetlenné válik a kialakult állapot. Ezért figyelhető meg

Közlekedési konfliktusok az országos terjesztésű lapokban

A közlekedéssel kapcsolatos konfliktusok az előzőekben leírtak alapján kerültek csoportosításra. Megállapítható az, hogy a két konfliktus-típus nagyjából hasonló számban fordult elő a vizsgált 5

3. táblázat: A hosszabb folyamat eredményeként kialakult konfliktusok csoportosítása

a kialakult helyzet	ennek hatásai	a konfliktusban érintettek köre
1. nagy forgalom	-növekvő zaj- és légszennyezés -romlik a közlekedés minősége -nő a balesetveszély -növekszik az utazási idő	-civil szervezetek -környezetvédők -a forgalmas utak mentén lakók
2. a tömegközlekedés rossz állapota	-romlik a közlekedés minősége -növekszik az utazási idő -az átszállások bonyolulttá teszik a közlekedést	-civil szervezetek -környezetvédők
3. az infrastruktúra rossz minősége	-nő a balesetveszély -romlik a közlekedés minősége -vagyon károkat okoz	-károsultak -civil szervezetek -környezetvédők
4. közlekedési hálózatok előnytelen szerkezete	-hosszú utazási idő -a mindennapi kapcsolattartás nehézkes	-ingázók -önkormányzatok (települési és megyei) -civil szervezetek

forrás: saját szerkesztés

az, hogy az érintett társadalmi rétegnek is csak egy része (civil és környezetvédő szervezetek) hallatja a hangját. Jellemzője az is e problémáknak, hogy a kialakult helyzet ellen tiltakozók gyakran az önkormányzattal találják szembe magukat, így hatékony érdekképviselőről nem beszélhetünk.

évben, évente összesen kb. 20-30 konfliktus helyzet adódik (3. és 4. táblázat). Érdekes jelenség az, hogy fordított tendencia jellemző a két típusra, hiszen amíg a hirtelen változások miatt kialakult konfliktus helyzetek száma fokozatosan csökkent a vizsgált időszakban, addig a közlekedés állapotának fokoza-

tos romlásából származó konfliktusok száma valamelyest növekedett. Jól érzékelhető az, hogy 1998-ban a hirtelen forgalom-növekedés, 1999-ben pedig az útépitések miatt alakultak ki a hirtelen változásokhoz kapcsolódó konfliktusok. Ezek számában 1998-ban megfigyelhető „boom” az autópálya-használati díj bevezetéséhez köthető. Ekkor az M1-es autópálya Győr és Hegyeshalom közötti

nak a tervezéséhez, illetve annak nyilvánosságra hozásához kapcsolódik. Az északi szektor tervezett nyomvonala és az építés ütemezése ellen igen erős lobbyszásba kezdett Óbuda és Újpest. 2002-ben újra megnőtt az útépitések miatt kialakult konfliktusok száma, ami elsősorban az M3-as folytatásával kapcsolatban kialakult polémiához, valamint az M7-es folytatásához kapcsolódik.

3. táblázat. Hirtelen változások miatt kialakult konfliktusok

konfliktus oka	konfliktusok száma					
	összesen	1998	1999	2000	2001	2002
útépités	40	3	14	5	8	10
hirtelen forgalomnövekedés	22	13	2	4	3	-
tömegközlekedés változásai	1	1	-	-	-	-
vasúti szármvonalak felszámolása	11	4	2	2	1	2
összesen	74	21	18	11	11	12

Forrás saját szerkesztés (Népszabadság, Magyar Hírlap, HVG alapján)

4. táblázat. Hosszú folyamat során kialakult konfliktusok miatt

konfliktus oka	konfliktusok száma					
	összesen	1998	1999	2000	2001	2002
nagy forgalom	52	8	9	13	6	16
tömegközlekedés rossz állapota	5	1	1	3	-	-
infrastruktúra állapota	6	1	1	1	3	-
előnytelen közlekedési hálózat	10	3	1	-	4	2
összesen	73	13	12	17	13	18

Forrás: saját szerkesztés (Népszabadság, Magyar Hírlap, HVG alapján)

szakasza mentén, valamint az M3-as autópálya mentén okozott problémákat a hirtelen megnövekedett forgalom. Az 1999-es kiugrás az M0-ás új szakaszai-

Jól látható az is, hogy a vasúti mellékvonalak problémái nem kaptak nagy nyilvánosságot (a táblázatban szereplő cikkek közül is 5 a keskeny nyomtávú vonalak-

kal, valamint a HÉV-ekkel foglalkozik). Hasonlóképpen nem kapnak nyilvánosságot az országos lapokban a helyi tömegközlekedéssel kapcsolatos problémák. Mivel ezek lokális jelentőségűek, nyilvánvalóan nem tartják őket országos érdeklődésre számot tartó ügyeknek.

A konfliktusok másik típusának elemzésekor azt láthatjuk, hogy gyakoribb problémákat okoz a nagy forgalom. E konfliktusok 2002-ben főleg a fővárosi agglomerációban jelentkeztek, pl. a Zsámbéki – medencében, valamint az M5-ös menekülő útvonalai mentén (pl. Lajosmizsén, Ócsán, Vecsésen, Inárcson). A többi konfliktus-altípusról elmondható az, hogy csak minimális mértékben kapnak nyilvánosságot. A relatíve nagyobb számban előforduló, előnytelen hálózathoz kapcsolódó, problémák elsősorban hidak építésének követelésével (Esztergom, Mohács), valamint a főváros-központú közlekedési hálózatokkal magyarázható.

Ha a konfliktusok területi egyenlőtlenségeit vizsgáljuk megyei bontásban, akkor megállapíthatjuk azt, hogy Pest megyén kívül az M1-es mentén fekvő Komárom-Esztergom megyei települések, az M5-ös mentén fekvő Bács-Kiskun megyei települések, az M3-as és M30-as mentén fekvő Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyei települések, valamint az M7-es és 7. sz. főút mentén fekvő Somogy megyei települések a konfliktusok fő helyszínei (1. ábra).

Speciális Győr-Moson Sopron és Veszprém megye helyzete. Az utóbbi években történt megyehatár-módosítások egy fontos oka volt a megyeszékhely

(Veszprém) nem megfelelő elérhetősége, így az itt kialakult konfliktusok (Bakonygyirót, Bakonyszentlászló, Fenyőfő, Románd, Sikátor és Veszprémvarsány) mindkét megyéhez be lettek sorolva.

Pest megye kiemelkedően sokszor szerepel közlekedési konfliktusaival a vizsgált újságokban, az összes említés 54%-a köthető a megyéhez. Ennek oka részben az, hogy az előbb említett útvonalak itt találkoznak, vagyis az általuk okozott konfliktusok is összeadódnak. Ezen kívül az agglomeráció települései az utóbbi évtizedben rendszeresen tiltakoznak az M0-ás építése, valamint az elővárosi vasutak hiányosságai miatt is.

Baranya megye helyzete újfent speciálisnak nevezhető, hiszen azért magas a konfliktusok száma, mert a pécs-pogányi repülőtér ellen sokan és sokszor tiltakoztak.

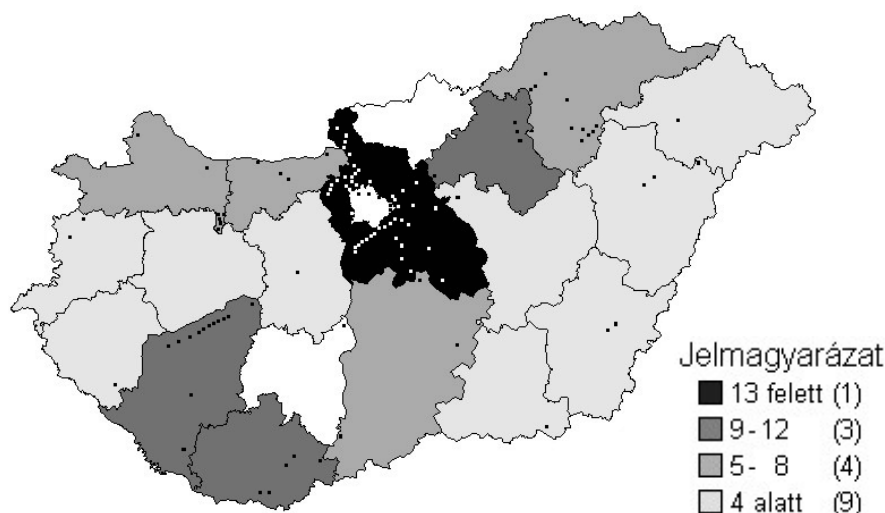
Érdekes módon nem volt országos érdeklődésre számot tartó közlekedési eredetű konfliktus Nógrád valamint Tolna megyében.

Összességében elmondható az országos lapokkal kapcsolatban az, hogy elsősorban a nagyobb jelentőségű, és így sok embert érintő ügyekről számolnak be. Ezen belül is az autópálya építések és az autópálya-használati díj bevezetése eredményezte a legtöbb konfliktus helyzetet.

Közlekedési eredetű konfliktusok a megyei terjesztésű lapokban

A megyei lapok közül hármat emelünk ki: a Dunántúli Naplót, a Heves

1. ábra. A közlekedési eredetű konfliktusok területi megoszlása 1998-2002. (a megyék színe az említések számát mutatja, a pontok a konfliktusok helyét)

Forrás: saját szerkesztés (Népszabadság, Magyar Hírlap, HVG alapján)

Megyei Hírlapot, és a Somogy Hírlapot. Megállapíthatjuk azt, hogy az országos lapokkal ellentétben, a megyei lapokban nincs egyensúlyban a két konfliktus-típus (5. táblázat). A helyi sajtóban sokkal nagyobb jelentősége van a hosszú folyamat eredményeként kialakult konfliktus helyzeteknek. Ezen belül is a településeken áthaladó nagy forgalom idézi elő a leggyakoribb konfliktus helyzeteket, mely következtében a helyi lakosság elkerülő utat és/vagy a kamionok kitértjét követeli. Megfigyelhető ezen kívül az is, hogy a tömegközlekedési problémák sokkal nagyobb arányban fordulnak elő, mint az országos terjesztésű lapokban. Ennek az lehet az oka, hogy a kisebb települések tömegközlekedési problémái

(pl. a meglévő buszjáratok zsúfoltsága, előnytelen menetrendje, nem az igényekhez igazodó vonalvezetése stb.) nem váltanak ki országos érdeklődést, így csak a helyi lapokban van hírértékük.

Meg kell említeni még azt, hogy a megyei lapokban jórészt csak olyan közlekedési eredetű konfliktusok jelennek meg, melyek az adott megyéhez köthetők. Ezen kívül a szomszédos megyékből jelenik meg néhány konfliktus, amely az adott megye lakóit is érintheti valamilyen módon (pl. autópályákkal kapcsolatos konfliktusok). A három megyei lapban, a vizsgált 5 évben, mindössze 5 olyan hír jelent meg, mely más megyében jelentkező közlekedési konfliktusról szól.

5. táblázat: A három kiválasztott megyei lapban nyilvánosságot kapott közlekedési eredetű konfliktusok megoszlása 1998-2002.

	Somogyi Hírlap	Dunántúli Napló	Heves Megyei Hírlap
Hirtelen kialakult konfliktusok	4	9	6
útépítés miatt	4	5	2
hirtelen megnövekedett forgalom miatt	0	0	3
tömegközlekedési változások miatt	0	2	0
vasúti szárnyvonalak felszámolása miatt	0	2	1
Hosszú folyamat eredményeként kialakult konfliktusok	24	33	16
nagy forgalom miatt	13	27	15
tömegközlekedési problémák miatt	10	4	0
rossz infrastruktúra	0	1	1
előnytelen közlekedési hálózat miatt	1	1	0

Forrás: saját szerkesztés (Dunántúli Napló, Somogy Megyei Hírlap, Heves Megyei Hírlap alapján)

Összegzés

Megállapíthatjuk tehát azt, hogy az országos és a megyei lapokban megjelenő közlekedési eredetű konfliktusokról szóló írások alapvetően eltérnek egymástól. Az országos terjesztésű lapokban nagyjából hasonló számban fordulnak elő a hirtelen kialakult konfliktus helyzetek, és a hosszú folyamat eredményeként kialakult problémák. Az egyes altípusokon belül pedig elsősorban az útépítésekhez, és a nagy forgalomhoz kapcsolódó konfliktusok fordulnak elő a leggyakrabban. Ennek is köszönhető az, hogy a legtöbb konfliktus helyzetel a fő közlekedési folyosók mentén, valamint Pest megyében találkozunk. A megyei lapokban ezzel szemben sokkal nagyobb nyilvánosságot kapnak a hosszú folyamat eredményeként kialakult konfliktu-

sok, és e lapokban elsősorban a helyi ügyekkel foglalkoznak. A leggyakrabban a nagy forgalom miatt alakulnak ki a konfliktusok, de a helyi tömegközlekedés problémái is gyakran szerepelnek. Meglepőnek nevezhető az, hogy a vasúti szárnyvonalak megszüntetésével kapcsolatos konfliktusok szinte alig jelennek meg a nyomtatott sajtóban. Ez előre vetíti azt, hogy ha ténylegesen megindult a felszámolásuk, akkor komolyabb lakossági tiltakozás nem várható.

SZABÓ SZABOLCS

Felhasznált Irodalom:

- Berényi I. 1997. A szociálgeográfia értelmezése. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest.
Kovács F. 2002. Közlekedéstan. Jegyzet. Széchenyi István Egyetem. Győr

Kövesné Gilicze E. 2003. A globalizáció hatása a közlekedési rendszer fejlesztésére. Ezredforduló. 4. pp. 21-24.

Tiner T. 1986. A szociál-közlekedéscsopordrajz kialakulása és vizsgálati módszerei. Földrajzi Értesítő. 35. 3-4. pp. 219-230.

A tartalomlemezés során

felhasznált források:

Dunántúli Napló. 1998. január 1 – 2002. december 31. Axel-Spinger Magyarország Kft. Pécs.

Heves Megyei Hírlap. 1998. január 1 – 2002. december 31. Axel-Spinger Magyarország Kft. Eger.

HVG 1998. január 1 – 2002. december 31. HVG Rt. Budapest.

Magyar Hírlap. 1998. január 1 – 2002. december 31. Magyar Hírlap Rt. Budapest.

Népszabadság. 1998. január 1 – 2002. december 31. Népszabadság Rt. Budapest

Somogyi Hírlap. 1998. január 1 – 2002. december 31. Axel-Spinger Magyarország Kft. Kaposvár.

Olvasószerkesztő kerestetik

(Lapzárta után kaptuk az alábbi e-mailt)

Júliusban kaptam kézhez a COMITATUS júliusi számát, megcsodálva annak gyönyörű címlapját a Dunakanyarról. Sajnos a Dunával kapcsolatos cikket később a lapban nem találtam, magát az idegenforgalmi nevezetességet is csak röviden említik a „Vendégház Pest megye” c. cikkben. Amit viszont furcsának találok, hogy a Pest Megyei Önkormányzattal foglalkozó rovatban Baranya, Békés megye címeréről olvashatunk leírást, s az illusztráció is inkább művészfotó jellegű, hiszen nem igazán érthető, hogy mit keres egy drótkerítés mögötti templom a jövőbeli magyar Szilíciumvölgyekről szóló cikk. Úgy tűnik, hogy a képszerkesztő nem figyelt oda a lap tartalmára, s ezt az olvasószerkesztő sem korrigálta. De most látom nincs is olvasószerkesztő. Véleményem szerint a színvonalas lapjuk elkerülhetné a hasonló hibákat, ha mint korábban amint azt a könyvtárban azt a régebbi számokban ellenőriztem most is alkalmaznának olvasószerkesztőt.

Külön érdekesnek találok, hogy Pest megye mellett Fejér és Bács-Kiskun is szerepel a lapban, ez talán egy burkolt állásfoglalás a régiók megváltoztatására? Kíváncsian várom a Szerkesztőség válaszát!

Takács T. Miklós, Budapest

Tisztelt Olvasónk!

Sajnos lapunkban nincs módja főállású szerkesztőt foglalkoztatni, észrevételét természetesen örömmel vettük, s ha a hibát nem is tudjuk korrigálni, de a későbbi számunkban közöljük Pest megye címerének leírását is. Sajnos a főszerkesztőnek az a szándéka, hogy névsor szerint közölje a címerek leírását, anyagtorlódás miatt kissé elcsúszott, s így követtük el a kifogásolt szerkesztési malort. Szerencsére mi nem kevertük össze a megyék címereit – szemben egy országos napilappal, amelyik Szabolcs-Szatmár-Bereg megye címere helyett Veszprémét közölte mellékletében. (Ez valami tudat alatti kárpótlás lehetett azért, hogy évekkorábban a veszprémi Megyeháza helyett viszont Nyíregyháza fotóját publikálták.)

Ami a központi régió beosztását illeti, a szerkesztőségnek nincs egységes álláspontja, valóban elképzelhető egy olyan régió, amelyik Pest megyét és Fejért (Komárom-Esztergommal esetleg Nógráddal együtt) tartalmazza, míg Pest megye és Bács-Kiskun együttműködéséről az intelligens régió program keretében hallottunk.

a szerk.

A helyi közhatalom helyi és központi kérdései az Ötv. alapján

Ennek az írásbeli referátumnak az a – rövid - célja, hogy feltegyen és megválaszoljon a helyi közhatalommal kapcsolatos olyan kérdéseket, amelyek az Ötv.-ből és a helyi rendeletekből erednek. E néhány oldalas tanulmányban a leglényegesebb kérdések kerülnek meg tárgyalásra, mintegy kifejezve: e téma igen sokrétű és elég tartalmas ahhoz, hogy külön tanulmányban is foglalkozzon vele a szakember és az érdeklődő.

A munka során felhasznált irodalom: 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról

Amikor a helyi közhatalom kérdéseiről beszélünk, azon alapvető intézményrendszereket kell figyelembe vennünk, amelyeket a jogforrási hierarchia legfelső szintje szabályoz, nevezetesen: az Alkotmány és ezt követően az Ötv.

Mitől nevezhető helyinek és mitől lesz nevezhető egy hatalom közösséginek? Egyáltalán: mit jelent a hatalom? Mely intézmények tartoznak ide?

Helyi attól lesz a hatalom, hogy az Ötv. nevesíti azt a csoportot, ahol ennek a hatalomnak törvényi módon kell érvényesülnie, azaz a választópolgárok adott közösségénél. Közösségi pedig attól lesz, hogy az adott település választópolgárainak (és egyéb feltételek között másra is) mindegyikére kiterjed a jog, hogy bekapcsolódjon a helyi (és csak az adott településen) közügyek intézésének folyamatába. Végül azért beszélünk hata-

lomról, mert az adott közösség tagjainak joga van arra, hogy településüket úgy és olyan módon irányítsák, szabályozzák, ahogyan azt önmaguktól kívánják. Biztosítja számukra ezt a jogot a törvény (illetve törvények: Alkotmány és Ötv.), egyidejűleg kirekesztenek ebből a körből másokat, például a szomszédos települések lakóit (kivétel természetesen itt is lesz, például a közmeghallgatásnál). Alapvetően néhány gondolatban így lehet összefoglalni a helyi közhatalom tartalmi elemeit, amelyek, mint látni fogjuk, a közhatalom alapvető intézményrendszereinél némiképpen azért képesek módosulni.

Mely intézményrendszerek tartoznak ide? Elsősorban a következők:

- Helyi önkormányzati választójogosultság
- A helyi önkormányzati fórumok:
 - közmeghallgatás
 - falugyűlés, a helyi népszavazás
 - népi kezdeményezés
 - városkörzeti-kerületi tanácskozások
 - rétegtalálkozók, tanácskozások
- Képviselő-testület ülésének nyilvánossága

Néhány alapvető gondolatban ki lehet térni ezekre az intézményrendszerekre. Első ilyen jog a helyi önkormányzati

választójogosultság, amely egyben a legalapvetőbb.

Helyi önkormányzati választójogosultság

Az adott településen élő választójoggal rendelkező állampolgárokra terjed ki. Ez azért érdekes, mert a helyi közhatalom intézményrendszerei biztosítják nemcsak egy réteg számára az adott helyen a közhatalomban való részvétel jogát, hanem más rétegek, csoportok számára is, azonban a helyi választójogosultság csak a helyi lakosokra terjed ki. Ezzel tehát másokat kizár abból, hogy a helyi közügyek intézésében részt vegyen, illetve hogy ennek a legalapvetőbb testületét: a képviselő-testületet összetételét befolyásolja: azaz válasszon. A képviselő-testület pedig a legfontosabb eleme, láncszeme a helyi közhatalomnak, és a demokrácia biztosítékának.

Mint ahogyan a többi fórumnál, ebben az esetben is akadnak érdekességek. Például a helyi testületet az adott település választópolgárai választhatják csak, tehát egy határozott kör tartozik ide. A többi fórum esetében viszont az állampolgárok és az akárki fogalma lesz mérvadó. Tehát a testületet emberek meghatározott csoportja választja, míg a testület későbbi munkáját már más is befolyásolhatja. Példa: A siófoki testületet a siófoki választójoggal rendelkező emberek választják, azonban a siófoki testület által tartott közmeghallgatáson részt vehet

egy budapesti vagy szegedi lakos is, és kérheti annak a testületnek az intézkedését, akit eredetileg nem ő választott, mert nem is választhatott. Ebből a szempontból igen kis mozzanatra terjed ki a helyi választópolgárok joga: csak arra, hogy a testületet megválassza. Minden más esetben, különböző fórumok esetében másnak is ugyanúgy joga van részt venni azon, mint az adott település lakója. Kivétel: falugyűlés helyi népszavazás esetében, vagy ha konkrétan megjelöli rendeletében a testület, hogy egyes fórumokon kik vehetnek részt, avagy hogy kinek a véleménye lesz mérvadó.

A helyi önkormányzati fórumok

A közmeghallgatás

Az Ötv. 13. szakasza nyilatkozik ennek az intézményrendszernek a létezéséről. De alapjában véve mi is a közmeghallgatás? Ez egy fórum? Vagy rendezvény? Vagy egy intézményrendszer, összejövétel? Vagy mi az a közmeghallgatás? A közmeghallgatásról a törvény csupán annyit nyilatkozik, hogy a testületeknek évente legalább egyszer kell tartaniuk, de arról, hogy pontosan ez a rendszer, intézmény mit foglal magában, hallgat a törvény. Egy esetleges törvényi fogalom-meghatározás helyénvalónak tűnne, és talán jobban utat, irányt mutatna a közhatalom kérdéskörének tisztázása során.

A közmeghallgatás minden biztonnyal (a helyes jogértelmezés során) egy olyan intézményrendszert jelöl, amelynek kritériumait egyrészt a köz-

ponti, törvényi szabályozás adja, másrészt a helyi, testületi rendeletek, például SzMSz és a helyi fórumokról szóló rendeletek.

A törvényi szabályozás csak a szélső kritériumokat adja, az intézményrendszer konkrét tartalommal való megtöltése a képviselő-testület helyi feladata. Mit határoz meg a törvény, illetve az elemző mely kérdéseire ad választ?

Mit kell tartani? (közmeghallgatást)

Kinek kell tartania? (a testületnek)

Milyen időközönként, gyakorisággal kell tartani? (legalább évente egy alkalommal)

Kik vehetnek azon részt? (az állampolgárok és a helyben érdekelt szervezetek képviselői. Ebben az esetben azonban elegendőnek bizonyul az állampolgárok körének meghatározása, hiszen ez az egyik legtagasabb fogalom a közhatalom taglalásának során. A helyben érdekelt szervezetek képviselői nem alkotnak külön csoportot, hiszen végső soron ők maguk is állampolgárok, akik meg részt vehetnek a törvény erejénél fogva a közmeghallgatáson.)

Mit lehet tenni a közmeghallgatáson? (részt venni azon, illetve közérdekű kérdést és javaslatot tenni)

Hogyan kell tartani a közmeghallgatást? (előre meg kell hirdetni)

Érdekes tehát, hogy egyetlen rövid szakasz ennyi kérdésre ad választ. Ez azért is fontos, mert ezektől a kérdésektől nem lehet eltérni, hiszen központi, törvényi szintűek, maximum pozitív irányban térhet el a testület a helyi rendeletben történő szabályozáskor.

A többi kérdésre, azokra, amelyekre a törvényi szabályozás nem ad választ, helyi szabályozás keretében kerül sor. A válaszadás tehát ezekre a kérdésekre a testület hatáskörébe tartozik, minthogy rendeletet csak a testület alkothat. Ezekben a helyi szabályozásokban a következő, további alapvető kérdésekre célszerű választ adni:

Mennyiszer tart a testület közmeghallgatást? (lehetséges ugyanis, hogy ne egyszer, hanem többször is tartson az év során közmeghallgatást)

Hol tartja a közmeghallgatást? (lehetőség szerint olyan helyen, amely állampolgárok nagy létszámának a befogadására alkalmas)

Milyen jellegű közmeghallgatást tart? (lehet üdülő-, gazdasági-, oktatási-, stb. jellegű egy közmeghallgatás, fontos azonban, hogy a közügyek köréhez kapcsolódjon, hiszen a törvényi tényállása ennek az intézményrendszernek a közügyekhez kapcsolódik)

Kik a kötelezően meghívandók köre?

Hogyan kell eljárni, hogyan kell meghallgatni a felvetéseket, reagálni rá? stb.

Voltaképpen ez az intézmény a leginkább alapvető, mert ezen az egész emberiség végső soron részt vehet. Arra a kérdésre pedig, hogy kik nem vehetnek részt a közmeghallgatáson, a válasz a következő: azok, akiknek nincsen állampolgárságuk: a hontalanok és a jogi személyek. (persze, további kérdések is felmerülnek, például az igazolás kérdésköre: ha nem igazolnak a közmeghallgatáson, honnét lehet tudni, hogy mindenki állampolgár-e, stb.)

Érdekes kérdések ezek, ahogy látszódik is ez. Itt csupán most megkísérelni lehet, hogy mennyi létező kérdés van a közmeghallgatással és a közhatalom egyéb eszközeivel kapcsolatban. A felismerés, hogy ezekre a kérdésekre rendszerezett formában is válaszoknak kell születniük, már jó pont arra nézve, hogy egy esetleges joghézagot kiküszöböljön a demokratikus társadalom

A falugyűlés, a helyi népszavazás

Érdekes intézményrendszere ez is a közhatalomnak. Miből kell itt alapvetően kiindulni, és mitől nevezhető érdekesnek? Elsősorban az elnevezés az, ami megragadja az érdeklődő szakember figyelmét. Ugyanis ez egy olyan intézmény, amit nem lehet városban tartani. Akkor viszont hol lehet tartani? Városi kerületben? Nem, ott sem lehet. Csak faluban lehet, a területi tagozódásból kiindulva. Itt tehát egy jogalkotói érdekes-séggel találkozunk. A területi tagozódásban a község szó a használatos, a helyi közhatalom egyik intézményrendszerénél pedig a falu szó. Akkor tehát most hol kell falugyűlést tartanunk? Községben? Akkor miért nem községgyűlés az intézmény elnevezése? Vagy faluban tartunk? Akkor helyes lenne az elnevezés, csak hogy ilyen tagozódási szintje viszont nincs a területnek, hogy falu. Ami pedig nem létezik, ott nem lehet tartani semmit.

Szükségesnek mutatkozna az egységes szóhasználat követelménye. A helyes jogértelmezés során azonban tudnia kell a szakembernek, hogy a község és a falu egymás szinonimájának tekinthető, tehát azonos fogalomnak, ebből a szem-

pontból. Míg tehát a közmeghallgatásnál a részt vevők köre volt az, ami felhívja a figyelmet, milyen sokrétű, itt inkább az elnevezésbeli kérdések lesznek az érdekesek. A leghelyesebb tehát: falugyűlést községben lehet csak tartani.

Míg a közmeghallgatásnak szigorú törvényi feltételei vannak (hogy pl. nem zárható ki az állampolgárok széles köre, hogy azon részt vegyen), addig a falugyűlés „lazább” szerkezetű rendszernek mondható. A közmeghallgatás határozatképes testületi ülés, a falugyűlés viszont lehet egy egyéb jellegű fórum is. Természetesen van itt is szigorú szabályozás, például amikor a törvény az ötszáz lakosnál kevesebb községben a falugyűlés hatáskörébe utalhatja a helyi népszavazást. Itt tehát pontosan meg kell lenniük a törvényi feltételeknek, és például 500 lakosú településen nem tartható helyi népszavazás a falugyűlésen.

A helyi népszavazás kérdéskörénél maradván: akkor tekinthető helyi népszavazási döntésnek a falugyűlés döntése, ha a választópolgárok több mint a fele jelen van a gyűlésen. A számok játéka inentől kezdve a vizsgálódás. Például: egy 480 lakosú településen 400 választójoggal rendelkező lakos él. Ebből 212-en részt vesznek a falugyűlésen, viszont a helyi népszavazásban csak 98-an vesznek részt. A 98 főből 61 igennel szavaz, a maradék nemmel. Ez lesz tehát akkor a helyi népszavazás eredménye? Itt vajon valóban az számít, hogy a választópolgárok több mint a fele jelen legyen a falugyűlésen, vagy inkább az, hogy szavazzon is? Mert könnyen részt lehet venni úgy valahol, hogy nem szavaz az ille-

tő. Hiszen az csupán egy mozzanat, hogy jelen van a falugyűlésen, de fizikailag jelen lenni valahol még nem jelent egyben döntést is. (nem jelenthet azt). Egy másik példa a számok világánál maradva: egy 502 fős településen akkor lesz érvényes a szavazás, ha például 420 választópolgár közül több mint 210 fő vesz részt a népszavazáson, hiszen itt már nem lehet a falugyűlés hatáskörébe utalni a népszavazást. Érdekes, hogy itt már a választópolgárok több mint a fele kell, hogy szavazzon, hogy egyáltalán érvényes legyen a népszavazás, míg a falugyűlés hatáskörébe utalt népszavazás esetén elegendő csupán több mint a felének a jelenléte. Mi történik akkor, ha ugyan több mint a fele a választópolgároknak jelen van a falugyűlésen, de ebből csak 12-en szavaznak? Ez lesz akkor a népszavazás? 12 ember azonban aligha tekinthető népnek, bár igaz, a többi választópolgár számára is adva van a lehetőség, hogy szavazzon. Tehát első esetben 480 emberről van szó, a második esetben 502-ről. 22 fő ekkora változást tud előidézni a helyi népszavazás kérdéskörében.

További kérdések: ha valóban részt kell venni a választópolgárok több mint a felének, akkor kérni kell a személyigazolványokat is, hogy bizonyítani tudja mindenki: a választópolgárok helyi közösségéhez tartozik. Ez pedig egy bonyolult, hosszadalmas folyamat tud lenni, arról már nem is beszélve, hogy egy ötszáz lakoson aluli község nehezen tud biztosítani olyan termet, ahol a választópolgárok részt tudnának venni a népszavazáson. Ha 480 emberből 400 rendelke-

zik választójoggal, és kíván is élni e jogaival, akkor a falugyűlés hatáskörébe utalt népszavazáson igen nehéz lesz mind a 400 embernek részt venni, márpedig a joga adva van. Biztosítékok azok, amik hiányoznak ennél a kérdésnél. A feladat megoldása a helyi testületet terheli.

A falugyűlésről: itt is hiányzik a pontos fogalmi elem. Az már biztos, hogy ez egy gyűlés, és hogy csak községben lehet tartani, de milyen gyűlés? Konkrét összejövétel? Kik vehetnek rajta részt? Mikor kell tartani, és hol? Ezek is annyira alapvető kérdések, hogy a testületnek részletesen, áttekinthetően kell szabályoznia ezt a kérdéskört. Említést érdemel az, hogy a közmeghallgatás és a falugyűlés konkrét intézménye a helyi közhatalomnak, amit nevesít is a törvény, a többi rendszer, pl. városrészi tanácskozás, várospolitikai fórum, stb, mind „zárójeles” meghatározás.

Városkörzeti-kerületi tanácskozás, várospolitikai fórumok, rétegtalálkozók

Ezek a fórumok egy égisz alatt tárgyalhatók, minthogy rendeltetésük nagyon hasonló, valamint a helyi vezetőség elhatározásától függ a létezésük. Ami biztos, az az, hogy ezek a rendszerek is kell, hogy létezzenek (Ötv. 18. §), azonban már nem olyan intenzitással, mint ahogy a közmeghallgatás és a falugyűlés. Itt az elnevezés is tetszőleges, akár a testület maga is előállhat egy-egy elnevezéssel, míg az előző két intézménynél ez nem fordulhatott elő, hiszen azokat konkrétan megnevezte a törvény. Így például közmeghallgatást kell tartani

legalább évente egyszer, és ezt nem lehet átkeresztelni várospolitikai fórumra, mert akkor már nem érvényesül a törvényesség: ekkor már nem közmeghallgatást tart a testület, még, ha ugyanolyan jellegű is az összejövetel, hanem más fórumot, ami nem is biztos, hogy határozatképes testületi ülés. Vagy például helyi népszavazást sem lehet utalni egy 328 fős községben, például a közmeghallgatás vagy falurészi tanácskozás hatáskörébe, mert ebben az esetben csak a falugyűlés a mérvadó. Látszódik tehát, hogy itt szigorú rend uralkodik.

Más a kérdés a különböző fórumok tekintetében, amelyek leginkább a helyi közélet és az emberek mozgósítására hivatott. Itt tetszése szerint szabályozhatja a kérdést a testület, nincsenek törvényi szabályozások, amelyekről nem térhet el. Ami van, az csak annyi, hogy kell szabályozni ezeket a fórumokat, de hogy hogyan, azt saját belátása szerint teheti. Nem is célszerű az összes intézményt központi szinten szabályozni, hiszen akkor a helyi sajátosságok hogyan érvényesülnek? Sehogyan. Kell hagyni teret, még hozzá széleset a helyi közösségeknek, városoknak. Akár havonta is lehet különböző elnevezéssel fórumokat, tanácskozásokat tartani, akár úgy, hogy egy szélesebb réteget várnak, akár úgy, hogy csupán egy-egy utca véleményére kíváncsi a testület vagy a vezetőség. Persze, a dolognak van egy másik oldala is, nevezetesen az, hogy egyetlen egy fórumot sem tartanak a törvényi kötelezőkön kívül. Ez igen lehangoló jelenség tud lenni, azonban a testület által kiküszöbölhető.

Ezeknek az intézményrendszereknek (2/a, b, c) a jelentősége abból a szempontból alul marad, hogy ellenőrzési, számonkérési funkciót lásson el. Az állampolgárok részt vehetnek ugyan valamennyin, de kifejezetten konkrétan, hatásosan még így sem lehet bekapcsolódni a helyi közügyek intézésébe. Erre leginkább a testület működése a garancia, az, hogy azt a választójoggal rendelkező lakosság választotta. A szakember alighanem úgy érzi, hogy ezek az intézmények csupán ösztönző jellegűek, illetve úgy működnek minden településen, ahogyan a tradícióval kialakult.

Népi kezdeményezés

Részletes és egyértelmű szabályait az Ötv. adja, amitől nem lehet eltérni, de csak úgy, mint a helyi népszavazásnál, itt is kell helyi szabályozásnak léteznie. Az Ötv. nyilatkozik arról, hogy a két eljárás részletes szabályait helyi szinten, helyi keretek között kell megadni. A népi kezdeményezés esetlegesen egy olyan jogintézmény, amellyel kapcsolatban megritkulnak a kérdések, itt világosabb és közérthetőbb szabályozás a honos.

A képviselő-testület ülésének nyilvánossága

A képviselő-testület ülésén bárki részt vehet, akár jegyzetelhet is, ha úgy kívánja. Szintúgy, mint a közmeghallgatáson, itt is állampolgárok vesznek részt, pontosabban: akárki. Ez még tágabb fogalom, mint az állampolgárság fogalma,

hiszen a hontalan is beletartozik az akárki kategóriájába.

A nyilvánosság követelménye két irányban nyilvánul meg. Az egyik, hogy a testületi ülésre be lehet ülni, másrészt, hogy a szomszédos településről érkezők is beülhetnek rá, részt vehetnek azon. Természetesen nem kell hangsúlyozni, hogy a nem szomszédos településről érkezők is részt vehetnek rajta, vagyis: akárki, akárhonnan. Nem történik vizsgálat, a testület nem nyomozóhatóság, hogy kérje a jelenlevők személyazonosságát. Fontos különbség van a közmeghallgatás és a „hagyományos” testületi ülés között: míg a közmeghallgatáson joguk van a jelenlevőknek felszólalni, addig a hagyományos ülésen nem szólalhat fel senki a képviselőknél, a jegyzőn, a kisebbségi szószólón és a szakértőn kívül, illetve azokon kívül, akiket a rendelet kötelezően meghívottnak minősít. (máskülönben mi értelme lenne a meghívásnak?) Pontosabban: ez az a kör, aki a zárt ülésen is részt vehet. A zárt ülésen más nem vehet részt, még érdeklődő személlyel sem, és az ülésről készült jegyzőkönyvbe sem tekinthet be, értelemszerűen.

Azonban ezeket az eseteket leszámítva bárki részt vehet az ülésen, megfi-

gyelheti a testület munkáját, a döntéshozatalt, és ez alapján vehet részt a következő önkormányzati választásokon. Így adva van a lehetőség, hogy a lakosság személyesen is megismerkedjen a döntést hozó apparátussal.

Ezeket a kérdéseket, csakúgy, mint a többi, helyben kell szabályoznia a testületnek. Ha egyszer lehetőség és jog van a testület ülésén részt venni, akkor célszerű ezt néhány kihelyezett székkal is jelezni és biztosítani az esetleges érdeklődőknek.

Az összes fórumra és a testület nyilvánosságára jellemző, hogy bevonják a helyi közügy intézésébe más települések lakóit is, illetve, hogy részt vehetnek az ülésen. Ez azért hatásos, mert mindenképpen a fejlődést segíti elő: más település lakóját fogadni saját településünkön és megfontolni a felvetéseit az intelligens, nyitott helyi közhatalom fogalmát teremti meg. Megfogadni új, az eddigitől megszokott felvetéseket, javaslatokat, meghallgatni külsősök véleményét, legalább annyira fontos, mint hogy biztosítani számukra a részvétel jogát.

Lényegében ezek azok a gondolatok, amelyekkel röviden jellemezni lehet a helyi közhatalmat.

KISS MÓNIKA DOROTA

Vita a magyar megyerendszerről

Dolgozatom célja a magyar megyerendszer bemutatása, és az Európai Unió csatlakozás által keltett igényekhez való viszonyának elemzése. A megyerendszer bemutatásánál a viszonylag kis terjedelemből mértén megpróbálom elemezni a magyar megyerendszer történetét a királyi vármegyrendszerrel a XX. század végi helyzetig. A történeti bemutatás szükségességét az is alátámasztja, hogy a mai viták során jelentős szerepet kap az évezredek hagyományokkal rendelkező megyerendszer által teremtett területi struktúrák, az ezektől való elrugaszkodás nehézsége – nehézkessége.

A dolgozatban a fő hangsúlyt a már említett, szükséges közigazgatási reformok és a megyerendszer viszonyának elemzése, a különböző országos – uniós érdekek bemutatása kapja.

A megyerendszer történetének bemutatása

A magyar közigazgatás (és megyerendszer) történeti fejlődése többféle szempontból felosztható. Az egyik a gazdasági-társadalmi változásokhoz kötött – feudalizmus, kapitalizmus, szocializmus), a másik pedig az állam határaihoz, területi szerkezetéhez köthető – a független magyar feudális állam a XV sz. közepéig, a három részre szakadt ország (1686-ig), a Habsburg befolyáshoz igazodó közigazgatási rendszer (1918-ig), majd a független magyar államfejlődés időszaka.

A közigazgatási térfelosztás 1848-ig

A királyi vármegye

A magyar államalapítás és államszervezés tudatos döntéseken alapult. Az állam- és egyházszervezés párhuzamos folyamatként játszódott le. A Szent István-kori megyével és megyerendszerrel kapcsolatos ismeretek meglehetősen hiányosak, így a megyék és a megyerendszer eredetére, kialakulására, szerepére, belső struktúrájára, számára és pontos határaitra csak következtetni lehet.

A megyék számát a hagyomány 38-45-re teszi, de az újabb kutatások csak 25-30-at tudnak azonosítani (Hajdú Z. 1996.), területi kiterjedésük bizonytalan. A XI. századtól kezdve fokozatosan közigazgatási, védelmi és igazságszolgáltatási szerepet kapott a megye, és vezetője, az ispán. A királyi vármegye mellett már a korai feudalizmusban megjelent a határvármegye is. Ezek a határvármegyék az ország külső határainak védelmére szerveződtek, elsősorban székely lakossággal.

A megyék száma a XII. sz. során stabilizálódik – 1158-ban 70, 1184-ben 72 megyéről történik említés, továbbá a megyehatárok megszilárdulása is ekkorra tehető.

A nemesi megye

A királyi vármegyéből kialakuló nemesi megye története során maga is többször változott: átalakult államszervezeti helye, súlya, szerepe. A közigazgatásban betöltött funkciója folyamatosan erősödött, és az államhatárok mozgása következtében változott a megyék száma, határa és belső területi tagolása. Az 1222-es Aranybulla már megjelenítette a nemesség súlyát, majd a megyénként szerveződő nemesség kialakította a maga területi önkormányzatát, hatalmát. A megyei autonómia elsősorban a törvénykezéssel, az igazságszolgáltatással indult fejlődésnek. 1232-ben kelt a Kehidai Oklevél, amelyben a Zala megyei serviensek (közvetlenül a király szolgálatában állók, később részben belőlük alakult ki a nemesség) írásba foglalták: a királytól engedélyt kaptak arra, hogy a „hatalmasoktól igaztalan elnyomást” szenvedők ügyeiben maguk bíraskodjanak (Agg Zoltán, 2000).

A kunok és a jászok befogadásával az ország belső területén etnikumhoz kötött kiváltságos területek jöttek létre, amit a megyei nemesség nem nézett jó szemmel, és ez később számos vita tárgyának az alapját képezte. A megyén belüli területi szerveződésben új elemként jelentkeztek a járások. A járási felosztás a XIII. század végétől jelent meg, és elsősorban a megyei igazságszolgáltatásban kapott szerepet. Általában minden megye 4 járásra tagolódt. A Mohács előtti Magyarország területi struktúrája és közigazgatási beosztása magán viselte az állam addigi fejlődésének

minden jegyét. Megjelentek a regionális közigazgatás fejlődésének elemei Erdély, Szlavónia, és Horvátország, valamint a bánóságok esetében. A megyék között jelentős méretbeli különbségek alakultak ki: Pest és Pozsony közötti országgrész elaprózott, míg az Alföld nagy kiterjedésű megyehálózattal rendelkezett.

Az ország három részre szakadása után új történelmi helyzetet teremtett: az ország középső területein a török hatalom felszámolta a megyerendszert. A királyi Magyarország a megyei rendszer szempontjából viszonylagos jogfolytonosságot biztosított, de a magyar nemzeti hagyományok folytatója az Erdélyi fejedelemség volt. Az elmenekült nemesek fenntartották a megyei szervezetet: több megye más megyével egyesülve tartotta gyűléseit. Ez is mutatja, hogy a nemesi megyének nem a területisége volt az elsődleges lényege, hanem a nemesi, személyhez kötött jogok és kiváltságok gyakorlása.

Az 1686-os háború révén az ország nagy része felszabadult a török uralom alól, és a bécsi udvar az újjraalakuló megyerendszerekből jelentős területeket vont ki a határőrvidék felállításával. A XVI-II. századtól a megyék fokozatosan az osztrák központosító törekvésekkel szembeni ellenállás, a magyar nemzeti gondolat és törekvések letéteményeseivé válnak. Különösen II. József felvilágosult abszolutizmusa, és az általa elképzelt, felülről vezérelt modernizáció érdekében megszüntette a nemesi vármegyék autonómiáját. Magyarországot 10, Erdélyt 3 kerületre osztotta fel, de racionalizálta a megyei területbeosztást is: egyesítette Mosont Győrrel, Komáromot Esztergommal, Abaúj-Tornával, Bereget Ugocsával, továbbá Békést, Csanádot és Csongrádot. A korszak koncentráltan vetette fel az ország teljes problematikáját, benne a közigazgatás helyzetét: modernizáció – történelmi hagyományok; soknemzetiségű állam – magyar államnnyelv követelése, racionális terület-szervezés – történelmi megyerendszer, stb.

A XIX. század közepén a nemesi vármegyék a területi közigazgatás alapvető egységei, az általános közigazgatás hatóságai. A nemesi megye közgyűlése választotta a megye képviselőit az alsótáblába, látta el utasítással, döntött esetleges visszahívásokról. A megyei közgyűlés így államépítő és törvényhozó befolyással is rendelkezett. A nemesi megye a nemesség önkormányzataként rendkívül magas szintű volt, a megyei nemesség ügyeit a maga választotta tisztségviselők intézték, a megyei gyűlést még az uralkodónak sem volt jo-

ga felfüggeszteni. A megyei gyűlés a részére küldött végrehajtandó rendeleteket a törvényesség szempontjából megvizsgálta, a törvénytelennek minősítetteket nem hajtotta végre – ez volt a passzív ellenállás. A feudalizmus utolsó időszakának területi felosztása rendkívül tarka és térbelileg aránytalan struktúrát mutatott.

A modern polgári közigazgatás kialakulása (1848-1918)

Az 1848. márciusi-áprilisi törvények szinte minden tekintetben megrendítették a régi nemesi vármegye alapjait. A népképviselői alapon létrejövő Országgyűléssel megszűnt a megyék régi joga: az országgyűlési követküldés, felhatalmazás és visszahívás. A megye megszűnt a törvényhozás részese lenni. A forradalom és szabadságharc idején csak a megyék funkcionális reformjára került sor.

A szabadságharc leverése után berendezkedő osztrák önkényuralom egyaránt lesújtott a központi és a megyei közigazgatás képviselőire, szervezeteire. A történelmi Magyarországot az 1854-es reform keretében 5 kormánykerületre osztották, megyei- és járási reformot hajtottak végre, szabályozták a községi igazgatást.

A kiegyezés után a bíraskodást elválasztották a közigazgatástól, s rendezték a törvényhatóságok helyzetét, jogállását, feladatait és intézményrendszerét. A törvényhatóságok területrendezésére az 1876. évi 33. tc.-ben került sor. A rendezés egyik legfontosabb összetevője, hogy megszüntette a feudális eredetű területi önkormányzatokat, az ország történetében először (a katonai határőrvidék maradványainak kivételével) egyetemlegessé tette a megyebeosztást. A területrendezés során több megye egyesítésére került sor – létrehozták Hajdú és Jász-Nagykun-Szolnok megyét, Pest Pilis-Solt megyét összevonták a Kiskunsággal, más esetekben pedig az enklávék és exklávék megszüntetésére került sor. 1886-ra befejeződtek a kisebb területi korrekciók is.

A közigazgatás 1918 és 1944 között

Az elvesztett I. világháború megpecsételte az Osztrák-Magyar Monarchia sorsát. A királyság bukása után a rövid ideig (133 napig) fennálló Tanácsköztársaság is szembekerült – erre néha ma teljesen furcsának tekinthető válaszokat találtak (pl. Zala megye kettéosztása Észak- és Dél-Zalára). A területrendezés átfogó reformjára azonban nem került sor. Az 1920-as trianoni békeszerződés következtében alapvetően átrendeződött az ország térszerkezete, megváltozott a közigazgatá-

si térbeosztás rendszere, kiéleződtek a korábban is meglévő aránytalanságok.

Az 1923. évi 35. tc. második fejezete rögzítette a megyei közigazgatás új területi rendjét. Az ideiglenesség és a területi revíziós igények fenntartása jegyében csak az új államhatár által kettévágott csonka megyéket egyesítették. A megyék száma így 34-ről 25-re csökkent. A II. világháború előtt (1938) és alatt (1939, 1940, 1941) sor került az államhatárok változására (ld. 1sz. ábra), s a négyeszi területgyarapodás következtében folyton változott a közigazgatási beosztás is.

A II. világháború után

1945-ben az ideiglenes Nemzeti Kormány hatályon kívül helyezte az országhatár-változásokat érintő törvényeket, illetve rendeleteket. Az 1945/4330 rendelet az újonnan tudomásul vett államhatárokhoz igazította az ország közigazgatási beosztását. Egyesítette Komárom és Esztergom, Nógrád és Hon, Borsod, Gömör és Kishont, Szatmár, Bereg és Ugocsa megyék Magyarország határai között maradt részét. 1946-ban a Nemzeti Parasztpárt a járások és a megyék megszüntetésével a feudális gyökerű Magyarországot kívánta megszüntetni az Erdei-Bibó-féle koncepcióval (ld. még a Magyarország közigazgatása 1989 után c. fejezetnél). Az 1949-es alkotmány már alapjaiban meghatározta az állam új struktúráját, benne a közigazgatás, és azon belül a megyék új helyzetét és szerepét. Az új struktúra legfontosabb összetevője, hogy tudatosan felszámolta az önkormányzati jellegű igazgatást, totálisan államosította a közigazgatást. Az állami és közigazgatási struktúra reformja után került sor a területbeosztás átalakítására. Megyei szinten az átalakítás tudatosan mérsékelt jelentőségű volt, hiszen kimondták, hogy csak a legszükségesebb esetekben kell a megyék határait változtatni, a korábbi struktúrát az új hatalom érdekében kell felhasználni. Az átszervezés eredményeként a megyék száma 25-ről 19-re csökkent, a járásoké 150-ről 140-re, a községeké 3250-ről 3169-re, és létrehozták Nagy-Budapestet. A megyebeosztás radikális reformjára 1953-ban és 1956-ban tervek születtek, de végül is nem került sor alapvető reformra. Az 1954-es II. tanács törvény a nagyvárosokat kivette a megyei tanácsok igazgatása alól, és megyei jogú városá alakította őket, a többi város pedig járási jogú városá alakult át. 1955-56-ban Rákosi Mátyás hívei tettek kísérletet a megyerendszer radikális reformjára – tulajdonképpen szétverésére (Agg Zoltán, 2000). Ez a tervet az az erős el-

lenállás miatt még a forradalom előtt lekerült a napirendről. Az 1971-es tanács törvény újrafogalmazta a tanácsok szerepét – a járás mint közigazgatási terület egység megmaradt, de a járási tanács szint megszűnt, 1984-től pedig teljes mértékben átvette a járás szerepét az ún. városkörnyéki beosztás.

A magyar közigazgatás 1989 után

Az államszocialista rendszer válsága időszakában megjelenő régi és új politikai erők, mozgalmak, pártok programjaikban szinte kivétel nélkül elutasították a korábbi tanácsrendszert, és hitet tettek az önkormányzati közigazgatás megeremlése mellett. 1988-1990 között számos olyan elképzelés látott napvilágot, amely a magyar megyerendszert úgynevezett alulról felépülő város körzeti beosztásra kívánta felváltani, s ezeket a városkörnyékeket vagy városmegyéket 7-8 régióba kívánta szervezni. Ennek az elgondolásnak az alapja a Nemzeti Parasztpárt által 1946-ban hirdett Erdei-Bibó-féle, 70-80 egységet tartalmazó úgynevezett város-megyei koncepció. Ebből a koncepcióból származott az SZDSZ által az önkormányzati törvény vitájakor meghirdetett társulások megye gondolata, amely teljesen az önkormányzatokra bízta volna közigazgatásuk közép-szintű megszervezését. Az SZDSZ 1990-es ellen-törvénytervezetében a megyékre még csak nem is utal, de a régiók meghirdetésétől is tartózkodik. Később az SZDSZ a megyék megszüntetésére vonatkozó radikális javaslatát már nem hangsúlyozta, egyedül Pest megye megszüntetését vetették fel.

A megújított alkotmány IX. fejezete a helyi önkormányzatokról szólva egyformán önkormányzati jogokkal ruházta fel a községeket, a városokat, a főváros és kerületeit, valamint a megyék választópolgárainak közösségeit, s megfogalmazta, hogy a helyi önkormányzatok alapjogai egyenlőek, de az önkormányzatok kötelezései eltérőek lehetnek.

Az alaptörvény megfogalmazása az alkotmányos megyerendszerről meglehetősen szűkszavú:

„A Magyar Köztársaság területe fővárosra, megyékre, városokra és községekre tagozódik” (Comitatus, 2000. szeptember). Ezek szerint az ország területét a főváros és a megyék lefedik, hiszen, ha a megyei jogú városok kimaradnak, akkor „lyukak keletkeznek a térképen” (Agg Z., 2000.). Van olyan nézet is, hogy az ország területét a főváros, a városok és a községek fedik le, a megye csak egy elvi, közigazgatási konstrukció,

mert a határai is mesterségesek (ilyen alapon a települések határai is mesterségesek, még akkor is, ha természeti tárgyhoz kapcsolódik). Habár a megyei önkormányzat nem a települési önkormányzatok szövetségeként működő középszintű önkormányzat, hanem a többi önkormányzattal egyenrangú, azok működését esetleg kiegészítő, elsősorban intézményfenntartó (pl. megyei múzeumhálozat) kormányzatként létezik. A helyi önkormányzatok definíciója szerint a megyei önkormányzat mégis a megyében élő választópolgárok közössége.

A rendszerváltást követő évtizedben újra és újra megfogalmazódott egy átfogó közigazgatási reform igénye. A legélelkebb politikai és szakmai viták a középszintű közigazgatás, illetve a területfejlesztés regionális egységeiről, az egyes szintek szerepéről, súlyáról folynak. Ezeket a vitákat tovább táplálja az EU-csatlakozás folyamata. A megyék területfejlesztési funkcióit, sőt az egész ezeréves gyökerű közigazgatási rendszert is jelentősen módosíthatja a területfejlesztési, illetve közigazgatási régiók kialakítására irányuló, jelenleg is napirenden lévő politikai törekvések megvalósulása. Az 1996-os Alkotmány-koncepcióban például nehogy erősítsék a megyék pozícióját, hanem a megye kategória megszűnését vázolják fel. A megyei hatáskörök növekedése azóta is csekély mértékű, és sokszor nem megfelelő irányultságú. Számos szakértő véli úgy, hogy a mai megyeszerkezet alkalmatlan a szélesebb jogkörök gyakorlására, ugyanis a mai kicsi megyéknek kevés a gazdasági ereje ehhez.

Megyeméret, megyehatárok

A megyék mérete problémaként vetődik fel ismétlődően. Az Európai Unió szakértői szerint túl kicsi és emiatt túl sok a megye Magyarországon. Ugyanakkor ismételt felvetődik a megyénél kisebb közigazgatási egység (járás, városmege, kistérség) újjászervezésének ötlete. Ez minden esetben a megyei önkormányzatiság megszüntetésével járna együtt (az 1994. január 1. hatállyal bevezetett statisztikai kistérségek közigazgatási funkcióival nem bírnak).

Habár a közigazgatási térfelosztás elsődlegesen politikai-hatalmi kérdés, a magyar térszerkezet vizsgálatánál tanulságos lehet az a vizsgálat, amit Bajmócy Péter végzett a magyar megyék és központjaik viszonyáról (központ elérhetősége, gravitációs vonzás – Comitatus, 1999/1-2). Az ezek alapján felállított modellek szerint rajzolták meg az elméleti megyehatárokat. Az első modellt, amit

vizsgáltak, az a legközelebbi megyeszékhely modelleje. A megyeszékhelyek és a többi település távolságát figyelembe véve kétféle területi beosztás szerkeszthető: az egyik szerint minden település ahhoz a megyeszékhelyhez tartozik, amelyikhez légvonalban a legközelebb fekszik. A gyakorlatban azonban ennél fontosabb a közúti távolság, mivel ma ennek a közlekedési fajtának van elsődleges szerepe. A megyeszékhely és az egyéb települések közötti távolságok (légvonalbeli és közúti) alapján megrajzolt megyehatárok jelentősen eltérnek a valóságos határoktól.

Ennek legfontosabb oka az, hogy megyeszékhelyeink többsége excentrikusan helyezkedik el megyéje területén. Közvetlenül érintkezik a megyehatárral Nyíregyháza, Miskolc, Eger, Salgótarján, Szolnok, Kecskemét, Szeged és Tatabánya, így e megyeszékhelyek megközelítése saját megyéjük egyes részeiről igen időigényes. A legkürívőbb Bács-Kiskun megye esete, ahol a legtávolabbi falu több mint 140 km-re található Kecskeméttől, de 100 km feletti távolságok a megyeszékhelytől Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg, 80-100 km közötti értékek pedig Győr-Moson-Sopron, Pest és Somogy megyében is előfordulnak. A településállomány ötödrésze (566 település) számára nem a saját megyéjének székhelye érhető el a legkönnyebben – a népességet tekintve is hasonló arány mutatkozik. A jelenlegi megyebeosztás a megyeszékhelyek igazgatási funkcióinak elérhetősége szempontjából tehát korántsem tekinthető ideálisnak.

A települések elhelyezkedése mellett a központok eltérő nagyságának figyelembevételére is lehetőséget nyújtanak a gravitációs modellek. Ezzel a módszerrel közvetlenül modellezhetők a valóságban létező igazgatási-ellátó funkciók által kiváltott térbeli áramlások irányai. Ezeket nemcsak a szóba jöhető centrumok elérhetősége befolyásolja, hanem a legtöbb esetben a szolgáltatási kínálatuk, választékuk, valamint számos egyéb, gyakran véletlenszerű tényező is. A gravitációs modell alapján előállított ábra alapján (2. sz. ábra) megállapítható, hogy a megyeszékhelyek által vonzott területek eltérése a megyék területétől ismét jelentős – ez alapján mintegy 700 település kerülne más megyeszékhelyhez. Szembeötlő Budapest túlsúlya a Duna mentén, aminek az az oka, hogy Szekszárd kivételével a Duna vonalának 50 km-es körzetében nincs megyeszékhely. Érdekes megvizsgálni a gravitációs vonzásközpontrajzokból az egyes településekre ható vonzóerők nagyságát.

A legkisebb intenzitással vonzott települések nem szétszórtnak, hanem nagyobb, összefüggő csoportokban helyezkednek el. Három területre jellemző ez a helyzet: a legnagyobb a Dunántúl közepén végighúzódó Sopron – Pápa - Fonyód - Lenti, illetve Paks – Kiskunhalas – Hercegszántó sáv, de ilyen a Közép-Tiszavidék és az északkelet-magyarországi határvidék. Ezeken a területeken található négy olyan középvárosunk (Sopron, Nagykanizsa, Dunaújváros, Baja) is, amely több egyszerű kistérségi centrumnál, és funkcionális értelemben megyei alközpontnak, részleges felsőfokú centrumnak tekinthető.

A legintenzívebben vonzott területek a megyeszékhelyek potenciális agglomerációs zónái. Ezek a zónák gyakran összeérnek, ami annak köszönhető, hogy a megyeszékhelyek elrendeződése az ország területén inkább véletlenszerűnek, mint szabályosnak mondható.

A három – közúti elérhetőségi, légvonal-, gravitációs – modell eredményét egymással, illetve a jelenlegi megyerendszer alkotta területi képpel összevetve számos következtetés vonható le (3. sz. ábra). Azonban meg kell jegyezni, hogy ezek az eredmények közvetlen közigazgatási célú felhasználásra nem alkalmasak, mivel nem veszi figyelembe a táji-történeti hagyományokat, közös identitás jelentőségét, stb. Tehát ha a három modell által megrajzolható megyehatárokat vizsgáljuk, megállapítható, hogy a létező megyehatárokhoz képest kicsi eltérést mutat Komárom-Esztergom, Békés, Baranya, Jász-Nagykun-Szolnok és Somogy megyét illetően. A modellek szerinti beosztásban megyéje területénél jelentősen nagyobb Zalaegerszeg, Nyíregyháza, Szeged és Szekszárd vonzásterülete.

Lényegesen kisebb viszont megyéjénél a Miskolchoz, Veszprémhez és különösen a Kecskeméthez tartozó terület. Kiemelendő, hogy Kecskemét vonzásterülete egyik modellben sem terjed ki Bács-Kiskun megye 60%-ára sem. Több megyeszékhely elméleti vonzásterülete – habár nagyságrendileg akkora, mint megyéjének területe – erősen eltér közigazgatási területétől. Így megyéjéhez képest északabbra tolódik Szombathely, délre és keletre Győr, Salgótarján és Eger, nyugatra Székesfehérvár és északnyugatra Budapest környete. Néhány esetben egész kistérségnyi területek kerültek a modellek szerint más megyéhez: Sopron és térsége Vashoz, Nagykovács-Cegléd környete Budapest helyett inkább Kecskeméthez, míg Siófok és környéke Kaposvár helyett Székes-

fehérvárhoz kapcsolódik intenzívebben a modellek szerint.

Az előbb leírt módszerek más területi egységek jellemzésére is alkalmasak, így például a hét területfejlesztési-statisztikai régió elemzésére is. Ezen elemzések alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy a jelenlegi megyékből különösen nehéz jól elérhető központokkal rendelkező régiókat összerakni. Az ebből származó problémákat az sem oldaná meg teljesen, ha megosztanák az adminisztratív központi szerepeket a régiók megyeszékhelyei között.

Tanulságul annyi leszűrhető: a közigazgatási térfelosztás nem feltétlenül igazodik a tájegységekhez, a gazdasági, ellátási vonzáskörzetekhez, sokszor a közigazgatási racionalitásokhoz sem (Agg Z. 2000). A közigazgatási területek átrajzolása a magyar és a nemzetközi tapasztalatok szerint könnyen csak nagy társadalmi átalakulások idején valósult meg. Ma már csak nagyon lassú, fokozatos változásokra van lehetőség ezen a téren.

Régiók kialakítása Magyarországon

Az 1990-es évek második felében Agg Zoltán vezetésével a megyei önkormányzat, és részben a Megyei Önkormányzatok Országos Szövetsége megbízásából Veszprém megyében közvélemény-kutatást végeztek arról, hogy szükség van-e megyékre Magyarországon, illetve helyettük milyen középszintű közigazgatási egységet látnának szívesen az emberek (Comitatus, 2002. szeptember). Az első felvétel 1997-ben volt. Arra a kérdésre, hogy szükség van-e megyei önkormányzatokra, a többség nem tudott, illetve nem akart válaszolni. A véleménynyilvánítók között mintegy tízszer annyian voltak a megyepártiak, mint a megyeellenesek. A második felvétel 2001-ben történt, ekkor nagyon hasonló eredmények születtek: a megkérdezettek 43%-a válaszolt igennel, mindössze 2,3% válaszolt nemmel (a maradék nem akart vagy nem tudott válaszolni). A harmadik felvétel 2002-ben történt: erre az évre a megyei önkormányzatok megítélése tovább javult. A megkérdezettek 55,9%-a kötelezte el magát a megye mellett, és mindössze 4,6% volt ellene. A FIDESZ és az MSZP szavazói között nem mutatható ki jelentős véleménykülönbség ebben a tekintetben. A régiók létrehozásának támogatottsága igen alacsony, főleg abban az esetben, ha az a megyei önkormányzatok megszüntetésével járna együtt. Arra a kérdésre, hogy egyetért-e azzal, hogy bizonyos hivatalos ügyek szakszerűbb elin-

tézésének érdekében hajlandó lenne-e egy másik megyeszékhelyre utazni, a válaszadók 89%-a válaszolt nemmel, és csak 3% válaszolt igennel. A felmérés ugyan a Veszprém megyei közhangulatot, vélekedést tükrözi, de valószínűsíthető, hogy a többi megyében sem kapnánk markánsan eltérő eredményt. Ez pedig figyelmeztető lehet, mert a regionális közigazgatás bevezetése komoly ellenállásra számíthat főleg a régióközponttal nem rendelkező megyék lakóinál.

Olyan rendszer pedig nem képzelhető el, ahol mind a megyék, mind a régiók egymás mellett erősíthetők lennének, úgy, hogy a központi kormányzat szerepe se gyengüljön, de a települési önkormányzatiság gyakorlata se sérüljön.

Közigazgatási régió

Tervezési-gazdasági szinten 1990-ig is léteztek az öt vidéki nagyvároshoz és a fővároshoz kapcsolódva a megyéknél nagyobb körzetek. Így a központi körzet Budapestet és Pest megyét, az észak-dunántúli a Balatontól északra lévő öt megyét, a dél-dunántúli a másik négyet, a dél-alföldi és az észak-alföldi, valamint az észak-magyarországi pedig a többi három-három megyét foglalta magába. A közigazgatási régió fogalma 1991 és 1994 között az úgynevezett köztársasági megbízotti működési területek meghatározásakor vetődött fel. A köztársasági megbízottak hivatalai azonban továbbra is megyénként működtek, így a 8 régió nem tudott Magyarország közigazgatásában meggyökeresedni.

A köztársasági megbízotti régiók az 1994-es év végén megszűntek, és a területfejlesztési törvény 1996-os elfogadása után jöttek létre a közigazgatási feladatkörrel nem rendelkező tervezési-statisztikai régiók.

Tervezési-statisztikai régiók Magyarországon

A régiók kialakítása ma nagyrészt adminisztratív lépés, hiszen a szociológiai vizsgálatok semmiféle regionális identitás létezését nem tudták kimutatni (Comitatus, 2000. 1-2). Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozásának előkészítése során létre kellett hozni egy olyan hierarchikus terület-beosztási rendszert, amely felépítésében megfelel az Unió rendszerének, vagyis a NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) rendszer követelményeinek (4. sz. ábra). Az Unió folyamatos bővülésével, különböző fejlettségű országok csatlakozásával egyre inkább előtérbe került a fejlettségi különbségek kiegyenlítése, a gazdaságpolitika, a pénzügyi forrá-

sok összehangolására. Ehhez volt szükség a közösségi szintű regionális politika alapvető háttérrel adó egységes területi statisztikai rendszer megalakítására. A NUTS-rendszer jellegzetességei: statisztikai, tervezési célra készült; működő intézményi beosztáson alapul; hierarchikus; szintenként lefedi az adott ország teljes területét; a kialakított szintek és a szintekhez tartozó területi egységek száma, területe, népessége a tagországok között eltérő (Comitatus, 2001. május).

Ez egy ötfokozatú hierarchikus, egymásra épülő rendszer, amelynek első három szintje a regionális, további két szintje a lokális fokozatokat jelenti. A rendszer magyarországi adaptációja során - egyes EU tagországokhoz hasonlóan - Magyarország nem élt a nagyrégiók kialakításának lehetőségével, tehát az első szintet az ország egésze jelenti. Az uniós fejlesztési támogatások szempontjából kiemelkedő fontosságú a második szint, a tulajdonképpeni régió; ezt nálunk a 7 tervezési-statisztikai régió jelenti. A harmadik szint az ország 20 közigazgatási egysége (a főváros és a 19 megye). Rendszerünkben a negyedik szint a 150 területfejlesztési-statisztikai kistérség, az ötödiket pedig a 3145 település jelenti.

Az Európai Unió a regionális beosztás (NUTS 2) tekintetében viszonylag szabad kezdet ad az egyes államoknak, viszont javasolja, hogy ebbe a szintbe 800.000 - 3.000.000 fős népességű területi egységek kerüljenek, s megköveteli a rendszer hosszú távú stabilitását.

A regionális beosztást az Országgyűlés az 1999. évi XCII. tv. elfogadásakor emelte a törvény rangjára annak kimondásával, hogy a 7 tervezési-statisztikai régió az országos területfejlesztési koncepcióról szóló 35/1998. (III.20.) OGY. határozat II. fejezetének 5.2. pontjában leírtaknak felel meg. Megjegyzendő, hogy e tervezési-statisztikai régiók feladatkörüket tekintve a területfejlesztés céljait szolgálják, mely megkülönbözteti őket a közigazgatási szempontból nagy jelentőségű önkormányzati régióktól, melyek kialakítása a kormányprogramban szereplő közigazgatási reform feladatainak sorába tartozik. A 7 tervezési-statisztikai régió elnevezése és területe a következő: Közép-Magyarország: Budapest és Pest megye, Közép-Dunántúl: Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém megye, Nyugat-Dunántúl: Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye, Dél-Dunántúl: Baranya, Somogy és Tolna megye, Észak-Magyarország: Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye, Észak-Alföld: Haj-

dú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Dél-Alföld; Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye. Ezt a régióbeosztást a csatlakozási tárgyalások keretében Magyarország hivatalosan és véglegesen bejelentette, az Európai Unió pedig a követelményeknek megfelelőnek minősítette és elfogadta.

TÓTH ANDRÁS

Felhasznált irodalom:

A régiók, a megyék és a kistérségek társadalmi, gazdasági és infrastrukturális térbeli kapcsolatrendszerének alakulása – FVM (Comitatus, 2001 május)

Agg Zoltán: Megyék vagy régiók? – A közvéleménykutatás tükrében (Comitatus, 2002. szeptember)

Agg Zoltán: Néhány gondolat a regionalizmusról (Comitatus, 2001 különszám)

Agg Zoltán: Néhány gondolat a régióalkotás problémáiról (Comitatus, 200. szeptember)

Agg Zoltán – Nemes Nagy József: Politikai és közigazgatási térfelosztások (Comitatus, 2001. november-december)

Bajmóczy Péter – Kiss János: Megyék, régiók és központjaik modellek tükrében (Tér és Társadalom 1999/1)

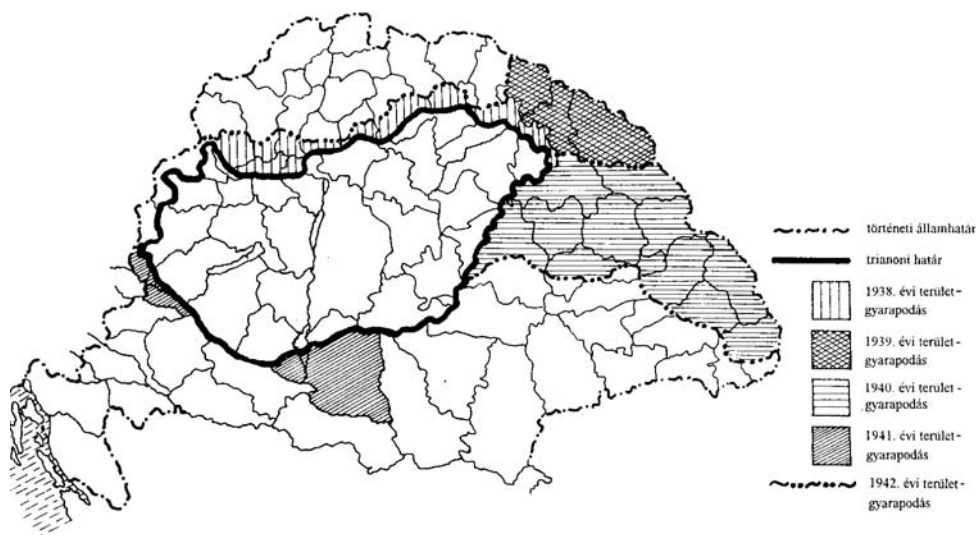
Hajdú Zoltán: A közigazgatási térfelosztás változásai Magyarországon (Tér és Társadalom 1996/1)

Kovács János: Hova megy a megye? (Heves megyei Hírlap – Comitatus 1999. január – február)

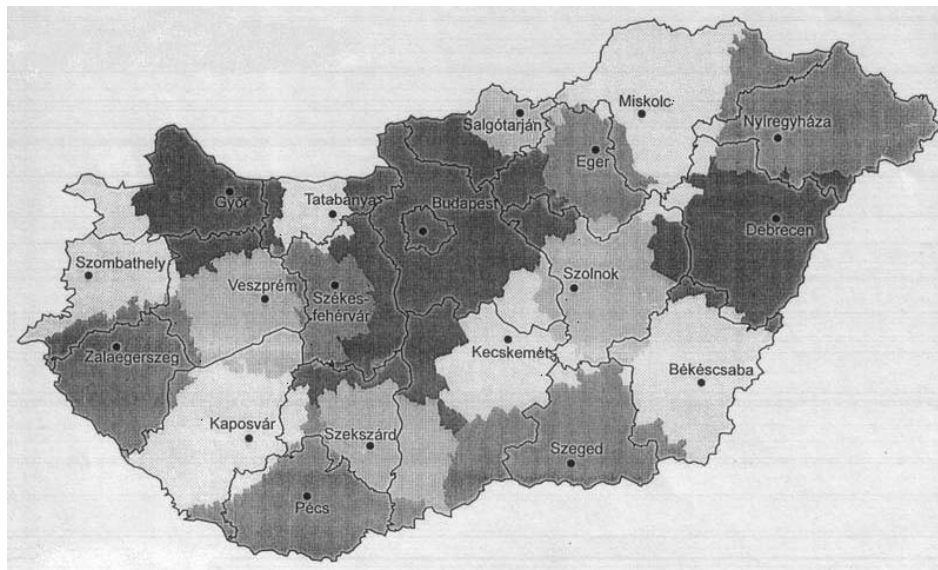
Nagy Gábor: Múlt, jelen, jövő – a területi közép szint Magyarországon (Comitatus, 200. január-február)

Internet: <http://www.vp.hu/comit>

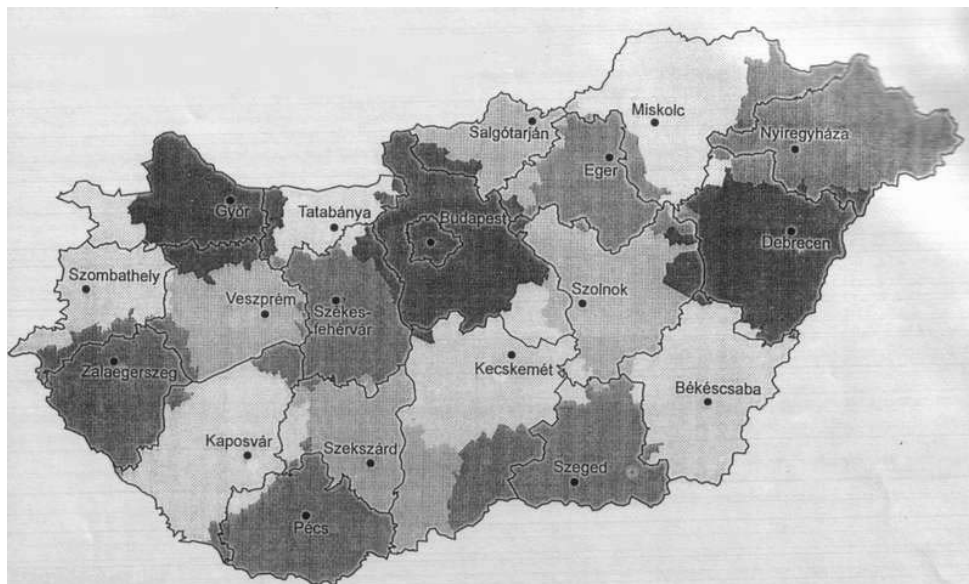
1. sz. ábra: Határváltozások 1918 – 1941
(Forrás: Tér és Társadalom – Hajdú Zoltán)

**2. sz. ábra: A megyeszékhelyek gravitációs vonzásterületei
(Forrás: Comitatus, 1999/1-2)**

**3. sz. ábra: A modellek alapján megrajzolt megyehatárok
(Forrás: Comitatus, 1999/1-2)**

A megye az önkormányzati törvénytervezetekben

1990-re a rendszerváltás kormányát már egy részletesen, több változatban kidolgozott önkormányzati törvénykoncepció, sőt törvénytervezet várta. Mivel vitatott volt a megye jelenlegi státusza, ezért rögtön a cím után egy megjegyzést találhatunk: a törvény amennyiben „közjogi” önkormányzat kizárólag községben és városban lenne a „települési önkormányzatokról” rendelkezzen. Végül maradt a címben a helyi önkormányzat kifejezés, melyen a települési és a megyei önkormányzatokat is értette a törvényhozó. Érdekes megismerkednünk részleteiben a megyei önkormányzat létét, illetve nemlétét eldöntő törvénytervezet változataival.

Önkormányzati megye („A” változat)

1.§ A megyei önkormányzat alanyai a megyében élő (állandó jelleggel ott lakó) állampolgárok.

2.§ (1) A demokratikusan választott megyei önkormányzati testület (a továbbiakban: megyegyűlés) feladata, hogy képviselje az önkormányzatok érdekeit a kormánynál, és véleményezéssel, javaslatokkal működjön közre az Országgyűlés munkájában.

(2) A megyegyűlés összehangolja és összegezi a települési érdekeket.

(3) A megyei önkormányzat létesíthet és működtethet olyan területi intézményt és elláthat olyan szolgáltatást, amely a megye egész területére kiterjed, illetőleg sajátos igényeket elégít ki.

(4) Egyes közszolgáltatásokat – amennyiben működtetésüket a települési önkormányzatok bármely okból közös fenntartásba utalják – a megyei önkormányzat köteles ellátni.

(A megyei önkormányzat csak az érdekképviseleti és a körzeti jellegű feladatokkal foglalkozik. A területi különbségek mérséklését emellett normatív kormányzati szabályozási eszközök szolgálják, s az ezekhez kapcsolódó gazdasági

alapjogok közvetlenül a helyi önkormányzatokat illetik meg. Ez a változat – A/2 – kizárja a megyei szintű forrás-elosztás lehetőségét.)

(5) A megyegyűlés feladata a hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatása, a gyengébb adottságú települések segítése és általában a területek és települések közötti különbségek mérséklése. Ennek érdekében a megye – saját és kormányzati pénzeszközök felhasználásával – önálló területfejlesztési politikát alakít ki.

(A megyei önkormányzatnak az érdekképviseleti és a körzeti szolgáltatási funkciókon kívül a helyi feladatokra kiterjedő területfejlesztési, területi kiegyenlítő feladatai és jogosítványai is vannak. Ebben az esetben a megyék forrás-újraelosztó szerepének egy része is fennmarad – A/1 – változat.)

3.§ (1) A megyegyűlés megállapítja saját tervét és költségvetését, bevételeivel szabadon gazdálkodik és vállalkozási tevékenységet folytathat, valamint alapítványokat hozhat létre.

(2) A megyei önkormányzat törvényben meghatározott körben önkormányzati tulajdonnal rendelkezhet.

(3) A feladatok eredményes ellátása érdekében a megyei önkormányzat szabadon társulhat más megyei és helyi önkormányzatokkal.

4.§ (1)

A / változat: A megyegyűlés a helyi önkormányzatok vezető tisztségviselőiből (a polgármesterekből) áll.

B / változat: A megyegyűlés tagjait a települések választópolgárai választják.

C / változat: A megyegyűlés tagjait a helyi önkormányzatok választják.

(2) A megyegyűlés tisztségviselői az elnök és az alelnök, akiket a megyegyűlés – minősített (2/3-os) többséggel, titkos szavazással – 4 évre választ.

5.§ A megyei önkormányzat szervezetére és működésére, a helyi önkormányzatokra vonatkozó elvek és szabályok a következő kiegészítésekkel irányadók:

(1) (A megyegyűlés saját tagjai sorából választmányt választhat. A választmány tagjai: az elnök, az alelnök, a bizottságok elnökei és a megyei hivatal vezetője. (Elképzelhető, hogy az utóbbi – tanácskozási joggal – állandó résztvevője a választmányynak.)

(2) (A megyegyűlés feladatainak eredményesebb ellátása érdekében – a megye sajátosságainak megfelelően – bizottságokat hozhat létre, köteles azonban pénzügyi ellenőrző bizottságot létrehozni.

6.§ (1) A megyei testületek és tisztségviselők munkáját megyei önkormányzati hivatal (a továbbiakban: hivatal) segíti. A hivatal nem jogi személy.

(2) A hivatal működésének feltételeit a megyegyűlés köteles biztosítani.

(3) (A hivatal vezetőjét – határozatlan időre – a megyegyűlés nevezi ki.

(4) (A hivatal – fő feladatként – szakmailag előkészíti a testületi döntéseket, szervezi és ellenőrzi a döntések végrehajtását.

7.§ (1) Az államigazgatási feladatok ellátása érdekében a megyében Közigazgatási Hivatal működik.

(2) A Közigazgatási Hivatal fő feladatai a következők:

elbírálja a jogorvoslatokat (fellebbezéseket) minden olyan egyedi hatósági ügyben, amelyben első fokon a helyi önkormányzat végrehajtó szervezete jár el, és a döntés ellen államigazgatási úton fellebbezésnek van helye;

jogszabályban meghatározott ügyekben elsőfokú feladatokat lát el;

ellátja a települési önkormányzatok állami törvényességi felügyeletét és pénzügyi ellenőrzését;

ellátja a jogszabály által hatáskörébe utalt egyéb államigazgatási ügyeket (polgári védelem, honvédelmi igazgatás, veszélyelhárítás, adatszolgáltatás, stb.);

szakmailag segíti az arra rászoruló községi hivatal államigazgatási tevékenységét és közreműködik a községi és városi hivatali szervezet dolgozóinak képzésében és továbbképzésében.

Társulásos megye

(„B” változat)

1. cím

Megyei intézményfenntartó társulás

1.§ Külön jogszabályban meghatározott középfokú intézmények fenntartására az önkormányzatok – ha a törvény eltérést engedő rendelkezéseit nem alkalmazzák – megyei intézményfenntartó társulást hoznak létre.

2.§ A megyei társulás célja olyan középfokú szolgáltatást nyújtó közszolgáltató intézmények (a továbbiakban: középfokú intézmény) területi szinten összevont fenntartása, amelyek körzeti szükségleteket elégítenek ki.

3.§ A megyei társulás jogi személy.

4.§ A megyei társulás (a továbbiakban megyei társulás) egyes intézményeit a székhely szerinti önkormányzat képviselőtestületének kérelmére, annak kezelésébe adhatja.

5.§ A székhely szerinti önkormányzat képviselőtestülete önállóan is fenntarthat középfokú intézményt, ha az túlnyomó részben saját lakossága igényeit elégíti ki. A középfokú intézmények tulajdonosa azonban ilyenkor is változatlanul a megyei társulása marad.

6.§ (1) Az 5. és 6.§-ban foglalt esetekben a székhely szerinti önkormányzat többlet állami támogatásban részesül, továbbá a megyei társulásnak történő befizetései arányosan csökkennek. Nem hivatkozhat azonban a kiegészítő források hiányára, és nem utasíthatja el a nem helyben jelentkező igények kielégítését.

Megyei társulás alapítása

7.§ A megyei társulás első alkalommal jogszabály rendelkezése alapján, meghatározott tagönkormányzatok alapító nyilatkozatával jön létre. Ezt követően az alapításhoz a tagönkormányzatok egyező akaratnyilvánítása szükséges.

8.§ Az alapító nyilatkozatnak, illetve a társulási szerződésnek tartalmaznia kell:

- a.) a megyei társulás nevét és székhelyét,
- b.) a tagönkormányzatok nevét,
- c.) a megyei társulás által fenntartott intézmények nevét és székhelyét.

9.§ A tagönkormányzatok az alapító nyilatkozat, illetve a társulási szerződés tartalmát a törvény és más jogszabályok keretei között állapítják meg.

10.§ A tagönkormányzatok megállapodhatnak abban, hogy a megyei társulás középfokú intézményfenntartáson kívül más feladatot is ellát. E tevékenységi körre vonatkozóan az önkormányzatok társulására vonatkozó általános szabályok az irányadók.

11.§ Megyei társulás alapítását a társulási szerződés megkötésétől számított harminc napon belül – nyilvántartásba vétel és hivatalos közzététel céljából – be kell jelenteni a Belügyminisztériumnak.

12.§ A megyei társulás a nyilvántartásba vétellel jön létre. Nyilvántartásba vétel megtagadása esetén bármely társulni szándékozó közigazgatási bírósághoz fordulhat.

A megyei társulás szervezete

13.§ A tagönkormányzat részt vesz a megyei társulás döntéseinek meghozatalában, a működés ellenőrzésében. A tagönkormányzat fizeti a közgyűlés által megállapított hozzájárulást.

14.§ A körzetileg nem behatárolható szolgáltatások nyújtása nem tagadható meg az önkormányzattól azon a címen, hogy nem tagja a társulásnak.

15.§ A tagönkormányzat jogának vagy jogos érdeke sérelme esetén a közigazgatási bírósághoz fordulhat.

16.§ (1) A megyei társulás legfőbb döntéshozó szerve a Közgyűlés. A Közgyűlésen minden tagönkormányzat állandó, választott képviselővel képviselteti magát.

(2) Az önkormányzatokat a közgyűlésben egyenlő szavat illeti meg.

17.§ (1) A megyei társulás alakuló ülésén tagjai sorából igazgató tanácsot választ, továbbá határozatlan időre főállású igazgatót nevez ki.

(2) A megyei társulás ügyeiben az általános vezetés az igazgató tanácsot illeti. Az ügyeket az igazgató intézi, aki egyben képviseli a célszövetséget. Az igazgató vezeti a társulás munkaszervezetét, gyakorolja a munkáltatói jogokat.

18.§ A megyei társulás belső szervezetére, tisztségviselői megbízásának feltételeire és területelmére – az e fejezetben foglalt eltérésekkel –

az önkormányzat szervezetére vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmaznia.

19.§ A megyei társulás közgyűlésének kizárólagos jogköre:

- a.) a megyei társulás székhelyének meghatározása,
- b.) az éves költségvetés elfogadása,
- c.) a megyei társulás tisztségviselőinek megválasztása, illetve kinevezése,
- d.) a tagönkormányzatok által átengedett adóbevételek részarányának meghatározása,
- e.) a középfokú intézmények fejlesztési céltervezésének benyújtásáról szóló döntés.

Kilépés, csatlakozás

20.§ A tagönkormányzat kiléphet a megyei társulásból, ha középfokú szolgáltatásait maga szervezi, vagy más megyei társuláshoz csatlakozik.

21.§ (1) A kilépési, illetve a csatlakozási szándékot a tervidőszak lejárta előtt legalább egy évvel be kell jelenteni a megyei társulás igazgató tanácsának.

(2) A közgyűlés a kilépésről, illetve a csatlakozás tudomásulvételéről csak akkor szavaz, ha a tagönkormányzat társulási fenntartású középfokú intézmény székhelyéül szolgál. Ez esetben a kilépés, illetve más megyei társuláshoz való csatlakozás csak akkor érvényes, ha a szolgáltatási szempontból érintett önkormányzatok többsége ahhoz hozzájárul.

(3) Más megyei társuláshoz csatlakozással a behatárolt körzetű szolgáltatások körzethatárait úgy kell módosítani, hogy az újonnan csatlakozó önkormányzat igényeit is a megyei társulás intézményei elégítsék ki.

A megyei társulás megszűnése

22.§ A megyei társulás megszűnik.

- a.) más megyei társulással való egyesüléssel,
- b.) beolvadással,
- c.) szétválással.

23.§ A megyei társulás a Belügyminisztériumnál vezetett nyilvántartásból való törléssel szűnik meg, amelyet a hivatalos lapban közzé kell tenni.

24.§ Ha a megyei társulás minden intézményét a székhely önkormányzatok kezelésébe adta, tervidőszakonként legalább egyszer tart ülést, amelyen megtárgyalja a középfokú ellátás tapasztalatait, az ellenőrzések értékelését. Köteles összeülni bármely tagönkormányzat kezdeményezésére.

2. cím

Megyei Hivatal

25.§ (1) Külön meghatározott, mérlegelést nem igénylő, hatósági és egyes más államigazgatási feladatok ellátására megyei hivatal működik.

(2) A megyei hivatalok illetékességi területét minisztertanácsi rendelet állapítja meg.

26.§ A megyei hivatal:

a.) másodfokon dönt azokban a hatósági ügyekben, amelyekben helyi önkormányzat szerve hozta az elsőfokú határozatot és azt jogszerűségi kifogással támadták meg,

b.) jogszabályban külön meghatározott, esetekben hatósági ügyekben elsőfokon jár el,

c.) külön jogszabályi rendelkezés alapján ellát egyes önkormányzati mérlegelést nem igénylő szakigazgatási feladatokat.

27.§ A Minisztertanács nevezi ki és menti fel, a megyei hivatal vezetőjét, továbbá gyakorolja vele kapcsolatban, a Minisztertanács Hivatalának vezetője útján a munkáltatói jogokat.

Közigazgatási megye

(„C” változat)

1.§ (1) A jogszabályban megállapított államigazgatási feladatok ellátására a Minisztertanács megyei közigazgatási hivatalt (a továbbiakban: közigazgatási hivatal) hoz létre.

2.§ A közigazgatási hivatal fő feladatai:

a.) elbírálja a jogorvoslatokat (fellebbezéseket) minden olyan egyedi hatósági ügyben, amelyben első fokon a helyi önkormányzat végrehajtó szervezete jár el, és a döntés ellen államigazgatási úton fellebbezésnek van helye;

b.) jogszabályban megállapított ügyekben elsőfokú hatósági jogkört gyakorol;

c.) ellátja a helyi önkormányzatok állami törvényességi feladatait;

d.) ellátja a helyi önkormányzatok pénzügyi ellenőrzését;

e.) ellátja a jogszabály által hatáskörébe utalt egyéb államigazgatási feladatokat: a polgári védelmi, honvédelmi igazgatást, veszélyelhárítást, adatszolgáltatást;

f.) szakmai segítséget nyújt a helyi szakigazgatási tevékenység ellátásához, közreműködik a helyi képviselőtestületek hivatali dolgozóinak képzésében, továbbképzésében.

(2) A Közigazgatási Hivatal gondoskodik a vonalas hálózatok működtetésével kapcsolatos igazgatási feladatokról.

(3) A Közigazgatási Hivatal elemzi a területfejlesztést, javaslatokat dolgoz ki a Minisztertanácsnak az elmaradott térségek felzárkóztatására, a te-

lepülési életminőségek közötti aránytalanságok mérséklésére.

(4) A Közigazgatási Hivatal végzi a költségvetési előirányzatok lebontásával kapcsolatos feladatokat.

(5) (A Közigazgatási Hivatal vezetője gondoskodik a hivatal és az egyéb államigazgatási (dekoncentrált) szervek tevékenységének szükség szerinti koordinálásáról.

3.§ A Közigazgatási Hivatal vezetőjét pályázat alapján, a belügyminiszter javaslatára a Minisztertanács határozatlan időre nevezi ki. A belügyminiszter a javaslatához kéri az önkormányzatok megyei szövetségének a véleményét.

4.§ (1) A Közigazgatási Hivatalt a Minisztertanács a belügyminiszter útján irányítja.

(2) A Közigazgatási Hivatal költségvetését a Minisztertanács határozza meg.

Külön fejezet tartalmazza az önkormányzatok gazdasági alapjait.

Az önkormányzati megye gazdálkodása

1.§ A megyei önkormányzat több településre kiterjedő, körzeti és regionális közszolgáltatásokat nyújtó, illetőleg ilyen tevékenységet támogató szervezet.

2.§ (1) A megyei önkormányzat – a törvény keretei között – költségvetésével önállóan gazdálkodik, szabadon rendelkezik a megyei önkormányzati tulajdonnal és saját felelőssége alapján vállalkozási tevékenységet folytathat.

(2) A megyei önkormányzat saját elkülönített és egységes költségvetéssel rendelkezik, amelynek mértékét bevételei határozzák meg.

3.§ (1) A megyei önkormányzat területén képződött működési – nem intézményi – ár- és díjbevételek, valamint a saját tevékenységből, a vagydon hozadékból származó bevételek a megyei önkormányzat forrásai.

(2) Az átengedett adóbevételekből az adórészesedés a megyéket a helyi önkormányzatok közös (megyei) döntése alapján illeti meg. Az átengedés mértékére nézve az Országgyűlés „től-ig” szabályozást alkalmaz.

(3) A megosztott adók körét és mértékét az Országgyűlés határozza meg egy választási ciklus időtartamára.

4.§ (1) Az Országgyűlés által nyújtott állami járandóság a megyei önkormányzatok esetében is normatív (általános) állami támogatás, továbbá a fejlesztési címzett és céltámogatások.

(2) Az állami járandósággal kapcsolatos részletes szabályok azonosak a települési önkormányzatokra vonatkozó szabályozással.

Látható, hogy bár maga a törvénytervezet nyitva hagyja a megyék önkormányzati testülettel való együttműködésének kérdését, az önkormányzati megye „A” változata jóval erősebb jogosítványokat adott volna a testületnek, mint amit végül a törvény vitája és végszavazása során sikerült kizíradniuk a törvényhozóknak. Azon a forró nyári éjszakán nem fogadták el 2/3-os többséggel a megye érdekvédő funkcióját, s a területfejlesztési jogosítvány már korábban kikerült a szavazásra bocsátott tervezetből. Zongor Gábor megállapítása során ezért került „lebegő helyzetbe” a megye, vagy még markánsabb hasonlaltal élve: ezért „herélték ki” a középszintű önkormányzatot. Ezen próbált segíteni 1993-ban egy a Belügyminisztérium által kidolgozott módosító csomagon belül az akkori kormányzat. Ez a tervezet azonban bátoratlanabb, mint az 1989-90 fordulóján kidolgozott tudományos megalapozottságú törvényjavaslat. A megye és a megyei jogú városok helyzetét megpróbálták oly módon rendezni, hogy csupán a 100 000-nél nagyobb lélekszámú településeket (nagyvárosok) emelték volna ki a megye testéből, s így a megyeszékhelyek többsége része lett volna a megyei önkormányzatoknak. Az 1994-es kormányváltás után éppen ellentétes változásoknak lehettünk tanúi, mivel az SZDSZ nem egyezett bele abba, hogy a megyegyűlések gyakorolhassák a leendő területfejlesztési jogköröket, így az MSZP sem fogadta el azt a javaslatot, hogy a megyei jogú városok lakói is szavazhassanak a megyei közgyűlési választásokon. Sőt a két 50 000 lakosnál kisebb lélekszámú megyeszékhely is megyei jogú városi címet kapott. Rögzítették viszont, hogy a megyei önkormányzat területi ön-

kormányzat, ezt azonban nem töltötték meg kellő tartalommal. Érdeemes ide idézni, hogy az 1993-as törvénymódosítás hogyan részletezte volna a megyék feladatait.

A megyei önkormányzat kötelező feladata különösen:

a.) a középfokú iskolai és diákotthoni ellátás kivéve a gimnázium és az ahhoz kapcsolódó diákotthon fenntartását, amennyiben a települési önkormányzat azt vállalja; az egészségügyi intézményekben tartós gyógykezelés alatt álló gyermekek oktatásáról, a többi tanulóval együtt nem foglalkoztatható fogyatékos gyermekek ellátásáról, a közművelődési, közgyűjteményi feladatok körében a megye területét érintő muzeális értékekről, a történeti értékű iratokról, azok gyűjtéséről, kezeléséről való gondoskodás; a fekvőbeteg gyógykezelést, az ápolást, gondozást, valamint rehabilitást végző intézmények fenntartása; a gyermekvédelemmel kapcsolatos intézményi, nevelési és oktatási feladatok biztosítása;

b.) a megye egész területén, illetőleg több települést érintően a területfejlesztési- területrendezési, továbbá a környezet épített és természeti védelmével kapcsolatos feladatokat ellátásának és hatáskörök gyakorlásának összehangolása; az idegenforgalom területi érdekeinek az országos érdekekkel egyeztetése, gondoskodás az idegenforgalmi értékek feltárásáról; közreműködés a megyében lévő hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatásában, a területi különbségek megszüntetésében, a foglalkoztatás térségi feladatainak megoldásában, a körzeti ellátást szolgáló infrastrukturális fejlesztések előkészítésében és megvalósításában.

c.) Közreműködés az elkülönített állami pénzalapok települési önkormányzatok közötti felhasználására vonatkozó döntések előkészítésében.

Románia regionális politikája és a regionális térbeosztás

Jelen dolgozatban felvázolom a regionális politika és térfelosztás jelenlegi romániai helyzetét, ami érdekes abból a szempontból is, hogy a regionális berendezkedés Romániában még gyerekcipőben jár, annak ellenére, hogy a középkelet-európai országokban Magyarország és Bulgárián kívül Romániában készült tervezet a regionális fejlesztés cél-, eszköz- és intézményrendszerének kidolgozására. Ugyanis a román kormány (PHARE támogatással) felkérte az európai politikai illemszabályoknak megfelelően a dán Randoll intézetet a tervezet elkészítésére, amely a romániai Regionális Fejlesztés Zöld Könyve néven vált ismertté.

Ezek ellenére nem tartom előrehaladottnak az ország regionális politikáját, alátámasztva azzal, hogy megtörtént már a NUTS2-es térfelosztás, mégis nagyon kevés szakmai értekezlet, kritika jelenik meg a szakkönyvekben, folyóiratokban. Annak ellenére, hogy nem tökéletes a felosztás gazdasági- fejlettségi, társadalmi- és közigazgatási szempontból sem. De ugyanilyen probléma a szakemberek hiánya is. Politikai téren azonban egyre több vita folyik a területi- közigazgatási regionalizmus problémaköréről, mivel előtérbe kerültek a kisebbségi követelések, ami termé-

zetesen nemtetszést váltott ki a román közéletből. Sajnos azonban a döntés a többségi román politikusok kezében van.

Dolgozatom célja tehát bemutatni a regionális térfelosztást, ezt szabályozó jogszabályi és intézményi hátteret, valamint egy fejezetben kitérek a székelyföldi autonómia törekvések bemutatására, hiszen ez most nagyon aktuális.

A romániai közigazgatási felosztás és térszervezés

Az Európai Unió követelése nyomán a legtöbb európai ország, jelenleg Románia is, háromszintes adminisztratív teret dolgozott ki. 1999-ben létrejött egy regionális szint, 8 Fejlesztési Régiót hoztak létre, a megyehatárok átrendezése nélkül. Az alsó közigazgatási szintet a községek és városok alkotják, szám szerint 2686 község, amely 13 101 falut csoportosít, illetve 262 város, amelyek politikailag helyi önkormányzatokként működnek. Eltérően egyes európai régiószintektől, a romániai régiók nem politikai entitások, alacsony döntéshozási hatalommal és nagyon szerény erőfor-

rásokkal rendelkeznek. Márpedig „a régiók akkor lehetnek valóságos szereplői a területi folyamatok alakításának, ha tényleges jogosítványokkal és saját forrásokkal, pénzeszközökkel rendelkeznek. (...) Ha a régióknak nincsenek eszközeik, vezető testületeikben a kormányzati képviselők túlsúlyban vannak, ez egy „álregionalizmus”. (Nemes Nagy József)

Ezek több megye csoportosításával jöttek létre, figyelembe véve a következő kritériumokat: lakosság szám, terület, kulturális identitás, funkcionális kapcsolategyüttesek. Így például egy kivétellel (Délkelet vagy 2- es Fejlesztési Régió) az új régiók nem lépik át a történelmi határokat, ami különösen érzékeny pont volt a fejlettebb erdélyi régiók esetében.(1) A már említett 2- es régió a legkevésbé sikeres a csoportosítás szempontjából: hat megye alkotja három különböző történelmi régióból (Moldva, Havasalföld, Dobrudza), valamint a rossz kommunikációs infrastruktúra miatt a funkcionális kapcsolatok fejletlenek (a Duna mint akadály) és a régióközpont (Brăila) is nehezen elérhető. Helyette jobb lett volna olyan csoportosítás, amely Moldvában két régiót alakít ki (az északi négy megye és a déli négy), míg a két dobudzsai megye közös régiót alkotna a Kelet- Bărăgani megyékkel. Ugyanígy megfontolások (kevésbé történelmi- kulturális kritérium) alapján alig sikeres a 3- as, Dél- Munténia régió lehatárolása. Ugyanakkor a széljegyzetben már említett c.dolgozat perspektívát, optimalizálási javaslatot is ad egy jobb lehatárolásra. Ezek közül csak a

Közép Régióra vonatkozót mutatnám be, hiszen egész Romániát átfogó széleskörű javaslatot állít fel a szerző. A jelenlegi felosztás hat megyét foglal magába: Maros, Hargita, Kovászna, Szeben, Brassó és Fehér megyék. A szerző viszont megfelelőbbnek lát egy következő felosztást: Hargita, Maros, Kovászna és Brassó megye (1 830 000 lakossal). A fenti felosztásban jobban érvényesülhetne a kulturális kritérium, „közelebbi” lenne a székelyföldi regionális fejlesztés igényeihez és problémáihoz, mint a jelenlegi, sokkal heterogénebb és távolabbi (Gyulafehérvár régióközpont) Központi Régió. Egy másik megjegyzés, hogy a régióközpontok megválasztásánál nem ugyanazt az elvet alkalmazták. Így például a Kárpátokon túli régiókban érvényesítették a decentralizáció elvét, azaz a régióközponti funkciót nem a legjelentősebb városnak utalták ki. Az erdélyi régiókban a legnagyobb központok jutottak újabb funkcióhoz (Kolozsvár és Temesvár), illetve a harmadik esetben a decentralizáció elve mellett érvényesült minden bizonytalansággal a „Székelyföld minél távolabb” elv, illetve bizonyos nemzeti emóció is Gyulafehérvár régióközpontként való kijelölésével.

Egy kis kitéréssel fontosnak tartok bemutatni egy másik felosztási lehetőséget, az elképzelés szükségességét alátámasztva- általam ésszerűnek tartott- várható következményekkel.(2)

Előzetesen fontos tisztázni, hogy a közfelfogással ellentétben, a székely megyék társadalmi- gazdasági mutatók alapján nem tartoznak a romániai me-

A fejlesztési régiók alapadatai

szám	Régió	Terület (nkm)	Népesség (1997)	Urbanizáció(%)	Fejlődési mutató (1994)	Személygépkocsi/1000 fő	Csecsemőhalandóság (1993-94)
1	Északkelet	36 850	3 785 530	44,4	40	44	27
2	Délkelet	35 762	2 943 256	57,5	49	47	22
3	Dél	34 453	3 496 579	41,9	45	75	24
4	Délnyugat	29 212	2 419 686	45,4	49	73	21
5	Nyugat	32 034	2 073 740	62,6	62	100	20
6	Északnyugat	34 159	2 861 521	52,7	56	88	19
7	Közép	34 100	2 660 679	60,6	64	110	16
8	Bukarest	1821	2 304 934	88,8	-	137	15
	Románia	238 391	22 545 925	55	51	85	21

Forrás: Zöld könyv. A regionális fejlődés politikája Romániában (1997)

gyék élvonalába, valójában országos összehasonlításban alsó- közép szinten helyezkednek el. Alátámasztja ezt a kijelentést az MTA RKK szakmai vezetése alatt készült Székelyföld Monográfia, ahol átfogó szempontrendszer alapján találunk kimutatást a Székelyföld pozíciójáról a román gazdasági térben. Ugyanakkor a Központi Régió mutatói országos összehasonlításban a Bukarest-Ilfov régiót követően a legjobbak. Ennek a látszólag ellentmondásos helyzetnek a magyarázata az, hogy a Központi Régióban helyezkedik el az ország legfejlettebb megyéiből kettő: Szeben és Brassó. Ennek a helyzetnek az alábbi következményei lehetnek:

A Központi Régió jobb gazdasági-társadalmi mutatóinak okán kisebb fejlesztési támogatásban részesül. Ez a székely megyéket hátrányosan érinti, hisz látszat- fejlettségi szintjük okán kevesebb fejlesztési forráshoz jutnak.

Szeben és Brassó megye erőteljesebb gazdasági potenciáljának köszönhetően jelentősebb forrásokhoz jut hozzá a Központi Régió szánt alapokból, a többi megye rovására.

Amint kitűnik a fenti táblázatból, a lehatárolt régiók szintjén lényegében újratermelődnék a regionális különbségek, amelyeknek eddigi egyetlen normatív-formális hordozói a megyék voltak. Minden alapvető mutató szintjén érzékelhetőek a nagyrészt történelmi- kulturális régiókra leképződő fejlődési különbségek. A fejletlenség országos pólusára továbbra is Moldva (Északkelet) marad, amely szimbolikusan, akár csak az olaszországi Mezzogiorno, a fejletlenség fogalma lett. Átmeneti pozíciót foglalnak el (de még mindig az országos átlag alatt) Dobrudzsa, Munténia és Olténia (Délkelet, Dél, Délnyugat Régiók), míg az erdélyi, bánági, partiumi részek egyértelműen a fejlettség pólusát

alkotják, a fővárossal együtt. Az Északnyugati Régió alacsonyabb fejlettségi értékei azzal magyarázhatók, hogy ebben a régióban van a két tradicionálisan fejletlen erdélyi megye, Szilágy és Beszterce-Naszód.

A román regionális politika mégis csak vált ki vitákat politikai körökben, azonban ezek leginkább elutasítóak. Mivel magyarázható meg az országos közigazgatási és költségvetési rendszer újjászervezésének megvitatásával szemben tanúsított fenntartás, valamint a régiósítás gondolatának elutasítása? Három tényező kiemelkedik: Bukarest „provincia”- képe, a többségében magyarlakta Hargita és Kovászna megye helyzetéről való tájékozatlanság, és végül, az a felfogás, miszerint a decentralizáció az állam tekintélyének gyengülését, illetve területi sérthetlenségének veszélyeztetését vonja maga után, Románia „egy és oszthatatlan nemzetállam” lévén. Továbbá a régiósítást célzó kezdeményezéseket a leggyakrabban persze helytelenül- regionális nacionalizmusként értelmezik.

Etnikai tényező a regionalizációs stratégiában

A gazdasági-, közigazgatási- valamint etnikai alapú autonómia igények megfogalmazása és megvalósítása nem újkeletű Erdély ezen térségében. A XX. században két időszakban is sikerült megvalósítani a székelyföldi autonómia törekvéseket, több- kevesebb sikerrel.

Petru Groza román miniszterelnök ellentmondásos kisebbségpolitikája a Székelyföldet is érintette. A tartományi közigazgatás bevezetésekor a történelmileg, kulturálisan és etnikailag egységes régiót kettészakították és két román többségű tartományba olvasztották be őket. 1952- ben azonban- a méltánytalan helyzet orvoslásaként valamint a sztálini politikai nyomás hatására- Marosvásárhely központtal létrehozták a mintegy háromnegyed részben magyar többségű Magyar Autonóm Tartományt. Természetesen az ötvenes években ez nem jelentett valódi autonómiát, arra viszont alkalmas volt, hogy a magyarság megőrizze e közigazgatási egységen belül az addig kivívott nemzeti jogait. Ugyanakkor a tartományon kívül eső magyar lakta területeken felgyorsult a román etnikai és kulturális térfoglalás, miközben a magyar intézményeket tudatosan leépítették, a kisebbségi jogokat pedig megnyirbálták. Azonban ez nem tartott sokáig, hiszen a román hatalom 1960- ban megszüntette a Magyar Autonóm Tartományt, majd a Maros- Magyar Autonóm Tartomány néven egy új közigazgatási egységbe szervezte. Azonban ekkor már újra összevonta a történelmi magyar székeket román többségű településekkel, így ez már csak látszat autonómia volt, hiszen a magyarság aránya már csak a kétharmadot érte el és felerősödött a homogenizációs politika.

Majd 1968- ban bekövetkezett a megújítás amely aztán végleg megszüntette a formális magyar autonómiát.

A jelen politikai rendszerben az RMDSZ egykori belső ellenzéke által létrehozott Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács valamint a Székely Nemzeti Tanács célul tűzte ki az autonómia megvalósítását, meglátásom szerint nemzetiségi, etnikai alapú felvetései vannak.

Azonban véleményem szerint létezik egy- román részről is- elfogadhatóbb út az autonómia megvalósítására. Ugyanis az eddig hangoztatott etnohomogén elképzelések elutasítást váltottak ki a régióban élő román kisebbség részéről, ami jelentősen lassíthatja a regionális építkezés folyamatát. E kérdésre létezik olyan válasz, amely biztosíthatja az átfogó támogatást mind a régió magyar, mind a román lakosság részéről és felső politikai szinten is elfogadhatóbb:

- a döntési szint közelebb hozása az érintett térséghez, a szubszidiaritás erősítése
- mindhárom megye hátrányosan érintett azáltal, hogy Szeben és Brassó megye mutatói jóval az országos átlag fölött vannak
- mindhárom megye elégedetlen azazal, hogy a régió központja Gyulafehérvár, azonban Marosvásárhely központi szerepet töltene be az új régióban, ami alaposan hozzájárulhat a lakossági és intézményi támogatás megteremtéséhez ebben a megyében, és a másik két megye által is sokkal elérhetőbb mint Gyulafehérvár.

A regionális fejlesztés jogszabályi háttere

A régiófejlesztésről szóló 151/1998. számú törvény, amely Romániában a régiófejlesztés alapokmánya, meghatározza a térségfejlesztési politika előmozdításához szükséges célokat, intézményi hátterét, hatásköröket és a sajátos esz- közrendszert. A 268/2000. számú sürgősségi rendelettel módosított és kiegészített 151/1998. számú törvényben meghatározzák mind a regionális, mind pedig az országos szintű döntéshozó és végrehajtó testületeket.

A regionális fejlesztés politikai célkitűzése ugyanaz, mint a legtöbb Európai Unió vagy csatlakozni kívánó országé. Többek között: az egyes régiók fejlettségi szintjei közötti különbségek csökkentése, az intézményes kereteknek átalakítása abból a célból, hogy megfeleljenek az EU- ba való csatlakozás kritériumainak, a régiók közötti belső, nemzetközi és határmenti együttműködés ösztönzése, beleértve az eurorégiók keretében történt is, továbbá, a fejlesztési régióknak az olyan európai struktúrákban és szervezetekben való részvétele, amelyek a gazdasági és intézményi fejlesztés érdekében tevékenykednek, stb.

A törvényhozó testület elmulasztotta meghatározni a „regionális fejlesztés” fogalmát és tisztázni annak tartalmi vonatkozásait. A kormány által jóváhagyott végrehajtási szabályzat kiküszöböli ezt a hiányosságot, ugyanis leszögezi, hogy „a regionális fejlesztés tárgykörébe tartozik a központi és helyi közigaz-

gatási hatóságok minden olyan politikája, amelynek célja a fejlesztési régiókba szerveződött földrajzi egységek gazdasági teljesítményének a növelése.” Továbbá a szabályzat azt is kimondja, hogy ezek a politikák élvezik a kormány, az EU és egyéb, a regionális fejlesztésben érdekelt, hazai és nemzetközi hatóságok támogatását.

A fejlesztési régiók intézményi struktúrái

Regionális szintű intézmények

A régió döntéshozó szerve a Regionális Területfejlesztési Tanács, melynek feladata a regionális fejlesztési politika célkitűzéseit megvalósító tevékenységek összehangolása. A Tanács hatásköre a következő:

kielemezi és jóváhagyja a regionális fejlesztési stratégiákat és programokat, valamint elfogadja a regionális fejlesztési terveket.

Javasolja az Országos Területfejlesztő Tanácsnak a regionális fejlesztési alap létrehozását, megszabja az Alapból kiutalt források elosztásának és felhasználásának prioritásait és kritériumait, valamint ellenőrzi a területfejlesztési hivatalok számára az alapból folyósított pénzeszegek rendeltetésszerű felhasználását

A Tanács összetétele a következő: a megyei tanácsok elnökei, valamint az érdekelt helyi (municípiumi, városi és községi) önkormányzatok minden egyes kategóriájának egy-egy képviselője, akiknek a kinevezése mandátumuk ide-

jére szól. A Tanács munkálatain az érdekelt megyék prefektusai is részt vesznek de nem rendelkeznek szavazati joggal. A régió egyszemélyes végrehajtó szerve az elnök, akinek tevékenységét az alelnök támogatja. Ezeket a tisztségeket mandátumuk lejártáig a részt vevő megyék képviselői töltik be a rotációs rendszerben. A Tanács autonóm módon dolgozza ki saját működési szabályzatát, a kormány által kidolgozott keretszabályzat alapján.

A döntéshozó és az egyszemélyes végrehajtó szervén kívül, minden fejlesztési régió keretében Regionális Területfejlesztési Hivatal (Ügynökség) működik, amelynek tevékenységét a Regionális Tanács koordinálja. A Hivatal nem kormányzati, nonprofit közhasznú szervezet, s mint ilyen jogi személy, a regionális fejlesztés sajátos területén működik. Élén igazgató áll, akit a Területfejlesztési Tanács nevez ki versenyvizsga alapján és ment fel tisztségéből. A szervezeti felépítést is a Tanács hagyja jóvá, ügyelve arra, hogy az érdekelt megyék képviselője a hivatalon belül számbelileg egyenlő legyen. A Hivatal hatásköre:

kidolgozza a területfejlesztési stratégiát, valamint a programokat és a regionális pénzalapok kezelésére vonatkozó terveket, amelyeket jóváhagyás céljából a Tanács elé terjeszt, majd gyakorlatba ültet s megvalósításukért felel ugyan-csak a Tanács előtt.

Az elmaradott térségekre vonatkozó feladatok:

- azonosítja az elmaradott térségeket és felterjeszti a rájuk vonatkozó doku-

mentációt a regionális fejlesztésben illetékes országos szervekhez

- műszaki és szakmai segédletet biztosít a hátrányos helyzetű térségekben befektetéseket eszközöző személyek számára

a Területfejlesztési Alapokra vonatkozó feladatok:

- javasolja az Országos Területfejlesztési Hivatalnak az arra érdemes terveknek a Területfejlesztési Alapból történő finanszírozását

- forrásokat mozgósít az Alap számára

- kezeli az Alapot

- felel a Tanács és egyéb szervek előtt a kiutalt pénzeszegek rendeltetészerű használatáért

Országos szintű intézmények

Az Országos Területfejlesztő Tanács (OTT) a regionális fejlesztési politika célkitűzéseinek megvalósítása érdekében tevékenykedik. Az OTT-t a területfejlesztő tanácsok elnökei és alelnökei, valamint velük azonos számban a kormány képviselői alkotják.

Ez utóbbiakat kormányhatározat által nevezik ki. Az OTT elnöki tisztségét a miniszterelnök tölti be. Az Országos Tanács hagyja jóvá az országos regionális fejlesztési stratégiát, javasolja a kormánynak az Országos Területfejlesztési Alap létrehozását, dolgozza ki az Alapból folyósított támogatások odaítélésének kritériumait, módosítását, valamint határozza meg az ezzel kapcsolatos prioritásokat. Továbbá figyelemmel kíséri

az Alapból folyósított támogatások felhasználását, jóváhagyja az EU intézményei által a strukturális jellegű alapokból Románia számára kiutalt összegek felhasználásának a módját. Ezen kívül az OTT feladata figyelemmel követni a regionális fejlesztés célkitűzéseinek megvalósítását, beleértve a fejlesztési régiók nemzetközi együttműködését is. Az OTT jogi természete tehát vegyes, hiszen tagjai között megtalálhatóak mind a központi államigazgatási szervek, mind pedig a helyi közösségek képviselői. Közvetlen a Kormánynak van alárendelve és a miniszterelnök vezeti.

Az 1998/151. sz. törvény előírja az Országos Területfejlesztési Hivatal (OTH) ugyancsak központi szervként történő létrehozását. Ez a hivatal jogi személy, az OTT végrehajtó szerve, élén államtitkári rangú elnök áll. A Kormány 2001/2. sz. sürgősségi rendelete megszüntette az OTH-t, hatáskörét pedig az újonnan megalakult Gazdasági Előrejelzési és Fejlesztési Minisztériumra ruházta át. Hatásköre sokrétű, ezért csak egy párat mutatok be: kidolgozza és jóváhagyás céljából a Kormány elé terjeszti az Országos Területfejlesztési Tervet, figyelemmel követi a gazdasági és társadalmi kohézióval kapcsolatos célkitűzések megvalósítását, a központi államigazgatás más szakhatóságaival egyetemben jogszabályok és nemzetközi egyezmények tervezetét kezdeményezi, kidolgozza és véleményezi, figyelemmel követi a kormány programjának és tevékenységi tervének a menetét, kidolgozza és jóváhagyás végett az OTT elé terjeszti a privatizációs és privatizá-

ció utáni gazdasági folyamatok fenntartását célzó regionális fejlesztési programokat, stb.

Következtetések

A regionalizmus, a regionális politika erősítése az Unió egyik alapelve, amely az országhatárokat átlépve a Régiók Európájának formálódását segíti. Romániának is követendő példa kell, hogy legyen, csatlakozástól függetlenül is. A szubszidiaritás és a decentralizáció szintén fontos követendő európai példák. A helyi szintek felelősségének, döntési hatáskörének növelése elősegíti, hogy minél több lokális akarat és elképzelés jelenjék meg, a határok átléphetővé váljanak és a térségben való gondolkodás jusson érvényre.

A Székelyföld régióvá alakításával kimondatlanul sokan az etnikai típusú önkormányzatiságot (autonómiát) akarják elérni. „A Székelyföld régió sajnos, ha létrejön is, a jelenlegi regionális hatáskörökkel és az európai gyakorlatot figyelembe vevő lehetséges hatásköreivel sem lesz alkalmas kisebbségi jogok gyakorlására, hiszen hatáskörei elsősorban gazdasági fejlesztésre- tervezésre irányulnak. (...) A Székelyföld régió jelentős szerepet vállalhat az ottani magyarság életminőségének javításában, de a sajátos kulturális, nyelvi jogok biztosítása továbbra is a központi állam kötelessége lesz.” (Horváth Réka-Veress Emőd).

Jelenleg viszont területi-, gazdasági-, társadalmi szempontból is megfelelő

gazdaságfejlesztési régiókat kell létrehozni, a nagy mértékben meghatározó gazdasági és történelmi erővonalak mentén. Hangsúlyt kell fektetni a határmenti együttműködés elősegítésére, valamint az ezekből adódó lehetőségek kihasználására. Tekintettel arra, hogy Magyarország hamarosan EU-s tag lesz és akkor Románia közvetlenül érintkezik majd az Unió térségével.

LAKATOS MELÁNIA

Irodalom

Benedek József: Normatív- formális (intézményszerű) regionalizálás és Románia intézményszerű térszintjei. In: 10 éves a Debreceni Egyetem Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszéke. Debrecen, 2001. 159- 169.old.

Bodó Barna: Régió és politika. In: Magyar Kisebbség. Kolozsvár, Tipoholding Rt., 2003/1. 32-37.old.

Culic, Irina: Vidék és főváros. A román állam és a regionalizáció problematikája. In: REGIO-Kisebbség, Politika, Társadalom. Budapest, Teleki László Intézet, 2002/1.

45- 68.old.

Dragoş, Dacian-Cosmin: A regionális fejlesztés jogi kerete. In: Régiófejlesztés és regionális kutatás. Kolozsvár, Gewalt, 2001. 34- 52.old.

Hajdó Csaba: A román regionális politika reformja: lehetőségek és kihívások. In: Magyar Kisebbség. Kolozsvár, Tipoholding Rt., 2003/1. 38-48.old.

Harrach Gábor: Lesz- e önálló Székelyföld? In: Heti Válasz. Budapest, Révai Nyomda Kft., III. évfolyam, 39.szám. 24- 25.old.

Horváth Gyula: Területi fejlődés és regionalizmus. In: Magyar Kisebbség. Kolozsvár, Tipoholding Rt., 2003/1. 49- 63.old.

Horváth Gyula: Az európai regionalizmus új tendenciái. In: Régiófejlesztés és regionális kutatás. Kolozsvár, Gewalt, 2001. 9- 16.old.

Horváth Réka-Veress Emőd: Regionális politika és területfejlesztés Romániában. In: Magyar

Kisebbség. Kolozsvár, Tipoholding Rt., 2003/1. 3- 31.old.

Kolumbán Gábor: A román regionalizmus paradoxona. In: Magyar Kisebbség. Kolozsvár, Tipoholding Rt., 2003/1. 64- 70.old.

Nemes Nagy József: Regionális fejlődés, regionális politika. In: Magyar Kisebbség. Kolozsvár, Tipoholding Rt., 2003/1. 71- 73.old

Pálné Kovács Ilona: Gondolatok Horváth Réka és Veress Emőd Regionális politika és területfejlesztés Romániában c. tanulmánya ürügyén. In: Magyar Kisebbség. Kolozsvár, Tipoholding Rt., 2003/1. 74- 77.old.

Vincze Mária: Sötétben tapogatózunk? In: Magyar Kisebbség. Kolozsvár, Tipoholding Rt., 2003/1. 86- 89.old.

Jegyzetek

1 A regionális térfelosztás bírálata Benedek József, Normatív- formális (intézményesült) regionalizálás és Románia intézményesült térszintjei c. dolgozata alapján

2 Hajdó Csaba, A román regionális politika reformja: lehetőségek és kihívások c. dolgozata alapján

Tisztelt Szerkesztőség!

Veszprémi ismerősömnél hozzájuttattam a COMITATUS májusi számához. Gratulálok színvonalas folyóiratukhoz, de engedjék meg, hogy egy kritikai észrevételt tegyek: Nem igazán értem, hogy hogy kerül e színvonalas lapba ilyen elfogult kritika, ami a 63. oldalon az „Új szereposztás” című tanulmánykötetükről jelent meg J.B. tollából. Ebben - Bánlaki Ildikó színvonalas tanulmányát kiemelve.- hiányosságként említi a veszprémi választás sajtókampányának elemzésének elmaradását. Ezután egy-egy fél mondatban elintézi a két fél támogató lapokat, így bár hangsúlyozza, hogy magánvéleményéről van szó, megjegyzi: Lakatos Antalé (mármint a sajtója) elhibázott és ügyetlen volt – kam-

pánylapja a Veszprémi Vasárnap gyengén szerkesztett, esetlen volt.

Fel vagyok háborodva ezen a megjegyzésen. A Veszprémi Vasárnap még korábbi nevén Veszprém Vármegye címen – az egyik legérdekesebb hetilap volt. Különösen Papodi Éva satírikus cikkei tetszetek. Örülnék, ha a megyei napilapban is olvashatnánk írásait, hiszen egy ilyen szellemes szerzőnek minden bizonnyal az egész megyét érdeklő kérdésekben is érdekes lehet a véleménye. (Egyébként én régi híve vagyok az MDF-nek, és különösen nagyra értékelem Horváth Balázs személyiségét.)

Kovács F. Péter közgazdász

Budapest, 2004. június 30.

Emlékezés

Markos György

Markos György születésének 100. évfordulója alkalmából a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Bizottság és a Budapesti Közgazdasági és Államigazgatási Egyetem Földrajz Tanszékének által rendezett konferencián vettünk részt. Az emlékülést Enyedi György akadémikus, Markos György tanítványa vezette. Bora Gyula: Emlékképek Markos György életéről és Bernát Tivadar: Markos György tudományos és oktató tevékenysége címen tartották meg emlékező előadásukat. Mindketten az ünnepeket közvetlen munkatársai voltak a Markos által vezetett tanszéken és később professzorai, vezetői voltak a tanszéknek. Korompai Attila: Az elméleti és gyakorlati ismeretek összekapcsolása és a területfejlesztési szakemberképzés a Markos-iskola tükrében ma. Az előadó a jelenlegi vezetője Markos egykori tanszékének. Előadását mintegy eszmecsere-indítónak szánta a jelenlévő, jórészt egykori tanítványoknak tapasztalataik, emlékeik felelevenítéséhez, közkinccsé tételéhez. A tanítványok közül felszólalt Kőszeginé Kalas Mária, Fodor László, e sorok írója és még néhányan. A jó hangulatú baráti emlékezésen részben általunk ismert, megélt emlékek kerültek terítékre, de számos, sokunk által ismeretlen tény, tapasztalat is elhangzott. Az idő múltával szintetizált, összegező gondolatok is felszínre kerültek, amelyek a

markosi „iskola” időtálló, hosszabb távlatra is kiható eredményének tekinthetők. Ezúttal Markos Györgyhez fűződő kapcsolataim, emlékeim közül elsősorban azokat kívánom bemutatni, amelyek életének kevésbé ismert mozzanatait, és Veszprém megyéhez, Ajkához kapcsolódnak.

A családi háttér és életútja

Az MTA Levéltárában őrzött iratok között található Markos egyik önéletrajza, amelyben a következők olvashatók:

„Apám (1861-1944) elszegényedett dzsentri családból származott. A Herkó Páter c. antiszemita, antimarxista, klerikális hetilapnak volt szerkesztője. Többször volt országgyűlési képviselő. Kezdetben a klerikális Néppárt tagja, majd a függetlenségi és a 48-as blokknak. Megalakulásakor Károlyi Mihály és Justh Gyula csoportjához csatlakozott. Együttműködött velük a választójogi kampányban, keresve a közeledést a munkássághoz. Az ő hatása alatt figyeltem fel az országos problémákra, a munkásság szerepére és általában a politikai kérdésekre.”

Markos György rendkívüli egyéniség volt és meglehetősen különös életutat járt be. Már fiatalon csatlakozott ahhoz a baloldali értelmiségi csoporthoz, amelyről Illyés Gyula is több könyvében: a Beatrice naplójában, a Kora tavaszban írt.

1919-ben belépett a Kommunista Ifjúsómunkások Magyarországi Szövetségébe. Tagja lett középiskolája direktóriumának és szervezte a Vörös Hadseregbe jelentkező diákokat. Markost fizikai gyengesége miatt nem vették be a seregbe. A Tanácsköztársaság bukása után, hasonlóan Illyés Gyulához és más diáktársához, segíti a lebukottakat. Ezekben a forradalom utáni években is részt vesz a munkásmozgalomban, majd 1921-ben Bécsbe emigrált.

Az 1920-30-as évtizedben Európa országaiban - Ausztria, Németország, Franciaország, Dánia - élt és közben hazajött, dolgozott és börtönben is

ült, az 1923-ban illegális politikai tevékenységéért kiszabott büntetését töltötte. Különböző újságokban írásai és grafikái jelentek meg, közben legális vagy illegális politikai munkát is végzett és több könyvet is megjelentetett. 1939-ben újból hazaköltözik és itthon is legális és illegális politikai tevékenységet folytat a kommunista és általában a baloldali mozgalmakban. A hazai antifasiszta mozgalom aktív és kiemelkedő tagja volt. Bizonyos összekötő szerepet vállalt a különböző irányultságú és szerveződésű csoportok között. Amint önéletrajzában írja: „németellenes propagandát folytatok a lapokban és vezetem az értelmiség és munkás ifjúság közötti közeledés munkáját. Előadások a szakszervezetben.”

1940-ben, amikor rövid időre Oroszországnak és hazánknak közös határa volt, megjelent egyik legfontosabb könyve; „Az orosz ipar fejlődése Nagy Pétertől Sztálinig”, amely öt héten belül két kiadást ért el. Amit az 1950-es évek elején a Szovjetunió Kommunista Párjának történetének tanítása során igyekeztem ellenére nem sikerült megérteni, azt Markos könyvéből sokkal jobban lehetett megérteni, mert az egyes irányzatokat röviden és népszerű formában, érthetően tudta bemutatni. Ezt a könyvet ugyanis még a háború után is kiadták és egy kis keresés után elérhető volt.

Az iskolateremtő professzor

Markos György (1903-ban született és 1976-ban halt meg Budapesten) a földrajztudományok doktora, a Közgazdaság-tudományi Egyetem Gazdaságföldrajz Tanszékének a vezetője, szeretett tanárom volt, az akinek talán a legnagyobb szerepe volt abban, hogy azt az életutat választottam, amelyen az egyetem elvégzése után immár fél évszázada járok, a történeket közgazdasági, térbeli és történeti összefüggésekben szemlélem, vizsgálom, értékelem.

Markos Györgyöt hírből már az egyetemi éveim előtt ismertem. Az alumíniumipar fejlesztése és államosítása érdekében sokat tevékenykedett és Imre bátyámmal hivatalos kapcsolatban állott. A népi kollégisták között is ismert volt a neve, mert a fővárosi kollégiumokban, különböző tanfolyamokon igen nagy érdeklődést és tetszést kiváltó előadásokat tartott, a sajtóban is gyakran szerepelt. A közgazdasági egyetemre kerülvén már az első héten „találkoztam” vele, ő a katedrán, én a padokban. A Magyarország gazdaságföldrajza című tantárgyat adta elő. Már az első, a tantárgyat ismertető bevezető előadásán szinte az egész 500 fős évfolyamot megfogta lendületes,

gondolatébresztő - az egyetemeken gyakran előforduló unalmas felolvasásokkal ellentétben - élénk szabadelőadásával. Jó kapcsolatba kerültem vele azért is, mert a vizsgán produkált teljesítményemet megfelelően elismerte.

Az egyetem első két évében mindenki számára azonos és kötelező közgazdasági alapképzés volt a tananyag. A harmadik évfolyamtól kezdődött az egyes népgazdasági ágak, illetve feladatok szerinti szakosodás. Én a tanári szakon belül a gazdaságföldrajz-közgazdaságtan tanári szakot választottam, jórészt éppen Markos professzor személyére tekintettel. Markos vonzotta azokat a korábbi években jó eredményt elérő hallgatókat, akik nem félték a szokatlantól, az új kihívásoktól. Ugyanis a földrajz tanári szak égisze alatt lényegében területi tervezéssel, területfejlesztéssel foglalkozó szakembereket kívánt oktatni-nevelni. Ez a témakör akkor hazánkban teljesen ismeretlen volt, nyugaton is ebben az időben bontakozott ki ez a tudományterület. Annyira új és ismeretlen volt a minisztériumi vezetők számára az a kibontakozóban lévő tudományterület, hogy az eredeti céllal és elnevezéssel nem is engedélyezték, hanem csakis a tanári szakképzési szisztéma keretében hagyták jóvá. A képzés tulajdonképpen mintegy 15 évvel megelőzte a hazai igényeket. A szakon 1953-ban végzett 21 diplomás tanár nagy része a közép- és felsőoktatásba került, de néhányan már kezdetben is állami köztisztviselői hivatalt vállaltak a tanult témakörhöz közel álló tevékenységi körben. A területfejlesztéssel, az ipar arányos területi fejlesztésével kapcsolatos döntések után kerültem 1959 elején az Országos Tervhivatal területfejlesztéssel foglalkozó főosztályára.

Markos György már az 1950-es évek elején felvetette a térségek arányos és komplex fejlesztésének célszerűségét, foglalkozott a rajonok-régiók kérdéskörével, a tudomány és gyakorlat szoros kapcsolatával és egymásrautaltságával.

Az oktatás során nem recepteket, kliséket adott a társadalmi problémák kezelésére, megoldására, a hallgatókra váró területfejlesztési vagy pedagógiai feladatokhoz, hanem a gondolkodási, feladat-megoldási készséget, térbeli, történelmi szemléletet, összefüggésteli látásmódot, a variációkban való megközelítési feltételezéseket az új, korábban ismeretlen, esetleg fantasztikusnak tűnő megoldási módok keresését.

Markos György sokat és gyorsan dolgozott, ezt kívánta munkatársaitól, tanítványaitól is. Professzori tekintélyét nem féltette attól, hogy tanít-

ványai esetleg másként látják a dolgokat, mint ő. Publicisztikai tapasztalatait az egyetemi katedrán is érvényesítette, érdekesen, fordulatosan, világosan beszélt és írt. Ironikusan leplezte le a feudálkapitalista Magyarország ellentmondásait, szemléletesen mutatta be a hazai és nemzetközi tőkés monopóliumok kapcsolatait, ragyogóan írt az arany hatalmáról, általában a legnehezebb elméleti kérdéseket is könnyedén és szemléletesen mutatta be szóban, írásban és grafikák alkalmazásával.

Az elmélet mellett mindig fontosnak tartotta, hogy az ország természeti adottságait, a gazdasági folyamatokat, a tudomány műhelyeit tanítványai mindinkább megismerjék. Olyan 3-4 napos kirándulásokat, tanulmányutakat szervezett, amelyeken a résztvevők egy-egy térség jellegzetességét, bányáit, gyárait, mezőgazdasági üzemeit, kulturális-tudományos létesítményeit, a különleges természeti képződményeket megismerjék. Általában helyi vezetők mutatták be a létesítményeket, a terepet és a helyi problémákat, feladatokat. Ezek a programok a helyszínen és bent a tanszékeken is gyakori viták témái, elindítói voltak, illetve érvelési anyagul szolgáltak a szakmai szemináriumokon. A több napos tanulmányutak a közösség formálásának is lényeges összetevőiként működtek. Az ehhez szükséges hatósági engedélyeket, az anyagi-pénzügyi feltételeket a legnehezebb időkben is megteremtette. Ezt tanítványai - köztük e sorok írója is - középiskolai, egyetemi oktatói és a gyakorlati területfejlesztési tevékenységük közben is széleskörűen alkalmazták, „utánozták” mesterüket.

A Közgazdasági Egyetem Gazdaságföldrajzi Tanszéke Markos György vezetésével és a hallgatók bevonásával az 1950-es évek elején a tervezett területrendezési döntések tudományos előkészítése érdekében tevékenykedett. Ennek keretében 1952 szeptemberében csoportunk minden tagja 1 hónapot töltött az ország valamelyik megyéjében. Én a Veszprém Megyei Tanács Tervosztályára kerültem és a megye iparát kutattam. A statisztikai rendszer ekkor még nagyon hiányos volt, amelyet részben az üzemek bejárásával, a helyi szakemberek kikérdezésével kellett pótolnom. Erről 50 oldalas beszámolót készítettem, amelyben számos olyan üzembről, gazdasági tevékenységről nyertem információt, amelyek azóta megszűntek. Vagyis a tanszék az egyetemi hallgatók bevonásával is részt kívánt venni a döntési folyamatok tudományos megalapozásában - sajnos

a hatalom végül is ezekre a vizsgálatokra nem tartott igényt.

Azt gondolom, hogy Markos György elméleti munkásságának és gyakorlati tevékenységének tudományos, társadalmi, oktató-nevelői hatása nemcsak számomra és az általa kiművelt földrajzi iskola részeseinek adott sokat és maradandót, hanem az egész ország lakói számára is sokat és maradandót alkotott.

Markos Györgyöt sokan ismerték, tisztelték, szerették, de a mindig újat kereső, a megoldásokat kompromisszumok árán is sürgető, a politikai vitázókat összehozó európai-magyar polgár nyugtalan szellemét, vitákat kiváltó nézeteit, az állóvízbe követ hajító, polgárpukkasztó magatartását ugyancsak sokan nehezen viselték, ebből is következtetett, hogy kitüntetésekkel, elismerésekkel a nyilvánvaló eredményei ellenére is alig-alig ismerte el a hivatalos közélet sem a múltban sem a jelenben. Ugyanakkor tanítványai elméleti és gyakorlati munkájában ma is élő, ható tényező.

Markos György emberi arculatához az is hozzátartozik, hogy hasonlóan sok idősödő férfiúhoz, a fiatal csinos lányok mosolya, esetleg a kicsit véletlenül felcsúszó szoknya a megmérettetésnél jó befektetésnek ígérkezett - vagy legalábbis a rosszindulatú ifjú urak-elvtársak így vélték. De az is, hogy a „40-es évek végén, az „50-es évek elején, amikor nálunk a feketekávé még nem számított népipitalnak, ő már bőségesen hajította magába a fekete levét.

Az ötvenes évek elején nem igen volt szokásban a hallgatók meghívása a professzorok lakásába. Markos tanár úr legalább évente egyszer, úgy december elején mindig fogadta a szakkör tagjait, a földrajz szakos hallgatókat kis baráti csevejre, természetesen a saját költségére. A hallgatók megvendégelésére kirándulások, üzemlátogatások során is talált alkalmat. Ez a közvetlen, mondhatni baráti légkör a komoly munkát nem helyettesítette és nem is akadályozta. Éppen ellenkezőleg, a hozzá közel állók nagyon szégyelltek volna magukat, ha a kötelező tananyagot nem a minimumnak tekintették volna a vizsgára történő felkészüléskor.

Politikai nézetei miatt fiatal korában és a háború idején többször volt börtönben, évekig élt Franciaországban, jól beszélt franciául, németül, szerette az irodalmat, különösen a nyugatosokat. Kedvenc költője volt Ady, társaságban a beszélgetésekhez illő Ady idézetekkel gyakran lepte meg partnereit.

Az alumíniumipar propagandája

Markos György életművében kétségtelenül az egyik legfontosabb a hazai alumíniumiparral való foglalkozás. Eleinte a hazai alumíniumipar megteremtéséért, a bauxit minél nagyobb mértékű hazai feldolgozásáért, a németországi export ellen harcolt. A második világháború utáni években az iparág fellendítéséért, a félbemaradt üzemek mielőbbi befejezéséért, mindenekelőtt az almásfüzítői timföldgyár felépítéséért harcolt. Következésképpen igen nagy erőbedobással vett részt az alumíniumipar államosításáért folyó küzdelemben. Ehhez kapcsolódik egy ma már hihetetlen anekdotának tűnő tőle hallott történet, amely jól jellemzi a kort és Markost is. Az alumíniumipar államosítása közben tevékenységének hatékonyabbá tétele érdekében felvetette Vas Zoltánnak, aki akkor a Gazdasági Főtanács vezetője, jelentős befolyással rendelkező szakember és politikus volt, hogy nevezze őt ki államtitkárnak. Vas elismerve a kinevezés indokoltságát, mégis azt válaszolta, hogy mégsem teheti, mert akkor a koalíció valamennyi pártjának egy-egy államtitkári posztot kellene létesíteni. De azt tanácsolta Markosnak, tegyen úgy, mintha kinevezése lenne. Markos elmondása szerint Vas Zoltán javaslata bevált és számunkra is esetenként alkalmazhatónak vélte bizonyos körülmények között. Az alumíniumipar iránti vonzalma és az új megoldások iránti elkötelezettsége következtében előfordult, hogy egészen reális megoldások mellett is állást foglalt. Erre példa, hogy szorgalmazta a bauxitból a közvetlen timföldgyártásnál keletkező vörös iszapból nyersvas gyártását. Kétségtelenül a világon és hazánkban léteztek olyan technológiák, amelyek műszakilag ezt lehetővé tették. Azonban az így előállított termékek költségei olyan magasak voltak, hogy azokat a gyakorlatban nem volt célszerű alkalmazni. Markos az alumíniumipari üzemeket személyesen is többször felkereste, sok helyi szakemberrel tartotta a kapcsolatot. Az egyetem a földrajz – területi tervező szakos hallgatóit előszeretettel vitte el ezekbe az üzemekbe. Évfolyamunk is járt Tatabányán, Székesfehérváron, Ajkán az alumíniumipari üzemekben. Meglátogattuk az épülőfélben lévő inotai, várpalotai üzemeket. Az új megoldások iránti figyelmét jelzi, hogy az inotai erőmű építése során az üzem működéséhez szükséges víz biztosítása érdekében létrehozott – Szabó Pál Zoltán pécsi - mecseki kartvízkutatási tapasztalatait is felhasználva – a közeli völgyben létesített, kifejezetten víznyerési célból lemélyített aknát feltétle-

nül a helyszínen kellett megismerelnünk a tanulmányi kirándulás keretében.

Az alumíniumiparral való foglalkozását, elkötelezettségét a számos publicisztikai írása mellett több tanulmánya, füzetje és könyve is mutatja. Ezek közül kétségtelenül a legfontosabb „Ajka, a bauxitváros”(1), fontos ismeretterjesztő szerepe volt a „Magyarország bauxit- és alumíniumtermelése” című füzetének(2), jelentős a társszerzőkkel írt „A magyarországi bauxit- és alumíniumtermelés közgazdasági problémái”(3) és angol és német nyelven is publikált tanulmányokat a témakörben(4). Természetesen az általános gazdaságföldrajzi munkáiban is szinte mindig kiemelten foglalkozott az alumíniumipari témakörrel. Talán megnyugtató, hogy nem érte meg a hazai alumíniumipar majdnem teljes széthullását.

A Balaton – Bakony vonzásában

Markos is, mint hazánkban oly sok kutató és közember, imádta, szerette a Balaton, a Bakony térségét. Feltehető, hogy személyes vonzalma is hozzájárult a térség tudományos igényű vizsgálódásához.

A Balaton iránti kiemelt érdeklődését mutatja, hogy közigazgatási, területirányító javaslatai között felvetődött az önálló Balaton megye koncepciója is. Úgy vélte, a Balaton térségének idegenforgalmi, közgazdasági jelentősége indokolja, megköveteli, hogy ne két-három megye között osztođjanak meg a Balaton térségének irányítási-fejlesztési feladatai, hanem egységes rendszerben, közös irányítással történjék a térség igazgatása, fejlesztése.

A Bakony helyzetével, fejlesztésével kapcsolatos koncepciója Markos György 1953. szeptember 12-én a Magyar Földrajzi Társaság jubileumi ünnepi ülésén hangzott el „az új Bakony” című előadás. Markos előadását nagy várakozás előzte meg. A Bakony példáján elméleti kérdéseket kívánt felvetni, törvényszerűségeket megállapítani, a térség példája alapján a népgazdaság tervszerű arányos fejlesztését, a fejlesztés során felmerülő problémákat bemutatni. Markos előadása a hallgatóságban ellentétes véleményeket szült, több kritika fogalmazódott meg vele szemben.

Markos a kor szokásaival ellentétben nem előre megfogalmazott, leírt beszédet olvasott fel, hanem előre is jelezvén a témával kapcsolatos gondolatait kívánta felvázolni. Az előadás körüli vita alapján az előadás írásos változatát Wallner Ernőnek kiadták értékelésre, aki azt részletesen és komolyan, tudományos alaposággal elemezte.

Wallnernek ez a kéziratban fennmaradt „Megjegyzések...” dolgozata az emlékezés Wallner Ernőre című kötetben 2003-ban jelent meg(5), amely egyben példája is a vagdalkozást nélkülöző, de komoly elmélyedt kritikának is.

Markosnak „Az új Bakony” című írása lényegesen leegyszerűsítve és népszerűsítő formában 1954-ben TTIT előadás háttéranyagaként jelent meg(6). Markos előadásában, illetve a megjelent füzetben kétségtelenül lelkesedett a Bakony térségében végbemenő fejlődés láttán és ismerve a lehetőségeket, a nagy ívű terveket, talán a realitásokat nem teljesen figyelembe vevő jövőt jósolt a térségnek.

Ajka, a bauxitváros

Az Országos Tervhivatalban 1959. január 15-én kezdtem dolgozni, de a tanév végéig még visszajártam Székesfehérvárra a közgazdasági középiskolába is a levelező oktatás igazgatásával kapcsolatos feladatokat és más, folyamatban lévő ügyeket ellátni. Az új munkahelyi feladatok természetesen új kihívásokat jelentettek, ugyanakkor kedvemre valók is voltak. Olyasmivel kellett foglalkoznom, amire tulajdonképpen az egyetemen a Markos professzor által vezetett tanszéken készültünk, vagyis területfejlesztéssel. 1958. október 15-én hozott a Politikai Bizottság határozatot az ipartelepítésről, amely műfajában az első ilyen felső szintű döntés volt hazánk történetében. Ennek végrehajtását elősegítendő kerültem az Országos Tervhivatal Területi Főosztályára. A korábbi vidéki élet, munka után egy országos főhivatalban, ráadásul olyan munkakör ellátása, amellyel korábban alig foglalkoztak, nem volt egyszerű.

A Markos környezetében megszokott, a Földrajz Tanszéken természetesnek tartott új kihívásokkal való szembenézési készség fejlesztése kétségtelenül megkönnyítette helyzetemet, a bátor kezdeményezést a járatlan úton, sok érdekűközéssel járó problémamegoldási feladat végrehajtását. Ezekben az években többször találkoztam Markos Györggyel, aki biztatott, bátorított arra, hogy a korábban hazánkban nem, vagy alig végzett feladatok végzése közben lehet igazán megmutatni képességeinket, nem szabad visszariadni a nehézségektől. Az ő korábbi tervhivatali ismeretei, évekkel korábbi tapasztalatai ugyan az új körülmények között nem igazán volt hasznosítható, de bizalma, biztatása jól esett, megnyugtató és bátorító volt.

Még 1959 nyarán egyik első feladatomból volt Ajka várossá nyilvánítása kezdeményezésének tervhivatali véleményezése. Természetesen ismerve Ajka helyzetét, tudtuk, hogy az adott körülmények között Ajka nem ütötte meg az elvárásokat, amelyeket a városi rangtól, státuszától általában az akkori Magyarországon is elvárható volt. Ugyanakkor megismerve a fejlesztési eszközök elosztási rendszerét, nyilvánvalóvá vált, hogy Ajka akkor válhat valóban várossá nemcsak jogilag, de funkcionálisan is, ha megkapja a városi rangot és az abban az időben azzal együtt járó magasabb pénzügyi forrásokat és a városi tanácsi címmel járó kezdeményező, érdekkijáró, döntési lehetőségeket is. A Markossal való konzultáció révén magam is megerősödve tudtam az Országos Tervhivatalon belül képviselni szülőföldem várossá nyilvánításának ügyét. Tudomásom szerint Markos a döntést előkészítő hivatalokban, személyeknél eljárta, „lobbyzott” Ajka várossá nyilvánítása érdekében, amely teljes sikerrel járt és a következő évek igazolták az előzetes feltételezést, vagyis hogy Ajka várossá nyilvánítása lényegesen meggyorsította a valódi várossá válás folyamatát.

Az 1960-as évek elején, amikor a tervhivatali munka már ismertté, megszokottá vált számomra, gondolhattam a doktori cím elnyerésére. Mit is választhattam volna a doktori értekezésem tárgyául, mint az ajkai iparvidéket. Az adatgyűjtést megkezdtem, de Markossal találkozáskor elmondta, hogy Ajkáról kíván könyvet írni és kérte a segítségemet. Természetesen följajánlottam közreműködésemet, de egyben a doktori témám tárgyát is meg kellett változtatnom. Az új doktori témám az eredetileg tervezettől és érdeklődésemtől nem állt messze és a továbbiakban az alumíniumiparral foglalkoztam.

Markos György, elkészülvén az Ajka és környékével foglalkozó könyvének kéziratával, 1964. végén felkért, illetve a kiadónak javasolta, hogy legyek a könyvnek egyik lektora, miután a szóba jöhetőek közül kétségtelenül én ismeretem a vizsgált térséget közvetlenül a legjobban. A könyv témájából és szerzője iránti tiszteletből egyaránt következett, hogy alapos munkát igényeltem végezni. Ennek eredményeként az elkészült lektori vélemény 42 oldal terjedelműre sikeredett. Ehhez az ügybuzgalmam mellett nyilván az efféle munkában való járatlanságom is közrejátszott. A szerző természetesen nem minden észrevételemet tette magáévá, de úgy vélem, számos

közreműködése a kis monográfia megjelenését és jobbá tételét segítette.

Ajkáról, az ajkai üzemekről az elmúlt negyedszázadban több könyv, tanulmány jelent meg, de kétségtelenül Markos műve az egyetlen, amelyik átfogóan, országos nézőpontból, széles perspektívában vizsgálta, értékelte a város, a térség adottságait, helyzetét, problémáit. Az elkészített lektori vélemény első és befejező megjelentetését indokoló és értékelő részt adom közre közel négy évtized múltán, tisztelegve szülőföldem és tanárom emlékének.

Markos György: Ajka c. könyvének lektori véleményezése

Markos György Ajka című könyvében X. fejezetben, 208 oldalon, 19 tábla és 17 ábra felhasználásával mutatja be Ajkát és környékét gazdaságföldrajzi megvilágításban.

A mű témáját időszerűnek tartom az alábbi indokok alapján:

1. Ajka és környéke gyorsan fejlődő ipari körzetünk, s mint ilyen önmagában is igényli a széles körű ismertetést.

2. Ajka egyik jellegzetes példája a szocialista ipari és városi fejlődésnek. A szocializmus építése, különösen az iparfejlesztés és városépítés terén jelentkező eredmények és még inkább a problémák Ajkán sűrítetten jelentkeznek. Ezért Ajka vizsgálata az iparosítás és városépítés általános kérdéseinek tanulmányozásához is segítséget nyújthat.

3. Ajka és környéke ipara továbbra is gyorsan fejlődik, gazdasági jelentősége az ország gazdasági életében növekszik. A városnak közvetlen környékére gyakorolt hatása, illetve kölcsönös kapcsolata növekszik. Ajka város mikrokörzet központi szerepe napjainkban folyamatosan alakul ki.

4. Hazai marxista gazdaságföldrajz-kutatásban és irodalomban a mikrokörzet tanulmányozása és ismertetése eddig alárendelt szerepet kapott. Markos György munkája a gazdaságföldrajzi kutatás és ismertetés tematikai kiterjesztését jelenti egy korábban eléggé elhanyagolt területre. A mű további elméleti viták és mikrokörzet kutatás fellendítését eredményezheti.

5. Ajka és környékének gazdaságföldrajzi ismertetése más tudományág részére is ösztönzést adhat pl. az egyes üzemek történetének megírására, a munkásmozgalom kifejlődésének kutatására stb.

6. Hazánkban jelenleg vizsgálatok folynak a jobb gazdasági mechanizmus kialakítása céljából.

Ezen belül tanulmányozzák a területi gazdasági-igazgatási egységek jelenlegi rendszerét és a legcélszerűbb kialakítási lehetőségét. Az elmúlt években több járást megszüntettek, illetve összevontak. Látszik, hogy a jelenlegi igazgatási egységek nem elégítik ki maradéktalanul az igényeket és elméleti, valamint gyakorlati téren is keresik a tökéletesebb megoldási módokat. Markos György Ajka c. könyve az e téren folyó munkákat egy terület részletes elemzésével, a tanulmányozás módszerével az elméleti és gyakorlati szakemberek munkáját előbbre viheti.

Mint a könyvből is kiderül, Ajka 1959-ig község volt, a devecseri járáshoz tartozott. 1959 óta járási jogú város, azonban a járás székhelye továbbra is Devecser község maradt. Az Ajkával szoros gazdasági kapcsolatban lévő környező községek közigazgatási irányítása Devecserből és Símegről történik. A könyv a térség esetleges közigazgatási beosztásához konkrét segítséget nyújthat.

A fentiek alapján a szerző tárgyválasztását szerencsésnek tartom, a mű kiadása időszerű.

A mű címe: „Ajka”, nem fedi teljesen a tartalmat. A könyv nemcsak Ajka várossal, hanem az ajkai mikrokörzettel foglalkozik. Bár a könyv elsősorban Ajkát ismerteti a címben – esetleg alcímben – lehetne utalni arra, hogy itt nemcsak a város, hanem egy terület mikrokörzet bemutatása következik. A Bevezetőben a szerző utal vizsgálatai módszerére, amelyet azonban nem lehet egyedi-nek tekinteni, hanem mindenfajta tudományos vizsgálatra érvényes, vagyis hogy a vizsgálat szélesebb körű, mint a tárgyalt anyag. Ezt a módszert különösen érvényesíteni kell olyan vizsgálatoknál, ahol határterületek hovatarozását kell eldönteni, illetve abban állást foglalni. Éppen ezért hasznosan egészítette volna ki a könyvet elsősorban módszertani szempontból, ha a körzet perem részén lévő községek ellentétes irányú vonzása is részletesebben lenne kimunkálva, esetleg térképi anyaggal alátámasztva.

Szerkezet

Helyeselhető a szerzőnek az a törekvése, hogy az adott terület gazdaságföldrajzi vizsgálatánál a körzet egyedi jellegét, az ország gazdasági életében betöltött speciális szerepét kívánja részletesen bemutatni, s nem törekszik arra, hogy a körzetet minden vonatkozásban egyforma súllyal tárgyalja. Ajka és az ajkai körzet jellegét, az ország gazdaságának egészében betöltött szerepét két-

ségtelen, hogy az alumíniumipar, az energiatermelés részletes tárgyalása indokolt. A fentiek előrebocsátása mellett is azonban árnyaltabb tagolása lenne célszerű. E kérdésekre az egyes fejezetek tárgyalásánál még visszatérek. A népesség és ezen belül a munkaerő vizsgálata nagyon érdekes, egy kicsit azonban terjengősnek tűnik. A sok számadat, ugyanazoknak a tényeknek különböző helyeken és sok keresztmetszetben való bemutatása végül már olyan sokrétű, hogy megzavarja az olvasót.

A mű stílusa alkalmas arra, hogy nem csak a gazdaságföldrajz tudomány művelői, hanem szélesebb körben a közgazdasági, városépítési, valamint az ajkai problémák iránt érdeklődők széles körében is érdeklődésre találjon. Az olvasmányos, népszerűsítő stílus általában nem akadályozza a szerzőt mondanivalójának tudományos kifejtésében. Ugyanakkor helyenként a túlzó általánosítások, a hatásosnak tűnő megfogalmazások nem fedik pontosan a valóságot. Ez utóbbi természetesen már tartalmi kérdés, s erre a megfelelő helyeken konkrétan is rá kívánok mutatni.

A könyv szöveges részét jól egészíti ki a 19 tábla. A táblák majdnem a könyv egész anyagára vonatkozóan bőséges számszerű adatokat adnak, és megfelelően dokumentálják a könyv mondanivalóját. Ugyanakkor az adatok nem válnak öncélúvá, nem nyomják el, s nem akarják helyettesíteni a szöveges elemzést. Megfontolandónak tartom a bauxitkészletekre vonatkozó adatok, pontos és részletes közlése indokolt-e, ezek ilyen részletességgel általában nem kerülnek nyilvánosságra.

A szerző a könyvet 27 ábrával egészítette ki. Az ábrák szervesen kapcsolódnak a szöveghez, annak jobb megértését szolgálják. Az ábrák zömmel a körzet geológiai, főként a hasznos nyersanyagok elhelyezkedését és a népesség ingázás viszonyait mutatják. Az ábrák hasznosak, jól szemléltetik a szövegben elmondottakat.

A mezőgazdaság jobb megismerését szolgálnák ábrák és egy tábla, ezzel a szöveges leírási rész az elemző anyag érdekében csökkenthető lenne.

Megfontolásra ajánlom egy sematikus rajzon bemutatni az Ajka és környéke üzemének egymáshoz, valamint a körzeten kívüli üzemekhez való kooperációs – termelési kapcsolataink megszerkesztését. A szerzőnek ilyen jellegű ábrázolásban nagy gyakorlata van, a megszerkesztés nem okozna különösebb gondot. Néhány konkrét

észrevételt később kívánok megtenni. A könyv illusztrálására néhány fénykép is kívánatos lenne.

A gazdaságföldrajzi munkában a történeti ismertetés alárendelt szerepű és a szerző ennek megfelelő mélységben a történeti eseményeket ismerteteti is. Egyetlen vonatkozásban bizonyos hiányosság érződik. A területnek már a felszabadulás előtt is jelentős ipara volt, jelentős volt itt a munkásmozgalom is. Erről nem történik említés.

A szerző a III., IV. és V. fejezetben tárgyalja az ipart. Az ipar ismertetéséből a szerény, de azért említésre méltó építőanyag-ipar (kőbányászat, téglagyártás és mészegetés), élelmiszeripar (devecseri tejüzem, malom), Sümeg, Devecser, Csabrendek szövetkezeti ipara teljesen kimaradt. Ezek részletes tárgyalása nem szükséges, megemlítésük azonban kívánatos lenne.

A tárgyalás folyamán a szerző népgazdasági igényekből indul ki a gazdasági kérdések megközelítésénél, ugyanakkor a népgazdaság teherbíró képességére nincs mindig tekintettel. Ésszerű, illetve általa gazdaságosnak ítélt feladat megoldatlanságát esetenként úgy tünteti fel, mintha csupán meg nem értés miatt nem valósultak azok meg. A gazdasági kérdések vizsgálatánál figyelembe kell venni, hogy vannak olyan feladatok, amelyeknek megoldása célszerű, gazdaságos, de az anyagi eszközök korlátozott volta, az adott időpontban a megoldást mégsem teszi lehetővé.

Markos György Ajka könyvének társadalmi és gazdasági szemlélete, a dialektikus és történelmi materializmus. Ez nem idézetek vagy utalás formájában érvényesül, hanem a konkrét anyag tárgyalásának egész szellemében, a bemutatott anyagon keresztül.

A szerző a gazdaságföldrajzra vonatkozóan sok gondolatot vet fel érdekes megvilágításban. A szerző a tárgyat szenvedélyesen tárgyalja, ez általában a gazdaság fejlődésének előbbre vitelét, a jelentkező problémák feltárását, éles megvilágítását eredményezi, helyenként azonban elragadtatják a szerzőt és nem kellően megalapozott, esetleg sértő megjegyzést tesz. Ezek korrigálása szükséges, de nehézség nélkül végrehajtható.

Bár Ajka ma még nem sorolható a látványos városok közé, az egyes üzemek külső és belső képe, néhány lakó- és középület, városrész már ma is megkapó. Ezek bemutatása a környező tájban jól kiegészítené és vonzóbbá tenné a könyvet. Fényképeken is be lehetne mutatni a fokozatosan visszaszoruló múltat és a jövőt képviselő újat, a

kettőt egymás mellett, érzékeltetni a még tapasztalható diszharmoniót, amely azonban fokozatosan és viszonylag gyorsan megoldódik.

Összegezve a könyvvel kapcsolatos véleményemet, a könyv tárgyválasztását szerencsésnek, kiadását időszerűnek tartom. Helyenként az adatok felfrissítése kívánatos. Az általam felvetett problémákat megfontolásra ajánlom, a felvetett kisebb-nagyobb hiányosságok kiküszöbölése után a könyv mielőbbi kiadását javaslom.

Markos György Ajka c. könyve hasznos szolgálatot tehet mind a tudomány, mind a gyakorlat számára. Szeretném hangsúlyozni, hogy az általam felvetett problémák, megjegyzések, kiegészítések nem mondanak ellent annak az általános megállapításnak, hogy a könyv alapjában jó és kiadásra kívánatos. A nagy számban tapasztalható gépelési hiba miatt és a számok ismételt ellenőrzése feltétlenül szükséges.

Végezetül elnézést kérek a szerzőtől és kiadótól a talán hosszú és túlságosan részletező rektori véleményért, és részben ebből következő késésért. Szeretném, ha észrevételeimmel, megjegyzéseimmel a könyv jobbá tételét sikerülne elérni.

Budapest, 1965. április

Tatai Zoltán

Részvétele az 1956-os forradalmi eseményekben

Markos György mint diák, újságíró, közéleti személyiség és mint egyetemi tanár szinte egész életében nemcsak figyelt a politikára, de abban lehetőségei szerint aktívan vett részt. Az 1956-os forradalom előkészítésébe és vitelébe is tevőlegesen bekapcsolódott. A Petőfi-kör rendezésében 1956. június 20-án Magyarország természeti, gazdasági adottságairól tartott ankét egyik vitavezetője Markos György, a Közgazdasági Egyetem tanszékvezetője volt.(7)

Markos György az 1956. október 28-án megalakult Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága vezetőségi tagja volt.(8) A Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának 1958. október 28-án kelt felhívását – a fő követeléseket 10 pontba sűrítve – az ország lakosságához szóló röpiratot az egyetemi tanárok részéről Nagy Tamás, Major Máté, Kádár Iván és Markos György írták alá.(9)

A forradalom leverése utáni időben úgy tűnt, hogy Markos továbbra is az egyetemen folytathatja munkáját. 1957-ben még tanszékére fogadott az egyetem ideológiai tanszékén dolgozót, aki korábban földrajz oktatásával, kutatásával egyáltalán nem foglalkozott.

Markos György 1958-ban az MTA Földrajztudományi Kutatócsoportjához került. „Markos György részlegesen kívüli kutatót 1956-os ellenforradalmi időszak alatt tanúsított magatartásáért korábbi munkahelyén, a Közgazdasági egyetemen fegyelmi alá vontak.” – írja a Földrajztudományi Kutatócsoport munkáját vizsgáló bizottság jelentése.(10)

Markos György 1958. június 18-án az MTA vezetőségéhez folyamodott, hogy a Közgazdasági Egyetemen lévő, de 1935 óta gyűjtött archívumát új munkahelyére szállíthassa, hogy korábban megkezdett „Közép-dunántúli iparvidék gazdasági földrajza” című monográfia kutatását, és kérte még, hogy a moszkvai Lomonoszov Egyetemen védhesse meg a tudományok doktora cím elnyerésére szolgáló értekezését, amelynek elintézése már 1956-ban megoldottnak látszott. Úgy tűnik, Markos egyik kérését sem teljesítették, Moszkvában nem engedték ki, de itthon megszerezhetette a doktori fokozatot. A Közép-dunántúli iparvidék gazdasági földrajza monográfiája nem jelent meg. Talán ezt pótolta az „Ajka bauxitváros” című munkája.

A hagyaték ápolása

Még Markos György életében, 1976-ban, az el-távózását megelőző hetekben jelent meg az Akadémiai Kiadónál Egyedi György szerkesztésében „A magyar népgazdaság fejlődésének területi problémái” című kötet, amelyet a Közgazdasági Egyetemen 1952-1955 között végzett tanítványai készítettek professzoruk 70. születésnapja alkalmából. A kötet tanulmányai mutatják, hogy közreműködő tanulmányok szerzői nem Markos epigonok, hanem önálló alkotók, nézeteik sok tekintetben különböznek. Talán csupán annyi a közös vonásuk, hogy mindegyik a gyakorlati feladatok megoldásához vezető utakat, módokat kutatta, azt kívánta szolgálni.

A mester halála után Egyedi György a Földrajzi Közleményekben közölt meleg hangú, értékelő búcsúztatót. Az Élet és Irodalom, amelyben korábban számos Markos írás jelent meg, Máriássy Judit írását közölte, de más lapok is jelentettek meg az alkalomból nekrológot.

Markos születésének 80. évfordulója alkalmából 1982. december 2-án az MTA felolvasó termében került sor tudományos emlékülésre, amelyet az MTA Föld- és Bányászati Tudományok Osztálya, a Földrajzi Tudományos Bizottság, a Magyar Földrajzi Társaság, a Magyar Közgazdasági Társaság Népgazdaság-tervezési Szakosztá-

lya, a Marx Károly Közgazdasági Egyetem rendezte. A rendező szervezetek összetétele jelzi Markos megbecsültségét és közigazdasági, földrajzi és egyetemi kötődését. A tudományos emlékülést Martos Ferenc akadémikus, osztályelnök nyitotta meg. Boldizsár Iván író „Markos György és az antifasiszta ellenállás”, Bernát Tivadar egyetemi tanár „Markos György az iskolateremtő geográfus”, Enyedi György, az MTA levelező tagja „Eszmeiség és térbeliség Markos tudományos tevékenységében”, Tatai Zoltán docens: Markos, a szocialista tervgazdaság szervezője és propagandistája címen tartottak előadást. Az előadásokat emlékező felszólalások követték. Kéri Gyula színművész részleteket olvasott fel Markos György: Vándorló fegyház című könyvéből. Az előadások részben nyomtatásban is megjelentek.(11)

Évekkel ezelőtt Enyedi György akadémikus, az MTA alelnökének kezdeményezésére Markos György Asztaltársaság címén laza szervezet működik, amely évente 3-4 alkalommal jön össze az MTA tudósklubjában. A társaság valamely tagja, vagy meghívott előadó tart bevezető, gondolatébresztő bevezetőt időszerű földrajzi – területpolitikai témakörből. A közelmúltban Baráth Etele bevezetésében a nemzeti fejlesztési koncepciót, legutóbb Szaló Péter közreműködésével a területi irányítás várható átalakításáról folytattunk eszmecsereket. Ezeket a megbeszéléseken 15-20 fő részvételével mintegy „fejtágító” beszélgetésekre kerül sor. A hivatalos szervek képviselői esetleg még hasznosíthatják is a „vének” tanácsának megjegyzéseit, javaslatait.

A Múltunk című társadalmi folyóirat Nyárádi Gábor újságírótól jelentetett meg hosszabb írást „Az újságíróból minden lehet” címen, Markos Györgyre emlékezve.

Írásom bevezető sorai és a befejező rész egyaránt azt tanúsítja, hogy Markos György élete, munkája halálával nem tűnt el nyomtalanul. Munkatársai, tanítványai emlékezései, tevékenysége révén tovább él, munkálkodik körünkben és feltehetően utódaink gondolkodására is hat írásai nyomán.ü

Az életmű értékelése

Markos megfogadta egyik jeles bírálójának azon észrevételét, hogy a gazdaságföldrajz csak akkor tud a nehézségeken úrrá lenni, ha „szívós és áldozatos munkával tanítványokat nevel, eredményesen dolgozó iskolát teremt.(12) Ehhez kapcsolódva Markos életművének értékelésekor indokolt

Erdei Ferencet idézni, amely szerint „munkásságának maradandó nyomai vannak a szaktudományban”. Elsősorban az, hogy „iskolateremtő professzori tevékenysége eredményeként a kitűnően képzett és tehetséges gazdaságföldrajzi szakemberek egész sora működik hazánkban, akik maximális erőfeszítést követelő gazdaságtudományi feladataink megoldásában jelentős kapacitást képviselnek”. További jellemzője Markos György egyetemi működésének, írja, hogy „a gazdaságföldrajzi oktatásban szigorúan érvényesítette a statisztikai megalapozás követelményét, az ökonomiai szemléletet, a politikai gazdaságtan elméleti forrásaiból és a konkrét gazdasági problémák vizsgálatának forrásaiból is következetesen táplálta tanítványait. Rendszerező és a vizuális megjelenítés nem mindennapi képességével szintén nagymértékben hozzájárult a hallgatók ismereteinek megalapozásához és elmélyítéséhez.”(13)

Manapság, amikor sok szó esik arról, hogy ifjúságunkban tudatosítsuk haladó történelmi hagyományainkat, ismertessük meg múltunkat, korábbi gazdasági-társadalmi helyzetünket, harcainkat – ehhez a markosi életműben is jelentős municióra lelhetünk. Életművében számos olyan munka található, amely napjainkban is értékes, nemcsak érdekes, hanem tanulságos, esetleges kiadásukra is lehetne gondolni.

TATAI ZOLTÁN

Jegyzetek

1 Ajka, a bauxitváros. Földrajzi tanulmányok 6. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. 172. p.

2 Magyarország bauxit- és alumíniumtermelése. TTIT Központi Földrajzi és Földtani Szakosztály. 1956. 32.p.

3 A magyarországi bauxit- és alumíniumtermelés gazdasági problémái. Társzerző: Mihalechky Vilmos – Balázs Sándor. Közgazdasági Szemle. 1957. 10. 1039-1060. p.

4 Die Bauxit- und Aluminium Industrie Ungarns. Geographische Berichte. Berlin. Jg. 10. Heft. 36. pp. 183-201.

5 Megjegyzések Markos György „Az új Bakony” című, az MFT jubileumi ülésén 1953. szeptember 12-én tartott előadásához. Emlékezés Wallner Ernőre. 2003. 210-218.p.

6 Markos György: Az új Bakony. Kiadja a Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat. 1954.

- 7 Megforgatott világmegforgatók. A magyar népi kollégiumi mozgalom ismeretlen dokumentumai. Szerk. Svéd László. Kiadó: Politikatörténeti Alapítvány. 1994. 374. o.
8 uo. 449. o.
9 uo. 423. o.
- 10 Az MTA Földrajztudományi Kutatócsoport munkájának megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése. Budapest, 1959. április. Aláírók: Vadasz Elemér akadémikus, Radó Sándor, Szabó Pál Zoltán
- 11 Boldizsár Iván: Egy bátor és derűs ember. *Élet és Irodalom*, 1982. december 17. 4.p.
- Tatai Zoltán: Markos György, a szocialista tervgazdaság szervezője és propagandistája. *Egyetemi Szemle*. 1984. 1.sz. 131-135. p.
- 12 MTA kéziratár. Ms. 5269/96-97. irat
- 13 MTA levéltár, Markos anyaga, 323. doboz

Contents

Global thinkers

Julius, Evol: Europe and the organic conception 3

Civil society

Bugovics Zoltán: Local society and areal identity (1) 5

Workshop

Oláh Miklós: Self-governmental tools for increasing the local „population-keeping power” 20

Gopcsa Katalin: Pictures of Lake Balaton 29

Szabó Szabolcs: Classification and occurrence conflicts of a transport origin in Hungary 32

Kiss Mónika Dorota: Local and central questions about local power according to the law-book 42

Tóth András: Debate about Hungarian county system 49

Document

The role of a county in self-governmental bills 57

Outlook

Lakatos Melánia: Regional policy and the regional scheme of area in Rumania 62

In memoriam

Tatai Zoltán: Markos György 71

